

KU

Tik

KOOLIUUENDUSLANE

Omaaegsest heitlusest originaalõpikute ümber	Ferdinand Eisen
Koolimatemaatika iseseisvuspüüdlustest Eestis	Olaf Printits
Õpetaja koolimatemaatika rajajast Elmar Etverkist	August Undusk
August Raielo elu ja tööd meenutades	Elsa Pajumaa
Eesti Õpetajate Meeskoorist	Hillar Põldoja
Raske on mõista, kerge on hukka mõista	Ene Grass
Õppija kujunemine: narratiivne lähenemine	Mari-Liis Laherand
Õppematerjal tervishoiu õpetajale	Anu Pärnpuu
Õpilane-õpetaja-lapsevanem	Signe Bachman

■

Mari Pedakult *Kooli uuenduslasele*

1997

3

KOOLIUUENDUSLANE

KIRJASTUSE „KOOLIBRI“ VÄLJAANNE

Nr. 21 (82) 1997

TALLINN „KOOLIBRI“ 1997

Toimetuskogu: Ants Haljamaa (Kirjastus „Koolibri”),
Ilmar Kopso (Pedagoogika Arhiivmuuseum),
Kai Võlli (Johannes Käisi Selts),
Kalju Leht (toimetaja).
Korrektor: Vivian Leibak.

Haridusministeerium lubab kasutada õppe-metoodilise materjalina.

TOIMETAJAMÕTISKLUS

Tohiks olla vaidlusväline, et praegune Eesti kool on, tugevalt rõhutades, **õpetuskool**. Sest peamised haridusalgatused seavad sihiks õppetaseme tõstmise, küsimata, kas ja kui võrd on selleks **kasvatuslikku** põhja ja tuge. Vastavalt suunab ka riiklik õppekava. Seesugune ühepoolsus on vastuolus nii pedagoogika teoreetiliste põhimõtete kui ka pedagoogilise praktikaga, nii meil kui mujal. Kui põhikoolist väljalangejaid arvatakse kokku alates viiest tuhandest, siis puudub igasugune arvestus selle kohta, kui palju on välja langenud nimelt puudujääva kasvatusse tõttu — nii kodus kui koolis.

Kasvatus on katusmõiste, selle sees eristatakse kõlbelist, kehalist, esteetilist kasvatust, räägitakse ka tahte- ja tunde kasvatusesest, ka vaimsest kasvatusesest, millel peaks justkui olema koondav (integratiivne) haare. Sest iga kasvatusaspekt kätkeb midagi tunnetuslikus tähenduses.

Need on üldteada tõsiolud. Ent asi selles seisnebki, et just endastmõistetavad taanduvad sageli aktiivse teadvuse ekraanilt. Kummatigi ei tahaks rääkida totaalsest hariduskriisist, ent kasvatuskriis on Eesti kool küll. Haridus ja kasvatus ei ole lahutatavad. Ometi on üks selge veelahe olemas. Nimelt: ontoloogilises plaanis toimub isiksuse hariduslik kujunemine läbi elu, s.t kooli puudujääke saab edaspidi tasandada; kasvatuses toimib arengupsühholoogiline seaduspära — teatud eas (eelkoolieas, varases koolieas jne) puudujäänut põhimõtteliselt korvata ei saa. Seepärast andiski eesti varasem pedagoogika (eriti P. Põld) kasvatusesele erilise tähtsuse ja tähenduse. Ei ole hoopiski juhuslik, et meie esimene pedagoogiline ajakiri kandis nimetust "Kasvatus". Hiljem on kool aina **hariduskesksemaks** kujunenud. Nõukogude ajal oli paradoks selles, et kommunistlikku kasvatust, mida süstiti suure intensiivsusega, võttis valdav osa õpilaskonnast ja õpetajaist tõrksalt vastu. Aga hariduspüüe jäi ning sai tollal päris korraliku katte.

Ei tule salata: uue vabariigi aja hariduskorraldus on kasvatusküsimustes pehmelt öeldes leigeks jäänud. Isegi nõukogude ajaga võrreldes on tagasi läinud töökasvatus ning sellega lahutamatu seotud kõlbeline kasvatus. Aga see ei ole ainuüksi haridussüsteemi, vaid kogu ühiskonna probleem. Hariduses on kõik seotud kõigega.

Toimetajana häirib mind kõige otsesemalt, et väga raske on saada kasvatussisulist artiklit. Ja ime küll — esimesed äraütled on pedagoogikateadlased. Ka õpetajate täienduskoolituses, niipalju kui sellest tean, esiplaanistuvad tugeva innovaatilise rõhuga õpetusteemad, samuti kui ühenduses "Omanäoline Kool" ja tema väljaandes "Kooruke ja Iva". KU käesolevas numbris peaks mõni artikkel (E. Grass, A. Pärnpuu) siiski olema ka kasvatusliku toimega.

Kokku võttes on selge, et kasvatuskriisist haridussüsteem ainuüksi ja omal jõul välja ei vea. See võib edu anda vaid üldrahvaliku ja rahvusliku ühispingutuse toel. Eriti sel juhul, kui teatud sotsiaalsed kihid (erakonnad) loobuvad silmaklapiloolilisest teesist: haridus võrdub kaup. Sest kaup ka küll, ent mitte ainult.

KALJU LEHT

OMAAEGSEST HEITLUSEST ORIGINAALÕPIKUTE ÜMBER

N Liidu üldharidussüsteem püüdis rangelt tsentraliseerida ja ühtlustada kogu õppetöö sisu, arvestamata suuri ajaloolisi ja geograafilisi erinevusi N Liidu eri paikkondade vahel. Eesti üldhariduskoolide õpikutest oli 1960. aastate keskel 75–80% meie oma autorite koostatud vastavate töövihikutega (töõjuhatustega) varustatud ning vabariigi HMi poolt kinnitatud. Tõlkeõpikutena oli kasutusel vanemate klasside ajaloo- ja geograafiaõpikud, aga ajuti ka füüsika- ja anatoomiaõpikud, millede jaoks ei leidunud siis kokkuleppeliselt kohalikke autoreid. Nii oli lisaks algklasside ja keelte õpikutele eesti autorite poolt koostatud kõik matemaatika-, botaanika-, zoologia- ja keemiaõpikud ning "Jutustusi kodumaa ajaloo" IV klassile. (See viimati mainitud õpik sai Moskvas eriti terava hukkamõistu osaliseks, kuna meie asendasime sellega üleliiduliseks kasutamiseks mõeldud ühtse algklasside ajalooõpiku kui meie koolile täiesti sobimatu.) Vabariigis oli välja kujunenud ka oma õpikutele vastav töövihikute süsteem. Pärast tootmisõpetuse likvideerimist õnnestus Eestis taastada 11klassiline keskkool, juba selle asjaolu tõttu erinesid koostatud üldhariduskoolide õp-

peplaanid teatud määral teiste liiduvabariikide poolt koostatud õppeplaanidest. Vastavalt sellele oli vabariigis välja kujunenud ka oma õpikute süsteem. Selline erinevus kutsus ikka esile rahulolematust NLKP Keskkomitee teaduse ja hariduse osakonna koolide sektoris. Sel ajal ei olnud veel NSV Liidu Haridusministeeriumi, seetõttu partei võim kontrollis ja koordineeris liiduvabariikide haridusministeeriumide tegevust.

Eriti tugevnesid tsentraliseerimise ja unifikseerimise püüded seoses 1966.–67. aastatel keskhariduse sisu uuendamise katsetega ja NSV Liidu Haridusministeeriumi loomisega. Ikka tungivamalt avaldati kahtlusi vabariikides loodud õpikute ja nende teadusliku ja meetoodilise taseme ja muidugi ka ideoloogilise usaldusväärsuse kohta. 1967. a juulis kehtestati NSVL Ministrite Nõukogu määrusega stabiilsete õpikute loomise kord, mille järgi NSV Liidu Haridusministeeriumile tehti ülesandeks määrata kindlaks õpikute nimestik, mille väljaandmine on lubatud NSVL Haridusministeeriumi ja vabariikide haridusministeeriumide poolt. Lähtudes sellest määrusest määras NSVL Haridusministeerium oma ringkirjaga 1967. a

oktoobris kindlaks sellise korra, et põhiliste õppeainete õpikute kinnitamise õigus kuulub ainult NSV Li Haridusministeeriumile. Vabariikide haridusministeeriumidele jäeti õigus kinnitada õpikud ainult algõpetuse, keelte ja kirjanduse, kunstilise ja muusikalise kasvatuse ning ka vabariigi ajaloo ning geograafia alal, kuivõrd need õppeained üldse NSV Liidu ajaloo ja geograafia kõrval käsitlemist leidsid. Kõikide teiste põhiliste õpikute kinnitamine arvati NSV Li Haridusministeeriumi ainupädevusse. Iga selline õpiku käsikiri tuli tõlkida vene keelde ja pidi läbi käima mitmekordsest retsensentide ja komisjonide sõelast ning lõpuks saada kinnituse NSV Liidu Haridusministeeriumi kolleegiumil. Tegelikult muutis see korraldus vabariigis koostatud või koostatavate õpikute ilmumise võimatuks. Oma õpikute väljavahetamine vene keelest tõlgitud õpikute vastu ei oleks saanud ka nii kiiresti toimuda. Pealegi ei võinud need 10klassilise kooli jaoks kohandatud õpikud-õppematerjalid teistsuguse jaotuse tõttu meie 11klassilisele koolile sobida. Vaidluses N Liidu haridusministri M. Prokofjevi ja tema asetäitja M. Kondakoviga selgus, et neid õpikuid, mille kinnitamine on võetud N Liidu Haridusministeeriumi pädevusse, ei peetagi vajalikuks ega soovitavaks liiduvabariigis koostada. Vabariigi originaalõpikute tähtsus seisneb ju veel selles, et need võimaldavad arvestada kohalikke rahvuslikke, kultuurilisi ja majanduslik-geograafilisi tingimusi ning ajaloolist omapära, mida kooliõpik peab tingimata arvestama.

Väga tähtsaks pidasime ka seda asjaolu, et originaalõpikute ja nende juurde kuuluvate töövihikute koostamine, nende käsikirjade arutamine ja katsetamine aktiveerib pedagoogilist mõtet ning soodustab vastava kaadri kasvu kohapeal. Meie argumente siiski tõsiselt arvesse ei võetud. Minu hämmastuseks ei näinud teiste liiduvabariikide haridusministeeriumide esindajad tundvat muret selle küsimuse pärast. Mõned neist avaldasid omavahel isegi rahulolu, et selline kord vabastab neid suuresti vastutusest kooliõpikute pärast. Pealegi olid neil sel ajal üldhariduskoolid 10klassilised ja tõlkeõpikud nagunii juba enamikus kasutusel.

Ootamatult ägedaks läks selle küsimuse arutus kodus, Eestis. Kirjanikud, kuulnud sellest, et põhiliste kooliõpikute loomine ja väljaandmine on Eestis praktiliselt võimatuks tehtud ja tuleb tõlkeõpikutele üle minna, koostasid selle korra vastu 59 allkirjaga kirja vastavatele organitele ja ajakirjandusele. Enne seda sattus see kiri muidugi EKP Keskkomiteesse. Tungimata probleemi olemusse kuulutati seal, et tegemist on nationalistliku provokatsiooniga, millele Eiseni poolt desorienteeritud kirjanikud on alla kirjutanud. Väideti, et NSV Liidu Haridusministeerium on sellise korra kehtestanud, et osutada vabariikidele abi ja parandada õpikute kvaliteeti, kuid seda olevat siin vääralt tõlgendatud. Väga pahaks pandi kirjarahva sekkamist probleemi arutlusse. Tolleaegse Ülemnõukogu Presiidiumi esimehe A. Müürisepa

vaheleastumise tõttu pääsesin siis veel kergema karistusega. Otustati kohale kutsuda N Liidu Haridusministeeriumi esindaja kooliõpikute küsimust konkreetsemalt klaarima. Kohale tulid NSV Liidu haridusministri asetäitja M. Kondakov ja peainspektor F. Puzõrev. M. Kondakovile, kes N Liidu Haridusministeeriumis oli vastutav õpikute olukorra eest, jäi meie originaalõpikute ja nende juurde kuuluvate töövihikute üksikasjalikust läbivaatamisest tema enda korduval kinnitusel hea mulje, nii nende didaktilis-metoodilisest tasemest kui ka kujundusest. Ta hakkas aru saama meil tekkida võivatest raskustest koolide õpikutega varustamisel. Aga peainspektor F. Puzõrev jäi originaalõpikute suhtes "põhimõtteliselt" eitavale seisukohale. Pärast kohalike õpikute ja töövihikute ülevaatamist ja omavahelist arutlemist ilmusime EKP KK sekretäri L. Lentsmani juurde, kus M. Kondakov informeeris läbivaatuse ja arutluse tulemustest ja hindas üldiselt positiivselt meie originaalõpikute taset. L. Lentsman oli seejuures ebatavaliselt napsõnaline; ilmselt ei oodanud ta pärast selle küsimuse ägedat arutamist parteiorganis sellist hinnangut meie õppekirjandusele N Liidu haridusministri asetäitja poolt. Hiljem M. Kondakoviga omavahel olukorda läbi arutades andis ta lubaduse, et tema ei takista nüüd eesti oma originaalõpikute väljaandmist. Ta avaldas ainult kahtlust, kas kirjastus võtab neid trükkida, sest ilma N Liidu Haridusministeeriumi kinnitusega ei olnud lubatud teatud ainete õpikuid trükkida. Pöördusin

Eesti Kirjastuskomitee esimehe L. Kaigi poole, kes kõhklemata nõustus ka edasi andma välja meie kooliõpikuid minu kinnitusega. Nii suutsime säilitada oma originaalõpikud ja töövihikud ka nn põhilistes õppeainetes.

See heitlus oma originaalõpikute eest oli üks raskemaid minu selles ametis olles. Tuli ju võidelda minu arvates nii banaalsete tõsiasjade eest, lausa absurdsete väidete ning arutu tsentraliseerimise kihu vastu.

FERDINAND EISEN on
eksharidusminister

LISANDUSEKS

KU annab F. Eiseni ja O. Prinitza artiklitega märku, et ka nõukogude aja Eesti kooliolusid on tarvis uurida. Selleks on õige, kui mitte ütelda viimane aeg. Sest veel on ütlemas-kirjutamas tolle aja hariduses kaasateinud inimesed. Nimetatud kirjutised käsitlevad üht meie jaoks kriitilisemat punkti nõukogude hariduskorralduses – võitlust originaalõpikute koostamise ja väljaandmise eest. Iga õpetajale ja haridustegelasele on selge oma rahvuskultuurile ja pedagoogilisele mõttele põhineva õppekirjanduse tähtsus ja tähendus, alates aabitsast. KUI on kavatsus seda probleematikat edasi arendada, järgmises numbris ilmub materjal võõrkeeleõpikute loomisloost.

Toimetaja

KOOLIMATEMAATIKA ISESEISVUMISPÜÜDLUSI EESTIS (aastad 1950 — 1960)

1. ÜLEMINEK ÜLELIIDULISTELE ÕPIKUTELE JA REAGEERINGUD SELLELE

Esimestel sõjajärgsetel aastatel, õigemini juba 1944. a sügisest alates olid meie koolides, ka nõukogude võimu tingimustes, kasutusel oma õppekavad ja õpikud. Matemaatikaõpikute autorid olid:

I ja II kl — Juhan Kallak;

III kl — Boris Rea;

IV kl — Arvo Lehis;

V kl — Hilda Roos ja Ott Rünk;

VI ja VII kl — Arnold Vihman;

VIII ja IX kl — algebraõpiku autor Arnold Vihman, geomeetriaõpiku autor Elmar Etverk;

X kl — algebra- ja trigonomeetriaõpiku autor Karl Ratassepp (XI klassile kirjutasi õpikud algebra ja analüütilise geomeetria osas Gerhard Rägo ja stereomeetrias Elmar Etverk).

1949. a keelustati originaalprogramm ja -õpikud. Tarvitusele võeti üleliiduline programm ja õpikud. Viimased olid oma aja ära elanud, juba möödunud sajandi lõpul Kisseljovi, Rõbkini, Šapošnikov-Valtsevi jt poolt kirjutatud õpikud ning programm olid nende õpikute alusel koostatud. Tõsi, seoses matemaatikatundide arvu suurendamisega 1940. aastail im-

busid mõned üleliidulised nõuded ka meie autorite õpikuisse. Matemaatika nädalatundide arv kasvas 1944/45. õa 52lt nädalatunnilt 1949/50. õa-ks 60 nädalatunnile ning kõikus 50.—60. aastail 58—61 t vahel.

1945. a alustas HMis tegevust matemaatika-füüsika komisjon, kuhu kuulusid prof Arnold Humal (esimees), Paul Parts, Maria Salum, Mihkel Usai, Aleksei Kuu-sik, Juhan Lang, Juhan Kallak ja sekretärina Ott Rünk. Nende peamine tegevus oli originaalõpikute retsenseerimine ja hindamine. Selle komisjoni tegevus lõpetati 1948. a.

Uus matemaatika õpetamise süsteem tervikuna tekitas aga matemaatikaõpetajates küsitavusi ja kohati nõrdimustki. Näiteks VI klassis oli ette nähtud õpetada kolme matemaatilist distsipliini: aritmeetikat, algebrat ja geomeetria. Üleliiduliselt kehtiv õpperaamatute süsteem nägi aga ette kõigis distsipliinides eraldi õpiku ja ülesannete kogu. Seega pidi VI kl õpilasel olema kuus matemaatikaõpikut. Need raamatud sisaldasid mitme õppeaasta materjali, mistõttu nad olid küllalt mahukad. Teiseks tegi õpetajaile muret geomeetria süsteemaatilise kursusega alustamine

juba VI klassist. Laste arengutase ei vastanud sellele ja kohusetundlikumad õpilased hakkasid geomeetria tõestusi pähe õppima. Nõrdimust põhjustasid ka muutused programmis. Mõned teemad, mis olid meie koolide kavvas tsaariajast veel 20. aastail ning sealt siis kõrvaldati, tulid nüüd jälle tagasi ning mõned uuenduslikumad teemad, mis meie koolide kavva jõudsid 20.—30. aastail, kustutati.

Meie silmapaistvamaks ja autoriteetsemaks matemaatikaõpetajaks oli juba 30. aastaist Elmar Etverk.¹ Juba 1936. a andis ta välja oma esimese geomeetriaõpiku; 30. aastate lõpul oli ta J. Westholmi gümnaasiumi inspektoriks ja direktoriks. Sõjajärgsel perioodil tegi prof G. Rägo talle ettepaneku tulla Tartu Ülikooli õppejõuks. 1948. aastal ta tuligi, kuid mitte kauaks — võimud keelasid töötamise nii ülikoolis kui ka keskkoolis. E. Etverk siirdus tagasi Tallinna, kus töötas kooli asjaajajana. Mõne aasta pärast tehti mõõndusi — lubati küll töötada õpetajana, aga mitte Tallinnas ja mitte päevakoolis. Etverk asus tööle Kehra õhtukooli.

1957. a kutsuti Haridusministeeriumi juures ellu matemaatika ainekomisjon ja Etverk nimetati selle esimeheks. Komisjoni kuulusid veel Arnold Vihman, Mihkel Usai, Eduard Vilibert, Alfred Lints, Arvo Lehis ja Agnia Pärtelson, peatselt liitusid veel Ott Rünk ja Olaf Prints.

¹ E. Etvergi kohta lähemalt A. Unduskiit KU käesolevas nr-s.

Elmar Etvergist sai meie matemaatikaõpetamise iseseisvumispüüdluste liider. Juba 1957. a märtsis avaldas ta "Nõukogude Õpetajas" artikli, milles püstitas nõuded matemaatikaõpetamise parandamiseks. Need olid:

— alustada süstemaatilist (deduktiivset) geomeetriakursust 8. klassist;

— koondada 5., 6. ja 7. klassis õpetatavad matemaatilised distsipliinid üheks õppeaineks, mis sisaldaks aritmeetikat ning algebra ja geomeetria ettevalmistava kursuse;

— anda iga nimetatud klassi jaoks välja üksainus õpperaamat, mis sisaldaks nii teooria kui ka harjutusi ja ülesandeid selle kinnistamiseks ja rakendamiseks;

— teostada need 6. klassi osas juba eeloleval, 1957/58. õppeaastal.

Sellele artiklile järgnesid samas ajalehes artiklid A. Kasvandilt, K. Algmalt, O. Rüngalt, A. Vihmanilt ja A. Lintsilt, milles toetati E. Etvergi poolt vajalikuks peetud muudatusi. Tõstan esile O. Rünnga kirjutiisest järgmist: "... 10. klassist välja jätta kombinatoorika, Newtoni biinoom koos rakendustega, trigonomeetrilised võrrandid ja 11. klassist kompleksarvud, võrratused, kõrgema astme võrrandid, stereomeetria üldosa tugevasti kontsentreerida." Selles tsitaadis on tunda G. Rägo poolt 20. aastatel fikseeritud seisukohti.

HMI matemaatikakomisjon koostas ja avaldas juba sama aasta juulis "Nõukogude Õpetajas" keskkooli uue matemaatika-programmi projekti, mis fikseeris

E. Etvergi ettepanekud 7-klassilise kooli ja O. Rünga ettepanekud keskkooli osas. Lisaks olid kavva võetud funktsioonide uurimine (koos piirväärtuse ja tuletise mõistega) ning integraal. Ministri ase-täitja J. Tohver'i saatesõnas kutsuti õpetajaid üles avaldama oma ar-vamust uue programmi kohta ning tehti kohustuseks matemaatika ai-neseksioonidele arutada seda programmi augustikuu nõupidamistel.

2. MEIE TAOTLUSTE LÄTETEST

Juba 1917. a loodi Eestis mate-maatikaõpetajate kongresside kor-raldamise traditsioon; 1924. a ko-guneti IV matemaatika-, füüsika- ja kosmograafiaõpetajate kongressi-le. Seal otsustati valida matemaati-ka ja füüsika õpetamise komisjo-nid. Matemaatikakomisjoni koos-seisu valiti G. Rägo (esimees), J. Nuut, J. Grüntal, A. Borkvell ja J. Kuulberg; füüsikakomisjoni esime-heks sai J. Lang. Matemaatikako-misjonile tehti ülesandeks koosta-da algkooli ja keskkooli uued õp-pekavad. Komisjoni energilise esi-mehe põhjaliku süvenemise ja teiste komisjoniliikmete aktiivse ra-kendumise tulemusel osutus töö põhjalikuks ja asjatundlikuks. Alg-kooli õppekava projekt avaldati trükis 1925. a ja keskkooli oma 1926. a. Suur töö tehti ka mate-maatika sümbolika ja sõnastiku ühtlustamisel ja täiendamisel. Tol-lastes õppekavades püstitatud eesmärgid ja juhtmõtted said oluli-selt aluseks ka matemaatika õpe-tamise iseseisvumispuudlustele alates 1957. aastast. Mõlemal ju-

hul oli juhtmõtteks, et matemaatika õpetamine ei tohi endale seada kooli üldeesmärgist kõrgemale ula-tuvaid või sellest erinevaid ees-märke. Keskkooli osas on üldees-märk järgmine: „...harida õpilase vaimlisi jõude ning võimeid ja varustada teda teadmiste ja oskuste-ga määral, mis võimaldaks temale orienteerumist teda ümbritsevas il-mas ning praegusaja elu ilmutus-tes.“ Seejärel jõutakse matemaati-ka õpetamise konkreetsete ees-märkideni. Algekoolis olid need järgmised:

1) arendada arusaamist arvulis-
test vahekordadest meid ümbritse-
vas elus;

2) omandada kindel operatsioo-
nide oskus arvuvallas, neis piiri-
des, milles arvudega tuleb töötada
igapäevases elus;

3) tutvustada reaalses ruumis
asuvate reaalsete objektide täht-
samate geomeetriliste omaduste-
ga;

4) arendada ruumilise kujutle-
mise võimet.

Keskkoolis:

1) arendada järjekindla mõtle-
mise oskust;

2) harida meid ümbritseva maa-
ilma nähtuste seletamist funktsio-
naalse olenevuse mõiste abil;

3) kasvatada selge ja elava ruu-
milise kujutlemise võimet;

4) anda kaasa meid ümbritseva
reaalsuse hindamiseks tarvilik
kogu matemaatilisi teadmisi;

5) varustada oskustega, mis
võimaldaksid neid teadmisi raken-
dada tegeliku elu poolt seatud
küsimuste lahendamisel;

6) valgustada matemaatika tä-
hendust praegusaja vaimses ja ai-

nelises kultuuris ning tema osa kultuuri arenemise ajaloos.

Seletuskirjad toonitavad järjekindlat nõuet, mille kohaselt tuleb tsaariaja koolist pärinevad, oma aja äraelanud teemad kooli kavast välja jätta.

Prægusel ajal ei tohiks olla huvitusest, et tollal peeti oluliseks matemaatika kui õppeaine kasvatustlikku tähtsust. Keskkooli õppekava seletuskirjast loeme:

„... ta tahab kasvatada tõe armastust ja austamist, asjaolude objektiivset hindamist, iseseisva otsustamise võimet, nõudlikku enesearevustust ning arenenud vastutustunnet;

ta tahab kasvatada harjumust probleeme otsida, seada ning neid lahendada, küsimuste käsitlemisel nende põhja tungida, selgelt ning järjekindlalt mõelda, oma mõtteid kaalutult ning täpselt väljendada ja nende mõttevilja esitada korraldatult loogilises seoses;

ta tahab harjutada kavakindla, püsiva ja hoolsa töötamise oskust ning segamatu tähelepanu võimet;

ta tahab harjutada meid ümbritsevas tõelikkuses esinevate korrapäraste kujundite, matemaatiliste vahekordade ning seaduste ilu tajumist ja eriliselt arendada täpsuse ning korra tunnet."

See tagasivaade on vajalik, et paremini mõista 50.—60. aastate iseseisvumispüüdlusi matemaatika õpetamisel. Siin esiletõstetu on olulisel määral prof G. Rägo initsiatiivil ja otsesel osalemisel fikseeritud. Seepärast on arusaadav, et just nendele soovitudele ja ettepanekutele tuginesid tema õpilased 50.—60. aastate uute õppe-

kavade koostamisel ja edasiarendamisel. Need õpilased olid eelkõige E. Etverk, A. Vihman, O. Prints ja A. Telgmaa.

3. KOOLIMATEMAATIKA UUENDAMISE ELLUVIIMIST SOODUSTANUD ASJAOLUSID

Et TRÜ matemaatika-osakonna lõpetajatest läks 50. aastatel rõhuv enamik õpetajaks, otsustasid dekaan A. Mitt ja prof G. Rägo, et on vaja ette valmistada kvalifitseeritud kaadrit. Seepärast suunatigi käesoleva kirjutise autor, kes ülikooli lõpetamise järel (1952) oli asunud tööle teoreetilise mehaanika kateedris, Moskvasse, selgitamiseks võimalusi väitekirja kirjutamiseks matemaatika õpetamise meetoodika alal.

Mind võtsid lahkelt vastu Moskva ülikooli matemaatika-mehaanika teaduskonna prodekaan prof Rõbnikov, Pedagoogika TA viitsepresident Markuševitš, Moskva ülikooli dots Dorf jt. Tutvusin raamatukogus ka mõnede asjakohaste väitekirjadega. Jõudsin ühisele arvamusele, et Eesti pikaajalised kogemused kõrgema matemaatika õpetamisel (keskkoolis) võiksid pakkuda üleliidulist huvi; seda enam, et selle töö eesotsas on olnud professorikutsega koolimatematika spetsialist G. Rägo, keda siis soovitati ka minu juhendajaks. Üleliiduline huvi aga tähendas seda, et ka Nõukogude Liidus oli alustatud diskussiooni kõrgema matemaatika elementide sissetoomise kohta keskkooli-matemaatikasse. Mina kait-

sesin oma väitekirja Moskva eriloal TRÜs 1959. a. Väitekirja soovitus- te osas esitasin uue programmiva- riandi, millesse olid seotud ka kõr- gema matemaatika elemendid.

Püüdsime meie õpetajaskonda suunata mõistma, et midagi on võimalik teha ka Moskvast instruksioone ootamata. Üks "omapäi tegemine" oli ka täppis- teaduste olümpiaad, mida 1954. a korraldasid ülikooli noored õp- pejõud HMi toetusel. See algatus võitis suure populaarsuse. Lõpp- voor toimus ülikooli auditoriumi- des, pidulik lõpetamine koos au- hindade jagamisega aulas. Iga aine (matemaatika, füüsika, kee- mia) alal parimaks osutunud kooli- le anti koolides pidulikult üle ränd- diplom. Olin mitmel aastal nende koolidesse viija ja üleandja. Mõnel aastal andis haridusminister seks otstarbeks koguni oma auto. Selle- ga ühenduses meenub üsna era- kordne elamus. Sõitsime ministri autoga Pärnu I Keskkooli. Koolis käisid tunnid. Mulle tuli koridoris vastu üks vanema klassi tütarlaps ja tegi minu tervitamiseks reveran- si. Olin üllatunud, sest niisugust tervitamisviisi peeti sel ajal kodan- likuks. Vestlesin õpetajatetoas di- rektor Kabiniga. Sisenes üks poiss. Direktorit märgates vaban- das ja palus luba ühe õpetaja poo- le pöördumiseks. Unustamatu!

1960. aastani olime olümpiaadi- de läbiviimisel täielikult iseseisvad. Siis algasid üleliidulised olümpiaa- did, mis mõnevõrra muutsid nende korraldust. Käesoleval, 1997. a toi- mus olümpiaad 44. korda. Seda juhtisid viimastel aastatel entusi- astlikud õppejõud.

Sõjajärgseil aastail koondas Eesti Loodusuurijate Selts enda ümber eestimeelseid loodusteadlasi. ELSi täppisteaduste sektsioon sai prak- tiliselt esimeseks selle ala organi- satsiooniks. Sektsiooni liikmetelt tuli ka ettepanek organiseerida matemaatikute ja füüsikute tea- duslik-pedagoogiline konverents. Mulle tehti 1958 ettepanek asuda selle konverentsi korraldamise ko- misjoni etteotsa. Konverents toi- mus mais 1959. Seal esitatud ette- kannetest nimetame järgmisi: E. Etverk "Matemaatika õpetamisest uues reformeeritud koolis"; G. Rägo "Matemaatika- ja füüsi- kaõpetajate ettevalmistamise põhiküsimusi"; O. Prinitis "Mate- maatika õpetamise reformitaotlusi möödunud sajandi lõpul ja käes- oleva sajandi algul". Füüsikutest esinesid analoogilistel teemadel A. Emmo, J. Lang ja A. Koppel. See- ga olid esindatud kõik "palavamad" teemad. E. Etverk rääkis "Kooli ja elu sidemete tugevdamise" seadu- se varjus meie uutest püüdlustest matemaatika õpetamisel, G. Rägo kõneles ülikoolis (Rägo, Lepik, Pri- nits) väljatöötatud oma õppeplaa- nist laiema profiiliga õpetajate ette- valmistamiseks ning O. Prinitis kõr- gema matemaatika elementide õpetamisest koolis.

Analoogiline konverents toimus 1962. a. Selle konverentsi ettekan- netest nimetame järgmisi: O. Pri- nits "Haridusministeeriumi mate- maatikakomisjoni tööst ja mate- maatika õpetamise edasistest suundadest", A. Koppel "Füüsika koolikursuse kaasaegsusest ja

huvi kasvatamisest täppisteaduste vastu". Mõlema konverentsi resolutsioonides tõsteti esile matemaatika õpetamisel uuenduslikule teele astumise tähtsust ja vajadust seda jätkata.

1959. a hakkasime ka TRÜ juures korraldama vabariiklikke matemaatika õpetamise seminare, esialgu kuni 2 korda kuus, hiljem harvemini. Seminari ettekannetest tõstan esile järgmisi: G. Rägo "Tähtsamaid probleeme matemaatika õpetamise alalt uues töö-keskkoolis" ja "Matemaatika õpetamise metoodika ideoloogilised ja teoreetilised alused"; Leningradis töötanud eestlasest professor Jaan Depmani ettekanded olid: "Klassivälisest tööst ja ateistlikust kasvatuses matemaatika õpetamisel" ja "L. Tolstoi ülesanded". Ü. Lumiste teema oli "Geomeetria aksiomaatilise käsitlemise võimalustest keskkoolis" ja O. Prinital "Keskkooli vanema astme matemaatika programmist", "Matemaatika õpetamise mitmekesisemaks muutmisest", "Tuletise ja integraali käsitlemise tulemustest keskkoolis", "Koolimatemaatika seostamisest eluga" jt. Seminaril esinesid veel J. Reimand, K. Velsker, E. Mitt, L. Võhandu, K. Ariva, E. Jürimäe, A. Telgmaa, E. Noor, O. Kärner, H. Roos, K. Allik, õpetajad B. Henrichson, M. Ross jt.

4. ISESEISVUMISPÜÜDLUSTE REALISEERUMINE

Tuleme tagasi 1957. a avaldatud matemaatika programmi projekti juurde. Esialgu anti luba selle projekti realiseerimiseks ainult V ja VI

klassis, sedagi eksperimendi korras. Vabariigi ca 40 V ja 40 VI klassis alustati 1958/59. õa tööd uute õpikute järgi, mille olid V klassile koostanud J. Kallak, A. Kasvand ja A. Lehis ning VI klassile E. Etverk ja A. Vihman. Eksperimendi õnnestumine võimaldas seda jätkata VII klassis 1959/60. õa. VII klassile koostasid õpiku E. Etverk, A. Lints ja A. Vihman. Et sel ajal toimus "Kooli ja elu sidemete tugevdamise" seaduse kohaselt koolireform, mis tähendas, et senine kohustuslik 7-klassiline haridus asendati 8-klassilisega, tähendas see ka meie matemaatika õpetamise reformi jõudmist VIII klassini. Raskused tekkisid uuenduste jätkamisega keskkooli vanemas astmes. Isegi E. Etverk ja A. Vihman olid pessimistlikuks muutunud ja avaldasid arvamust "kas tasub enam jätkata".

Mind oli 1961. a nimetatud HMI matemaatikakomisjoni esimeheks ja ma arutlesin: kas tõepoolest ei ole võimalik ringkaitsest läbi murda, tuginedes juba väljakujunenud jõududele. Minu väitekirja kinnitati Moskvas 1959. a ning sai Moskva ekspertidelt (eriti prof Andronovilt) üllatavalt hea hinnangu. Seega olid autoriteetseks tunnustatud ka väitekirjas esitatud programm ja soovitusel. 1962. a kinnitati Moskvas ka ülikooli ettepanek minule dotsendi kutse omistamise kohta. 1961. a avasime Tartus esimese matemaatikaklassi, millele ma koostasin nii õppeplaani kui ka matemaatika programmi. Selle alusel hakkasin selles klassis õpetama matemaatikat oma väitekirja seisukohti aluseks võttes. Suure

populaarsuse olid võitnud konverentsid ja seminarid. Vastuseis pidi järele andma, ja andiski.

1963. a lubati hakata ette valmistama eksperimenti vanemas astmes. Katsetajatele toimus Värskas neljanädalane suvekursus. Seda hõlbustas teha juba eelmisel õppeaastal vabariigi 10 klassis korraldatud poolpõrandaalune eelkatse. Rotaprintipaljunduses olid juba õpikudki olemas. Ja nüüd läks üleminek uutele õpikutele isegi nagu suurema kiirendusega. 1965. a suvekursustel oli Värskas juba üle 100 matemaatikaõpetaja, mis tähendas, et alates 1965/66. õa olid kõik eesti õppekeelega koolid läinud üle uuele programmile ja uutele õpikutele.

Muidugi võin ma saavutatut üle uhke olla nagu mitmed teisedki. Nimetame veel kord Elmar Etverki, Arnold Vihmanit, Alfred Lintsi. Viimane viis rööbiti lõpule algklasside matemaatika õpetamise reformimise ning kindlustas need klassid uute õpikutega. Nimetan veel Aksel Telgmaad, HMi töötajaid Agnia Pärtelsoni, Mare Kärnerit ja Helle Saarsood, õpikute osakonna eesotsas seisnuid Kalju Lehte, Harald Reinopit ja Jaan Hendret ja eriti minister Ferdinand Eisenit.

Lõpp hea, kõik hea. Mulle anti 1964. a ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi aukiri ning 1965. a avati ülikoolis matemaatika õpetamise meetoodika kateeder.

5. TAGALA KINDLUSTAMINE

Tagala kindlustamine tähendas eelkõige tööd õpetajaga. 1959. ja 1962. aastal alustatud teaduslik-

pedagoogilised konverentsid jätkusid 1965., 1968., 1971. ja 1975. aastal. Õpetajate osakaal nendel konverentsidel hakkas vähenema, seetõttu panime aluse puhtmetoodilistele konverentsidele (1972). Selle konverentsiga mälestasime ka professor G. Rägot tema 80. sünniaastapäeval (ta suri 1968).

Need konverentsid lülitati HMi ürituste kavva ja toimusid küllalt rohkearvulise õpetajaskonna osavõtul. Vajadusest õpetajaskonna aktiivsust suurendada sündis matemaatikaõpetajate päevade algatus. Need on (alates 1974) toimunud 35 Eestimaa eri paigas. Mullu olid "päevad" Saaremaal, käesoleval aastal on korraldajad tartumaalased. "Päevade" sisukas on olnud esikohal matemaatika õpetamise kujunemislugu Eestis, sellega seotud inimesed ja paigad, esimesed eestikeelsed matemaatikaraamatud ja nende autorid, esimestest eestlastest matemaatikaprofessorid, esimesed eesti naismatemaatikud. Professoritele G. Rägole ja H. Jaaksonile avasime mälestuskivi nende sünnipaigas — vastavalt Pindil Võrumaal (1977) ja Saarepeedil Viljandimaal (1981), viimase suvekodus Kiidjärvel Põlvamaal istutasime tamme, Elmar Etvergi sünnikodus Vihula vallas Madi talus istutasime pärna (1979), A. Vihmani esimeses töökohas Väike-Maarja keskkooli juurde tamme (1979). Paljusid matemaatikuid ja matemaatikaõpetajaid oleme mälestanud nende haual. Üliõpilastega, tulevaste matemaatikaõpetajatega korraldatud õppe-ekskursioonid on viinud siin nimetatud ja nimetamata paika-

desse. Arvan, et need algatused on aidanud kasvatada lugupidamist meie kultuuri ja hariduse ning selle kandjate vastu. Ainult sellel alusel püsib eesti rahva ja tema vaimuelu järjekestvus.

Tagala kindlustamine tähendab ka nende inimeste koolitamist, kes tahavad ja oskavad jätkata tööd matemaatika õpetamise korraldamises, kes on valmis arutlema õppekavade üle ja kes söandavad proovida kätt õpikute kirjutamisel. See puudutab eelkõige kõrgkoolide asjaomaseid õpetoole ja õppejõude — TÜ matemaatika didaktika õppetool on oma asutamisest saadik seda oluliseks pidanud.

Loetlen ajaloo huvides järgnevalt TÜ õppejõudude juhendamisel kaitstud tööd koolimatemaatika alal (aastail 1966—1987):

Aksel Telgmaa. Järkjärguline lähenemine koolimatemaatika hodegeetilise printsiibina. (Juh. G. Rägo.)

Jaan Reimand. Lineaarplaneerimise ja majandusküberneetika elemendid keskkoolis ning küberneetilise mõtteviisi arendamine. (Juh. G. Rägo, V. Monahhov.)

Kalle Velsker. Tõenäosusteooria ja matemaatilise statistika elementide käsitlemine koolis ning õpilaste statistilise mõtlemisviisi arendamisest. (Juh. G. Rägo, J. Reimand.)

Evi Mitt. Hulgateooria ja matemaatilise loogika elemendid koolimatemaatikas. (Juh. O. Prints.)

J. Afanasjev. Koolimatemaatika kursuse omandatuse uurimine (ENSV koolide VII ja VIII klasside materjalide põhjal). (Juh. O. Prints.)

Reet Ruga. Matemaatika õpetamine 6-aastastele lastele konkreetse materjali baasil, arvestades matemaatika õpetamise reformi kogemust ENSV algkoolis. (Juh. O. Prints.)

Lea Lepmann. Matemaatikaõpetajate ainealane ettevalmistus ja võimalused selle paremustamiseks. (Juh. O. Prints.)

Tiit Lepmann. Mõiste omandamine ja selle seos nende käsitlemismeetodiga õpikus (VII klass). (Juh. J. Reimand.)

1967. a andsin HMi matemaatikakomisjoni esimehe kohustused üle Aksel Telgmaale, nüüd tuli temal võidelda raskuste ja tagasilöökidega. Ikka ei olnud Moskvas meiega rahul. Kohale saabusid komisjonid Moskvast ja meilgi tuli sinna sõita. Meenub üks sõit (koos A. Telgmaaga) prof Markuševitši juurde. Pärast ca tunniajalist vestlust tegi professor järgmise kokkuvõtte: "Mina kui Moskva ülikooli professor saan teist aru ja toetan teid. Mina kui Pedagoogika Teaduste Akadeemia viitsepresident ei tohi seda aga lubada." Meie lugesime selle vihje piisavaks oma tegevuse jätkamiseks.

Hiljem tuli nõue tõlkida meie õpikud vene keelde ja saata Moskvasse retsenseerimiseks. Vanema astme õpikuid ei hinnanud need akadeemikud, kes ise olid asunud Vene NFSV koolidele uusi õpikuid kirjutama, kuigi kõrgelt. Nendele retsensioonidele aga vaadati siin Eestis kui soovituslikele. Palju kordi pidi meie "vallatuste" pärast vastust andma nii Moskvas kui Tallinnas minister F. Eisen.

Tänapäeva Eesti kool otsib jälle uusi lahendusi. Keskkooli vane-
mas astmes on kolm konkureerivat
õpikut. Mulle tundub, et autoreil ei
ole piisanud realiteeditunnet. Tun-
dide arv on vähenenud, aga õpi-
kud on paksenenud. Ka aine käsit-
luses on domineerima hakanud
õpilaste arengutasemele mittevast-
av teoretiseerimine. Ees seisab
suur ja raske töö, et jõuda stabiilse
õppekavani ja sellele vastavate
õpikuteni.

Teemakohane kirjandus

1. Algkooli matemaatika õppekava projekt. Eesti Matemaatika Õpetamise Komisjoni Toimetused nr. 1. Tartus, 1925.
2. **Etverk, E.** Matemaatika õpetamine vajab ümberkorraldamist. Nõukogude Õpetaja 1957, 23. märts.

3. Keskkooli matemaatika programmi projekt. Nõukogude Õpetaja 1957, 13. ja 20. juuli.
4. Keskkooli matemaatika õppekava projekt. Eesti Matemaatika Õpetamise Komisjoni Toimetused nr. 3. Tartus, 1926.
5. **Printits, O.** Asugem katsetama. Nõukogude Õpetaja 1963, 2. veebr.
6. **Printits, O.** Funktsionaalne sõltuvus, tuletis ja integraal keskkoolis. Tln. 1963.
7. **Printits, O.** Matemaatikaõpetajate päevad Eestis. Eesti Matemaatika Seltsi Aastaraamat 1988, lk 104—128.
8. **Printits, O.** Mõningaid mõtteid seoses keskkooli matemaatika programmi projektiga. Nõukogude Õpetaja 1957, 31. aug.
9. **Rünk, O.** Veel matemaatika programmidest. Nõukogude Õpetaja 1957, 13. apr.

OLAF PRINTITS
on TÜ emeriitprofessor

August Undusk

ELMAR ETVERK — ÕPETAJA JA EESTI KOOLIMATEMATIKA ARENDAJA

Eesti koolimatemaatika üks välja-
paistvamaid esindajaid, tuntud
kooli- ja haridusjuht Elmar Etverk
sündis 23. juulil 1899 Virumaal Vi-
hula vallas Salatse külas Madi ta-

lus. Perekonna kuuest lapsest oli
ta vanim. Tema haridustee: Vihula
ministeeriumikool ja Rakvere re-
aalgümnaasium, mille lõpetas
1920. a. Võttis osa Vabadussõjast

õpilaspataljoni koosseisus. Aastatel 1920—1921 töötas Vihula algkoolis õpetajana ning 1921—1922 samas koolijuhatajana. Seejärel õppis 1922.—1928. a Tartu Ülikoolis, lõpetades ühtlasi ka didaktilis-metoodilise seminari. E. Etvergi edasine pedagoogiline tegevus oli seotud Tallinna koolidega: aastail 1926—1927 ja 1928—1930 oli õpetaja H. Kubu eragümnaasiumis, 1928—1931 Tallinna 2. tütarlaste gümnaasiumis, 1930 asus tööle J. Westholmi poeglaste eragümnaasiumi, kus oli õpetaja (1930—1932), inspektor (1932—1937) ja direktor (1939—1940). Selle gümnaasiumi vilistlased kinnitavad, et oma heatahtlikkuse, sirgjoonelisuse ja nõudlikkusega nii iseenda kui ka oma õpilaste ja kolleegide suhtes, oma eluvaatega kõikides olukordades jääda ausaks, saavutas ta tõelise austuse “vestholmlaste” seas. Nagu märgib vilistlane H. Ruubel, ei ole J. Westholmi gümnaasiumi tegevuse terviklik kirjeldus ilma Etvergi osata mõeldav. See tõsiasi olevat kõigile “vestholmlastele” üldtuntud. Tema tugev loogika, süsteemne mõtlemine viinud alati objektiivsetele hinnangutele ja lahendustele. Kui 1934. a pidi direktor J. Westholm raske haiguse tõttu haiglasse minema, jäi tema soovil asetäitjaks inspektor E. Etverk. Pärast J. Westholmi surma (1935) saatsid selle kooli kõik õpetajad (arvult 21) kooli sihtasutuse nõukogule avalduse, paludes valida koolijuhatajaks E. Etverk. Ka lastevanemate esindajad soovisid sama. Kinnisel hääletamisel nõukogus anti E. Etvergi poolt 11 ja vastu 1

hääli ning nõukogu esitas E. Etvergi Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Koolivalitsusele kinnitamiseks J. Westholmi gümnaasiumi direktori kohale. Koolivalitsus aga ei kinnitanud E. Etverki koolijuhataja kohale ning 20. augustil oli kooli sihtasutuse nõukogu esimees piiskop B. Rahamägi sunnitud nõukogule teatama, et sellele kohale on määratud Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Teadus- ja Kunstiosakonna juhataja G. Ney alates 1. sept 1935. G. Ney oli B. Rahamägile teatanud, et ta ei soovi kuidagi asuda selle kooli direktori kohale, kuid riigiteenijana peab ta sellele määramisele alluma. G. Ney täitis direktori kohuseid kuni 1. okt 1936, mil sellele kohale määrati Haridus- ja Sotsiaalministeeriumi Koolivalitsuse direktor P. Mägraken. E. Etverk jätkas tööd inspektorina.

1937. a algas uue õpetajate seminari seaduse alusel seminaride taasloomine, kusjuures püsima jäid ka pedagoogiumid. E. Etverk määrati Tallinna Pedagoogiumi ja ühtlasi ka Tallinna Õpetajate Seminari direktoriks. M. Meiusi, tolleaegse pedagoogiumi ja seminari inspektori andmetel seisis E. Etvergi ees raske ülesanne. Senine direktor A. Kuks oli laia žestiga ja vabade vaadetega inimene, kes käitumise pisiasjadele erilist tähelepanu ei osutanud. E. Etverk seevastu oli korrektsus ise — nii käitumises, riietuses kui korra nõudmises. Pedagoogiumi õpilaskond, harjunud vabadustega, tundis end tõrjutuna ja suhtus uude direktorisse reserveeritult. HM nõudis seniste “akadeemiliste vabaduste” lõpetamist ja koolikorra sisseseadmist,

mis õpilastele muidugi ei meeldinud. Vilunud, nõudliku ja tasa-kaaluka pedagoogina suutis E. Etverk leida oma lähenemisviisi nende probleemide lahendamiseks ning "uue" seminari edukalt tööle rakendada. Need ülesanded täitnud, lahkus ta direktori kohalt 1938/39. õa lõpupoole, asudes HMi koolide peainspektori kohale. See ametikoht jäi lühiajaliseks, sest juba samal, 1939. a määratakse E. Etverk J. Westholmi eragümnaasiumi direktoriks, ja ta jääb sellele kohale kuni nõukogude võimu kehtestamiseni. Siis ühendati J. Westholmi eragümnaasium ja Prantsuse Lütseum Tallinna 7. Keskkooliks, mille direktori kohusetäitjana töötas E. Etverk 1940/41. õppeaastal. 1941 oli ta veel koolide inspektor Tallinna Koolivalitsuses ja õpetaja Tallinna 2. Keskkoolis, 1941—1943 Haridusdirektooriumi kooliosakonna juhataja. Tallinna Õpetajate Seminari tuli E. Etverk 1943, algul direktorina (1943—1944), hiljem (kuni 1947) matemaatikaõpetajana. TÕSi reorganiseerimise järel Tallinna Õpetajate Instituudiks (1947) kutsutakse ta tööle matemaatikafüüsika kateedri vanemõpetajaks. 1948 siirdub E. Etverk Tartu Ülikooli geomeetria kateedri vanemõpetaja kohale. 1950 oli ta sunnitud jätma töö ülikoolis. Et ka õpetajana koolis ei lubatud töötada, oli ta aastatel 1950—1952 Tallinna 4. Keskkooli raamatupidaja. Hiljem (1952) sai E. Etverk siiski võimaluse töötada matemaatikaõpetajana samas koolis. 1959. a kutsutakse E. Etverk Tallinna Pedagoogilise Instituudi matemaatika

kateedri vanemõpetajaks, kust asub 1960 tööle Tallinna Polütehnilisse Instituuti, algul vanemõpetajana, hiljem dotsendi kohusetäitjana. 1968 jäi E. Etverk pensionile ning 13. apr 1977 varises manasse. E. Etverk on maetud Tallinna Metsakalmistule.

E. Etverk on jätnud oma tegevusega sügava jälje eesti koolimatemaatika arengulukku. Matemaatika õppekirjanduse koostamisse lülitus ta juba 30. aastate keskpaiku, mil osales autorite kollektiivi (Chr. Brüller, H. Brüller, E. Pavelson, P. Parts, J. Unt) koosseisus algkooliklasside matemaatika töövihikute kirjutamisel. Samal ajal võttis ta osa koos J. Grüntali, R. Matiiseni, O. Paasi ja K. Ratassepaga ka progümnaasiumi ja keskkooli matemaatika töövihikute koostamisest. E. Etvergi peamiseks huvialaks kujunes pikemaks ajaks geomeetria õpetamine. Esimesed tema poolt kirjutatud geomeetriaõpikud ilmusid 1936. a ning neile järgnevate uute trükkide järgi õpetati Eesti koolis geomeetriat kuni 1948. aastani. Kui matemaatika õpetamisel Eesti koolis oldi sunnitud kasutusele võtma vene keelest tõlgitud õpikud (1948), siis abistas E. Etverk õpetajaskonda oma sisukate meetodiliste artiklitega mitmete probleemide lahendamisel. Ajakirjas "Nõukogude Kool" ilmusid sel ajal artiklid "Tähealiste kordajatega võrrandite lahendamisest seitsmeklassilises koolis" (nr 9, 1954), "Kordamisest matemaatika õpetamisel keskkooli vanemates klassides" (nr 4, 1955), "Arvjärjendi ja tema piirväärtuse käsitlemisest IX klassis" (nr 9, 1955),

“Trigoneemiliste võrrandite käsitlus X klassis” (nr 6—7, 1956).

Kui 50. aastate “sulaperioodil” avanes võimalus asuda koolimatemaatika reformimisele, oli E. Etverk HMi matemaatika ainekomisjoni esimehena üks selle reformi liikumise algatajaid ja eestvedajaid. Stardipaiguks sellele liikumisele sai tema artikkel “Matemaatika õpetamine vajab ümberkorraldamist” (Nõukogude Õpetaja, 23. 03. 1957). Selles artiklis sõnastas ta reformi põhiseisukohad, mis suunasid programmilisi uuendusi. Need olid järgmised: süstemaatiline geomeetria kursus ei saa alata 6. klassist, nagu seda seni tehtud, vaid alles 8. klassist ning sellele peaks eelnema ulatuslik propeedutiline ettevalmistus; matemaatika tuleb õpetada ühtse õppeaine ja iga klassi jaoks tuleks koostada üksainus õpik, mis sisaldaks nii teoreetilised alused kui ka ülesanded. Reformi käigus need seisukohad ka realiseerusid. Reform kulges edukalt, käiku läksid uued matemaatika programmid ning õppeaastaks 1965/66 oli Eesti kooli iga klassi jaoks oma vabariigi autorite poolt koostatud õpik. Üheski teises vabariigis NSVLis ei oldud selleni jõutud.

Ka matemaatika õpetamise reformimise uuel etapil 60. aastate lõpul osales E. Etverk aktiivselt nii õpikute koostamisel kui ka õpetajate harimisel. Teatavasti oli reformi selle etapi üheks põhiküsimuseks hulgateooria elementide käsitlemine üldhariduskoolis. Oma artiklis “Hulgateooria elemente koolimatemaatikasse” (Nõukogude Kool, nr 10—11, 1966) tõestab ta,

et hulga mõiste ühelt poolt aitab muuta koolimatemaatika sisu kaasaegsemaks, teiselt poolt võimaldab koolimatemaatika üksikosi üksteisega tihedamalt seostada, realiseerida ühtse koolimatemaatika ideed.

E. Etverk on olnud kas autor või kaasautor ligi 25 koolimatemaatika õpiku ja üle 70 töövihiku koostamisel. Ta on kirjutanud ka kõrgkooli üliõpilaste tarbeks brošüürid “Piirväärtus ja pidevus”, “Read”, “Vektorarvutus ja analüütiline geomeetria”. Koos kolleegidega Tallinna Polütehnilisest Instituudist on ta koostanud õpiku keskkooli matemaatikakursuse kordamiseks.

Kokku võttes võib märkida, et E. Etverk on oma peaaegu poole sajandi tegevuse vältel teinud laiahaardelist õppetööd, olnud isikupärane ja meisterlik pedagoog ning väga viljakas õppekirjanduse autor. Tabavalt on tema ühe isikupärase joone esile toonud tema kolleegid Tallinna Polütehnilisest Instituudist. Nad märgivad: “...üks tema omapära on talupoegsus, igas olukorras tahab ta seista maa peal kahe jalaga; siira heameelega näeb ta paranemist ja süda lausa valutab, kui läheb halvemini; ja igasugustele palmidele ja rodo-dendronitele eelistab ta kodukandi võsastikku.”

Käesoleva artikli kirjutamisel on tuginetud järgmistele allikatele: Matemaatika ja kaasaeg XVI, 1969.

Per aspera ad astra. Jakob Westholm ja tema kool I (1985, Toronto), II (1992, Toronto-Tallinn).

Eesti Matemaatika Seltsi aastaraamat, 1989.

O. Prints. Eesti koolimatemaatika ajalugu III, 1994.

Eesti Õpetajate Keskühingu häälekandja "Bülletään", nr 26, 1978, Stockholm.

AUGUST UNDUSK
on Tallinna Pedagoogikaülikooli
õppejõud

Elsa Pajumaa

SUNNITUD MUUTUMISTE KEERISES... **(August Raielo elu ja tööd meenutades)**

Esimest korda August Raielot loengul kohates ja kuulates seondu otsekohe temaga Tuglas. Mitte häälelt, seda polnud ma kuulnud, vaid välimuselt, pildilt nähtu põhjal: tumedad juuksed üle pea kammitud, tumedas ülikonnas, loomulikult lipsuga, mõlemad kandsid prille.

Olin sel ajal Tuglase lühivormidest võlutud. Tema kogust "Elu ja kangastused" (1946) võis lugeda nendel aastatel eriti hingepuudutavat, nagu miniatuuris "Muredemaa": "Siin on su minevik ja olevik, su esivanemad, kaasinimesed ja sa ise. Nüüd äkki leiad kõigele sellele nimetuse, mis kaua on tundunud vaid sõnakõlksuna: kodumaa-armastus."

Nüüd kõndis auditooriumi ees Tuglase-sarnane mees ja kõneles, pigem vaiksemalt kui ehk vajagi, teiste sõnadega, kuid niisama nappilt sellest, mis meid erutas. Raielo

ei kõnelnud tookord Tuglasest, kuid see, kuidas ta kõneles, kätkes minu jaoks Tuglase tundetoone.

See minu esimene kohtumine August Raieloga oli 1952. a sügisel justloodud Tallinna Pedagoogilise Instituudi eesti keele ja kirjan-duse osakonna esimesel kursusel. Ta õpetas meile kirjandust ja oli rühmajuhendaja. Me kutsusime teda alati lihtsalt Raieloks.

Aastaid hiljem tihkasin Raielolt pärida, et kas Tuglas ka teda on mõjutanud. Napp vastus kõlas küsimusena: "Aga keda ta El mõjutanud?"

Raielo astus Tartu Ülikooli 1924. a. Ta valis filosoofiateaduskonna, kus eelistatud õppeained olid eesti ja maailmakirjandus, eesti ja võrdlev rahvaluule ning eesti keel. Teaduskond valmistas ette keskkooliõpetajaid, kelle järele oli vajadus suur. Raielost sai üks 667st filosoofiateaduskonna üliõpi-

*Eesti Kirjanduse lektor August Raielo 1955. a.
Fotod erakogust*

lasest; järgmistel aastatel suurenes nende arv veelgi.

Neil aastail tehti 29. mail 1925 Riigikogus vastuvõetud ülikooliseaduse alusel pingutusi eesti keelse ülikoolihariduse sisseviimiseks ja põhimõtteliselt pidi see olema kättesaadav igale soovijale; loengulkäimise kontroll oli kaotatud, ainete ja nende ulatuse valikus võimaldas filosoofiateaduskond suurt vabadust. Üle normaaliaja (4 aastat) õppijaid oli palju, aastati isegi üle 45%, sest õppemaksu tasumiseks teeniti vahepeal raha.

Ka Raielo õppis katkestustega: töötas Riigi Keskarhiivis ajutise töäjõuna (1924–1925), siis Eesti Kirjameeste Seltsi kodu-uurimise toimkonna ametnikuna (1928. aastani), andis ka eratunde, luges

keelelist korrektoori, oli Tartu töölisnoorte keskkooli eesti keele õpetaja. Õppevaheaegadel teenis raha aednikupoisina, tegi põllu- ja metsatööd. Aidu mõisatöölise pojale polnud need tööd võõrad, küll aga soovitus vähemtulusad.

Raielo õpiaastail oli Tartu Ülikoolis palju esmakordset – rajati ju eestikeelset ülikooli. Seal sündis 3-köiteline "Eesti õigekeelsuse sõnaraamat" (1925–1937), mis sisaldas 130 000 kirjakeelesõna, rikastati ja loodi eestikeelset terminoloogiat; tähistati Eesti Vabariigi ja rahvusülikooli 10. aastapäeva, loodi rahvusteaduste selts. Tähelepanu tõmbas endale ka 90 aastat tegutsenud Õpetatud Eesti Selts, mis läks alles 1928. a üle eestikeelsele asjaajamisele. Seltsi ettekandekoosolekutele tõi seegi

*Rühmajuhendaja August Raielo oma esimeste üliõpilastega
Tallinna Pedagoogilises Instituudis (tagareas keskel).*

Vasakult esimeses reas:

Õilme Einberg, Milvi Rande, Lilli Tigane, Helgi Leppik, Helve Kadajas, Elsa Pajumaa, Elna Ruut; teises reas: Vilve Pukspuu, Aili Nigul, Laine Kask, Vaike Kivi, Mai Nõu, Aino Oppi, Agathe Kask, Valve Juhkental, Koidula Kannelmäe; viimases reas: Olli Tänav, Leo Villand, Ants Tuula, August Raielo, Evald Kannelmäe, Maia Väkräm. Osakonna puhkeõhtul 20. nov. 1955.

tõsiasi juurde palju uusi kuulajaid üliõpilasi, kuigi loenguid oli varemgi eesti keeles peetud. Raielo ütles enese käinud olevat mõnelgi ettekandekoosolekul, nagu ka 1920. a loodud Akadeemilise Emakeele Seltsi ja Gustav Suitsu juhitud Akadeemilise Kirjandusühingu loengutel. Aastail 1924–1939 oli rahvusteaduste seltside osakaal eesti filoloogia ja ajaloo üliõpilaste seas üldse väga suur – rohkem kui iga kolmas kuulus mõnda akadeemilisse seltsi.

Raielo oli tihedalt seotud Eesti Kirjanduse (end Kirjameeste) Seltsiga, eriti veel sellepärast, et ta

töötas selle seltsi kodu-uurimise (end Kodumaa Tundmaõppimise) toimkonna ametnikuna kolm aastat. Toimkonna ülesandeks oli maakondi käsitlevaks koguteoseks "Eesti" materjalide kogumise ja teose väljaandmine. Tegutseti koostöös Eesti Õpetajate Liiduga. Koguteose 1. köide ("Tartumaa") ilmus 1925. a, järgnesid "Võrumaa" (1926), "Tartu" (1927), "Setumaa" (1928) jt. Üldse osales koguteose koostamisel 215 inimest. Et kodu-uurimise toimkond tegutses ka kohalike kodupaiga uurimisseltside keskoimkonnana, kaitses loodus- ja kultuurimälestusmärke,

siis võib arvata, et toimkonna ametniku Raielo töökoormus oli ülikooliõpingute kõrval tohutu suur. Samal ajal valmistus esimene eestlasest majandusgeograafia professor Edgar Kant küll alles magistriks saama, kuid oli juba mitmete teoste, sealhulgas "Setumaa" toimetaja. Raielo on mulle lausunud, et just Kant oma doktori-tööga "Eesti rahvastik ja eluruum" (1934) ning osavõtuga tollasest kodu-uurimistööst oli tema innustajaks rahvusprobleemidesse süüvimisel.

Tänapäeval hindame kõiki neid, kes Raielot ülikoolis õpetasid, eesti kultuuri tähtkujudeks. Nimetagem kirjandusteadlast ja luuletajat Gustav Suitsu, rahvaluuleteadlasi Matthias Johann Eisenit ja Oskar Looritsat, keeleteadlasi Julius Mägistet, Andrus Saarestet ja Johannes Voldemar Veskit, psühholoogi ja selle ala eksperimentaallabori rajajat Konstantin Ramulit, esteetika ja stiilikursuse õpetajat Johannes Semperit, pedagoogikateadlast Peeter Põldu, esimest eesti soost filosoofia professorit Alfred Koorti, kes ka meie õpiajal Tallinnas meid õpetas ja koos Raieloga samas instituudis töötas. Loetelu võiks jätkata.

Tartu Ülikooli valitsuse 1934. aasta ajutise tunnistusega nr 1044 on August Raielo filosoofiateaduskonna lõpetanu eesti keele, eesti ja üldise kirjanduse ning filosoofia keskastme ja rahvaluule alal alamastme ulatuses.

Õpetajaks saamiseks oli veel midagi vaja – sooritada kutseksamid 1922. a loodud didaktilis-meetoodilise seminari juures. 14. juunil

1934 õiendas Raielo haridusministri ja sotsiaalministri määruse (14.12. 1931) alusel kesk- ja kutsekooli õpetaja kutseksamid ning sai tunnistusega nr 170 õiguse õpetada eesti keelt ja kirjandust ning filosoofiat ühes pedagoogikaga. Kümme aastat katkestustega õpinguid ülikoolis oli seljataga, ees ootas õpetajatöö. See polnud Raielole võõras. Veel enne ülikooli lõpetamist õpetas ta septembrikuust 1933 Tartu juudi eragümnaasiumis eesti keelt. Kutseksamite sooritamise järel sai temast koguni kolme kooli õpetaja korraga:

Tartu Tütarlaste Gümnaasiumis (1934–1940);

Tartu Linna Saksa Ühisgümnaasiumis (1934–1939);

Tartu Linna III Algkoolis (1934–1940).

Õpetada kolmest rahvusest õpilastele kolmes koolis – see kõneleb Raielo suurest töövõimest, headest tööoskustest ja edukusest otstarbekalt oma aega jagada. Kõik meie kokkupuuted Raieloga ainult kinnitasid seda. Ise ta ütles: "Kes teeb, see jõuab."

1939. aastaga algasid Eesti Vabariigis suurriikide sobingute tagajärjel erakordsed muutused. Need puudutasid otsekohe ka Raielot. Saksa gümnaasium ei vajanud teda enam (suleti). Raielo sai selle asemel tööle Tartu Treffneri Gümnaasiumi, õpetades seal filosoofia eelkursust. Järgmine aasta tõi eestlastele rasked päevad seoses Nõukogude Liidu okupatsiooni algusega Eestis. Raielo õpetas siis aasta jooksul Tartu II Keskkoolis (end tütarlaste gümnaasium) eesti

keelt. Saksa okupatsiooni ajal (1941. a oktoobrist 1944. a augustini) oli Raielo juba H. Treffneri Gümnaasiumi direktor ja õpetas ka eesti keelt. Arvata võib, et nii see amet kui tema loodud kooliõpik "Eesti kirjandus" ja kogu tema seltskondlik ning tööalane tegevus oli hiljem nõukogude võimu ajal palju aastaid tõkkeks, miks Raielo uurimuslikud kirjatööd ("Noor-Eesti" liikumine ja selle olemus", "Fr. Tuglas kriitikuna", "A. Kitzbergi looming ja maailmavaade", "M. Metsanurga monograafia" jt) trüki-valgust ei näinud ja ka väitekiri M. Metsanurgast lõpetamata jäi.

Esimesel sõjajärgsel aastal teenis Raielo elatist jälle Tartu II Keskkooli eesti keele õpetajana ning täitis lisaks sellele raamatukoguhoidja ülesandeid. Elas vaikset tööelu ja "oma tundi" oodates nagu kõik eesti vaimuinimesed uue võimu puistamistuultes.

Seejärel vahetas Raielo Tartu Tallinna vastu. Hariduse Rahvakomissari asetäitja A. Haberman kinnitas August Raielo 1. sept 1945 Tallinna Õpetajate Seminari eesti keele õpetajaks. Kui seminar 1947 Tallinna Õpetajate Instituudiks muudeti, jätkas Raielo töötamist instituudis, 1952. a sügisest aga ikka samas majas juba vastloodud Tallinna Pedagoogilise Instituudi vanemõpetajana.

Seminarist instituuti üleviimisel on direktor A. Selmet kirjutanud Raielo iseloomustuses: "...on laialdaste teadmistega, tunneb ainet väga hästi, oskab orienteeruda kirjanduse õpetamisel marksistlikult, kuigi on paiguti meetoodiliselt vana küljes kinni ja pisut tardunud. Ei

armasta kritiseerimist ja enesekriitika pole arenenud küllaldaselt. Kuid on täie innu ja hoolega asunud oma erialalise ja ideelis-poliitilise kvalifikatsiooni tõstmisele. On kontaktis kõige ilmuva, nii ilukirjandusliku kui ka omaalalise teadusliku kirjandusega ja jälgib seda hoolega... Klassijuhatajana on üks neid väheseid, kes põhjalikult tunneb oma kasvandikke ja nende elamis- ja töötingimusi. Omab head organiseerimis- ja algatusvõimet, on üks nõudlikumaid õpetajaid."

Paljut sellest võime ainult kinnitada TPedl ajast, kui Raielo meid õpetas ja juhendas. Kui ühe sõnaga iseloomustada, siis võiks öelda – võrratu.

Tema loengud – ja neid kuulasime nelja aasta jooksul palju – olid huvitava ülesehitusega – loogilised, sõnastatud selgelt, lihtsalt, ilusas emakeeles. Katkendid, mida ta loengute ilmestamiseks pruukis, olid napid, tundelised ja mitte paa-toslikult esitatud/valitud. Neis kõneles Eesti loodus, eesti tege-lased/inimesed, nende suhted ja suhtlematused – see kõik oli Tammsaare erikursus. Raielo nagu lükkas pidevalt lahti uusi la-vaeesriideid ja kõik täitus kirjandusega. Ta ei lugenud teksti kunagi paberilt, välja arvatud osundused. Ta jutustas kirjandusest nagu us-tavast sõbrast, esitas "mikse" ja "oletusi", pani kaasa mõtlema, vastuseid otsima, laskis meil rääki-da. Tema esitusviisis polnud kübetki teatraalsust, pigem veidi vaikset tuimustki. Raielo ei vä-sinud toonitamast kohustust põlvkondadevahelistes seostes.

Aga nõudlik oli ta küll. Ta tabas kohe, kas teos on loetud või kobatakse teistelt kuuldu põhjal. Kui nii juhtus, siis muutus ta ilme kuidagi kurvaks ja ta avaldas oma arvamuse lühidalt, isegi järsult. Niisuguseid hetki me talle tahtlikult valmistada ei soovinud. See oli häbi-väärne!

Kirjandusringi koosolekutel, jaaniõhtutel, kolhoositöödel ja kirjanduslikel matkadel oli Raielo sootuks teine – elavam, tegi kelmikalt naljagi.

Sattusime õppima sel ajal, kui Tammsaare sünnist möödus 75 aastat, Koidulal 110 (surmast 70), Anna Haava sai 90aastaseks, August Kitzbergil 100. sünniaastapäev, Kreutzwaldil 150., Juhan Liivil ja Eduard Vildel 90. Sel ajal oli kombeks juubeleid ja sünniaastapäevi tähistada teoste väljaandmise, nime jäädvustamise, muuseumi avamise, aktuse või muude üritustega. Meie käisime koos Raieloga Metsakalmistul kirjanike kalmudel, sõitsime uudistama Vargamäed, külastasime Tartus Anna Haavat jne. Tänu Raielole eeskätt, ei jäänud meile võõraks sel ajal tabunimed Under, Ristikivi ja mõned teisedki.

Pole üldsegi juhus, et Raielo õhutas ka meid, oma üliõpilasi, tegetsema kirjandusringides, tegelema rahvatantsu, muusika ning näitekunstiga. Ta toetas igati meie mõtet teha 1955. a instituudi eesti filoloogia osakonnas rahvakunsti ülevaatus, mis lõppes paremate esinemisega osakonna õhtul. Ja ime küll! Nii esinejad kui kuulajad ja vaatajad olid pea kõik eesti rahvariites.

Seltsielu oli Raielole tuttav, ka selle korraldamine teada. Ise oli ta osa saanud üliõpilasseltsi elust. 1939. a detsembris trükitud üliõpilasseltsi "Raimla" nimistust leiame rea:

"phil. Raielo August, õpetaja".

Samas nimekirjas on üldsusele väga tuntud inimesi: R. Kleis, K. Aben, J. Parijõgi, A. Elango, V. Altoa, P. Kogerman jt.

Ta soosis ka meie seltsielu tollel ajal lubatud vormides. Raielo oli väga südamlilik ja erakordselt inimlik õppejõud. Psühholoogiat õpinud inimesena oskas ta meid märgata üksikult ja üheskoos, ergutada, innustada, rasketel hetkedel kaasa tunda ja toetada. Mee-nub juhus, kui ta loengusaalist lahkudes astus juurde, palus vabandust tülitamise pärast ja palus siis öelda, kas üliõpilane (olgu ta X) ikka ka ühiselamus midagi sööb. Elasisime X-ga ühes toas. Tundus, et ta jäi minu vastusega rahule, sest korraldasime toas sel ajal ühistoituslustamist, et odavamalt läbi ajada.

Kui kaotasin ema, siis lohutas Raielo mind, et valu ja murega ei tohi üksi jääda, et seda saab leevendada ja esijoones tööga ning innuka huvialalise tegevusega. See polevat üldsegi kallid inimese mälestusega kohatu ümberkäimine.

Kui pärast viljakoristamist kolhoosis sügavas sügises haiglasse sattusin, siis teatas raviarst iga paari päeva järel, et rühmajuhendaja tundvat huvi, kuidas parane-mine edeneb.

Niisuguseid killukesi võime Raielo kohta meenutada sadu.

Nõnda sai talitada ainult õilsa hinge-
ga inimene, sest suur õppetöö-
koormus ja hoolitsemine haigevoodis
abikaasa Tamara eest nõudsid
temalt isegi palju hingejõudu ja
ihurammu.

Raielo kujunemist rahvusmeel-
seks, oma rahva tuleviku pärast
muretsevaks haritlaseks mõjutasid
ka üliõpilasaastatel Tartus toi-
munud suuremad rahvuslikud
sündmused. 2. ja 3. jaanuaril 1927
toimus seal I rahvusliku kasvatus-
kongress, kuhu oli üle maa kokku
tulnud rahvusmeelseid juhtivaid
koolimehi ja tegelasi. Jaan Tõnis-
son toonitas kõnes rahvuslikke
eesmärke, kõlbelist võimet ja nn
rahvuslikku põhiheli. Raielo peda-
gogikaõpetaja P. Põld ja ülikooli
juhid olid kongressil aktiivsed, sest
rahvuse eneseteadvuse, väärikuse
ja iseolemise küsimused olid alles
seitsmendas rahuaastas Eesti riigis
elutähtsad.

3. jaanuaril 1935 oli II rahvusli-
ku kasvatus kongressi teisel päe-
val kõnetoolis ka Raielo. Kõne-
aluse kongressi ettekannete ja
sõnavõtude kogumik pole olnud
aastakümneid kättesaadav, see-
tõttu toome siinkohal Raielo kõne
tervikuna. Sõnavõtu algul viitab
Raielo enne teda kõnelnud A. Veid-
ermanile, kes muu hulgas ütles:
"Meie vähemusrahvuste suhtes ar-
van, et selle vanemat põlve meie
enam ümber ei tee. Aga peab kat-
suma, et praegune noorsugu tun-
neks ennast meie riigi kodanikku-
dena. Praegu läheb see vastupidi-
selt."

A. Raielo: "Vähemusrahvuste
küsimusest härra Veiderman tõi
huvitava näite juudi rahvusest koo-

li alal. Mina aga tean juhtu Tartust,
kus juudi koolis õpetatakse ühes
vanemas klassis eesti ajalugu sak-
sa ja vene keeles, – heebrea keel
on seal kolmandaks võõrkeeleks.
Kõik see sünnib kultuur-omavalit-
suse seaduse alusel.

Vähemusrahvuste küsimuses
eestlaste juures paistab hädaohtlik
tagasihoidlikkus. Eestlased on pi-
danud ajaloo kestel ikka põhja
poole taanduma lätlaste eest ja
läände venelaste eest. Tänapäe-
val on lugu kurvem – meie peame
seda oma tasku peal tegema.
Koolinõunik härra Lang näitas siin,
et vähemusrahvuste keskkoolides
õpilaste arv protsentuaalselt on
suurem kui eesti keskkoolides. Üli-
koolis on olukord veel hullem,
muulasi on 4 korda rohkem kui
eestlasi. Mida meie sellega saavu-
tame? Seega loome endale valit-
sevat kihti. Tartu Ülikoolis piirati
arstiteaduskonna üliõpilaste arvu.
Mis on selle tagajärg? Eestlaste
arv langes, muulaste arv tõusis.
Kui nüüd selles suunas midagi ette
ei võeta, siis tulevikus muulaste
protsent tõuseb veelgi. Siin tuleb
midagi ette võtta.

Edasi, eesti õppeainete õpeta-
mine muulaste koolides jätab soo-
vida, ka eesti keele õpetusega
pole asjad korras. Eesti keelt vä-
hemusrahvuste koolides ei tule
võtta võõrkeelena, nagu seda
praegu võetakse, vaid eesti keelt
tuleb võtta riigikeelena, mis nõuab
suuremat tähelepanu. Eesti keele
tundide arvu tuleb suurendada.
Paljudes vähemusrahvuste kooli-
des on eesti keele kursus väga pii-
ratud. Kui see nii edasi läheb, siis
on olukord niisugune, nagu eelmi-

ne kõneleja rääkis, et tulevad muulased, kes ei saa eesti keelest aru. Ja see ei parane, kui ei astuta riigivõimu poolt vastavaid samme.

Siis veel üks asi. Meie seltskond ei ole senini saanud välja lülitada seda kolme kohaliku keele nõuet. Ja meie sellest küsimusest ei saa enne lahti, kui viiakse läbi, et igas asutuses peab olema vastav arv eestlasi.”

Raielo valdas ise “kolme kohalikku keelt”, õpetas mitmest rahvusest õpilasi, tema valu eestlaste kestmajäämise üle tuli südamest, see oli tema jaoks ülitähtis, et eestlus ning eestlased rahvusena omal maal igavesti kesta võiksid.

Kuigi nõukogude ajal ei saanud ta sellest meile kõnelda loengul ja vabalt, tundsiime ja tunnetasime seda tema olemusest ja kirjandusteoste analüüsides, eriti Tammisaare käsitlemisel. Mõnigi pikemaks veninud mõttepaus andis selleks vajaliku tundetooni. Aastaid hiljem kõnelesime sellest nelja silma all mõnel korral (1960. a näiteks hilissügisel Kadriorus kõndides). Olin tänulik kuulaja, tagasihoidlik küsija, kuid arutlesime. Ma pole kedagi nii sisenduslikult rääkinud kuulnud oma rahvuse püsimajäämise murest. Need kõnelused on mind elus kõik hilisemad aastad saatnud ja meenusid ka siis, kui mul oli võimalus 13. aprillil 1996 Tallinnas III rahvusliku kasvatuskongressil kolmeks minutiks kõnetooli astuda.

Õpetaja ja õpilase vahel on märksa kestvamad mõjused, kui sageli arvata osataksegi.

Raielo sünnipaik on Aidu mõis Paistu kihelkonnas, kus ta 26. ap-

rillil 1905 ilmavalgust nägi, nagu ta ise on kirjutanud, “moonamehe pojana”. Kultuuriloost teame, et see kihelkond, muinasajal Paistekund (veel 13. saj), oli üks rahvusliku liikumise keskusi, ärksameelne, hariduslembene. Juba 1687. a töötas kihelkonnas kool, 1838. a aga on revideerijate ülestähendustes, et koolimajad on seal head, korstnate, laudpõrandate ja klaasakendega. Raielo esimene kool oli Loodi vallakool, siis tuli Paistu kihelkonnakool, mõlemad kodulähedased ja looduslikult kaunis kohas: ilusad pargid, Püstmäe lehispuistu, Tõllamäe ja Aidu ligi 6 m ümbermõõduga võimsad tammed, Loodi Põrguorg, suured hiidrahnud, teiste seas Vanapagana istekivi. Neid looduses tundma õppides sai keha karastust ja hing kosutust.

Raielo loodusearmastust ja head loodusetundmist kogesime tema loengutelgi. Ka tema kodumajake Tallinnas oli mitu aastakümnet Kloostrimetsas keset vaigulõhnalist männikut.

Raielo kujunemisaastad olid rasked, sündmustekirevad ja põnevadki. Ta tuli 15aastaselt 1919. a õppima Tallinna Õpetajate Seminari, läks aga peatselt üle Tallinna Poeglaste Humanitaargümnaasiumi. Need olid Eesti iseseisvuse esimesed aastad Vabadussõja, maareformi, kooli- ja ülikooliseaduse, Eesti Muuseumi asutamisega Tallinnas 1919, kui sõda veel käis, vanavara kogumisega Kristjan Raua eestvõttel 1920. a, mis kõik leidsid rahva seas elavat vastukaja, eriti kooliõpilastes.

Raielo mainis kunagi, et kehva-
de silmade pärast polevat ta olnud
kõlblik väge teenima ja sõdima.
Gümnaasiumi lõpetamise järel
1924. a kevadel läks ta kohe edasi
õppima Tartu Ülikooli.

Teades, et aatelisus etendas
Raielo kujunemisaastatel olulist
osa, mõistame, miks ta ka kõige
rängematel aastatel säilitas isa-
maalisuse pühad tunded ja neid
võimaluste piiril laveerides edasi
andis oma üliõpilastele ja kuulajate-
tele. Aga kuulajaid oli tal palju ka
väljaspool instituuti, küll Tallinna
Kultuuriülikoolis (üle 100 loengu
aastas), Vabariiklikus Õpetajate
Täiendusinstituudis, kirjandusõpe-
tajate muudelgi kokkutulekutel. Ta
oli aastaid Haridusministeeriumi
kirjanduse ainekomisjoni liige.
Sama komisjoni liige Eduard Väari
meenutas hiljuti, et Raielo oli seal
alati täpne, napolisõnaline, põhjalik,
tagasihoidlik.

Lisaks õppejõutööle aastakoor-
musega 900–1000 tundi kirjutas ta
60 autoripoognalise eesti kirjandu-
se õpik-lugemiku vene koolidele
(IX, X, XI kl), mis aga järjekordse
koolireformi tõttu 60ndate aastate
lõpul jäi trükkimata.

1972. a 1. juunil esitas Raielo
palve pensionile minekuks, jätkas
aga tunnitavalise õppejõuna pea
elupäevade lõpuni.

Aastatega inimene muutub, ise-
gi kulub, loobub paljustki. Meie
õpiajal oli Raielo aastates 47–51 ja
kogu südamega kinni eestluse säi-
litamises ja kogu hingega eestlas-
te vabanemislootuses. Kõik see

kajastus tema õpetamises, mida
aastate möödudes ikka paremini
hinnata oskame.

1970. aastate üha enam peale-
tungiv venestamispoliitika muser-
das Raielo hinge, mõjutas õpeta-
mist ja suhtumist ümbritsevasse.
Ka niisugust Raielot mäletavad
paljud tema endised üliõpilased,
teavad kolleegidki. Raielo muutu-
mine on omamoodi sümbolne
kogu selle põlvkonna haritlaste
muutumisele, milles hääbusid
vaba iseolemise lootused.

1981. a suvel, kui meie õp-
perühm pidas järjekordset kokku-
tulekut – lõpetamisest möödus siis
25 aastat – vestis Raielo meiega
muhedat juttu Teadlaste Maja koh-
vikus. Tulemisel-minemisel oli siis
juba käsi toekal kepil.

Veidi üle aasta hiljem, 14. ok-
toobril sängitasime pikaajalisest
õpetajatööst väga väsinud mehe,
kes viimsele unele heitis 7. ok-
toobril 1982, Metsakalmistu män-
dide alla igavesele puhkusele.
Saatmas abikaasa Juta, kaks poe-
ga ja tütar ning arvukalt õpilasi ja
kolleege südamest tulnud leinaviiv-
side ja -sõnadega.

Meid 1956. a juulis Pedagoogili-
se Instituudi lõpetamisel ellu saa-
tes kirjutas Raielo mälestuseks an-
tud oma fotole Kreutzwaldi sõnad:
"Võitlemiseta ei ole kuskil elu; kes
edasi tahab saada, peab võitle-
ma."

ELSA PAJUMAA on
Tallinna Teadlaste Maja
nõukogu teadussekretär

EESTI ÕPETAJATE MEESKOOR (Minevik–olevik–tulevik)

EELLUGU

See oli 1955. aastal, kui Tuula Ants käis Pedas noormehi veenmas: “Mehed, teeme õige meeskoori.” Tollal oli meid, s.o noormehi kogu Peda peale pisut üle saja ja neide üle tuhande. Mõte sai teoks. Esimeseks dirigendiks sai Harald Uibo, esimeseks koorivanemaks Ants Tuula ja õnnistuse edukaks tööks andis maestro Gustav Ernesaks, kes avaldas lootust, et edaspidi Moraavia Õpetajate Meeskoori eeskuju järgides saab meist Eesti Õpetajate Meeskoor. Tänu Harald Uibo hingestatud tööle jõudis meie laul peagi välja instituudi seinte vahelt – esinesime “Estonia” kontserdisaalis, TRÜ aulas, koolides, I Gaudeamusel Tartus ja käisime kontserdireisil Lätis–Leedus. Endised kooriliikmed käisid kaasa laulmas tähtsamatel kontsertidel. Nii kestis see 1964. aastani. Mitme aastakäigu tudengite sõjaväkke võtmise tõttu koor lagunes. Aga armastus meeskoorilaulu vastu jäi hinge.

AJALUGU ALGAS 24. MÄRTSIL 1970

Grupp endisi instituudi meeskoori lauljaid, veendunud, et instituudis

meeskoori taastasutamise katsed osutusid viljatuteks, pöördus koori vilistlaste poole üleskutsega luua Eesti Õpetajate Meeskoor ja tulla kokku ülalmainitud kuupäeval. Harald Uibolt otsest nõusolekut dirigenditööks ei olnud, kuid mehed kutsuti kokku ajal, mil Uibol oli hoovimajas õppetöö. Harald paluti korraks saali mehi tervitama. Ta tuli, tervitas, tundis rõõmu nii paljude sõpradega kohtumisest ja ei suutnud enam dirigenditööst keelduda... Esimene avalik esinemine oli TPedl saalis juba 24. mail ja kohal oli ka Gustav Ernesaks, kes tundis rõõmu, et tema kunagine soov on täitunud. Lauljaid oli üle kogu Eestimaa.

Koori kroonikuks on Kalju Rea, kelle aastatepikkune põhjalik töö vajaks eraldi raamatuna väljaandmist. Kroonika andmetel on olnud keskmiselt 16 esinemist aastas. Erilisel kohal koorikollektiivi liitmisel on kontserdireisid. Eestis on raske leida paika, kus esinetud ei ole – vähemalt maakondade osas. Kui aga leidub paik, kus me pole esinenud, siis ootame kutset! Kontserdireisid üle Eestimaa piiri on olnud järgmised:

1971 – Riia–Vilnius, 1973 – Riia, 1974 – Moskva–Jerevan–Tbilisi, 1975 – Daugavpils, 1976 –

Moskva, 1977 – Riia, 1978 – Riia, 1979 – Bulgaaria (turismi-
reis), 1983 – Valmiera–Ogre, 1984
– Moskva, 1987 – Kiiev–Tšerni-
gov–Slavutitš, 1989 – Daugavpils,
1990 – Soomes Vimpeli–Halko-
saari–Seinajoki, 1992 – Rootsis
Jönköping, 1993 – Soomes Loh-
ja–Lieto–Salo, 1996 – Rootsis
Uppsala–Stockholm.

“Koori pole enne, kui koorijuht
meeste kooslusest selle teeb. Kõik
tehtu või tegemata jäetu on koori-
juhi töö peegelpilt.” (H. Uibo)

Selleks et pilt koori senisest te-
gevusest oleks täiuslikum, anke-
teerisin koori liikmeid ja intervjuee-
risin koorijuhte Tõnu Kuljust, Lilyan
Kaivu ja koori loojat ning vaimset
isa ning peadirigenti 1970–1980
Harald Uibot.

LAULJAD DIRIGENTIDEST

HARALD UIBOST

“Ajast taga ning nõudis head har-
mooniat, hingestatud ja liikuvat
laulu. Tunnetas koori tugevaid ja
nõrku külgi ning sellele rajas oma
töö metoodika. Väga lüüriline.”

“Harald pani laulu suhu ja võttis
selle sealt ka välja. Nakatasid
tema emotsionaalsus ja huumori-
meel.”

“Harald on mees, kes väärrib
oma tiitlit – kõrge professionaalsu-
se juures hea lüürikuna oskas vali-
da väga hea kontserdikava, mis
vastavalt publikule ütles igaühele
midagi. Kõrge sisemise kultuuriga
ideaalne meeskoori maestro.”

“Meeldis tema täpne dirigeeri-
mine. Tema käe järgi lauldes ei
tarvitsenud jälgida nooti.”

“Pika ringreisi viimaseks kont-
serdikas olid mehed väga kurnatud.
Lahtilaulmisel sai see täiesti sel-
geks. Harald ütles, et tuleb ainult
solgitoru korinat, saatis koori laiali
käsuga: “Võtke hää, kust tahate,
kuid tunni aja pärast olgu hää
olla!” Kontsert täissaalile kulges
erakordselt edukalt – koor plaksu-
tati lisapaladeks lavale tagasi kolm
korda...”

“Harald oskas koori mobiliseeri-
da. Tema hingestatus kandus eda-
si koorile. Oskas meestest võtta
maksimumi.”

PEEP SARAPIKUST (19.09.1949–
12.12.1994) – dirigent 1978–1990,
peadirigent 1990–1994.

“Peep oli ennastunustavalt an-
dunud töömees-muusik, kellel oli
hea loominguiline taju ja oskus
head koorilaulu luua. Elas dirigeer-
rides nii laulu muusikasse sisse, et
ei olnud küllaldaselt nõudlik laulu
puhtuse suhtes. Hindas üle koori
võimeid.”

“Peep oli suure hingega ja äär-
miselt peenetundeline – ka siis, kui
oli põhjust, ei öelnud kellelegi
midagi halvasti. Koor armastas ja
hoidis Peepu.”

“Peep kandis hinges sama sä-
det, mis oli ärkamisaja muusika-
kuulsustel, kuid tema välist efekti
dirigendina varjutas ehk väiksem
kogemus või avaldas mõju vaevav
tervisehäire...”

Esimesel kontserdireisil Soome
Lappajärve festivalile oli koori so-
listiks Mati Palm, kelle hinnanguks
oli: “Peep Sarapik on andekas ja
väga hea dirigent, kes elab süga-
vuti sisse iga esitatava pala muusi-
kasse.”

1999. a oleks Peep tähistanud oma esimest juubelit ja sel puhul on koori auvõlaks varalähkunud sõbra ees korraldada mälestuskontsert, kus pool kontserti oleks Peebu loomingust...

TÕNU KULJUSEST – dirigent 1976–1980, peadirigent 1980–1990 ja taas alates 1994. aastast. “Tõnu on tõsine töömees ja sageli ülinõudlik – eriti proovidel. Kontsertidel ilmneb, et see on olnud ainuõige tee. Ei tee hinnaalandusi, ei lase läbi musti kohti. Vormib tervikut ühtseks küllalt kaua ja sageli tundub, et hakitult, kuid tulemuse järgi otsustades selgub, et nõudlikkus on meie koori jaoks väga vajalik. Tunneb täielikult koori võimeid ja oma nõudmiste lati seab proovidel kõrgele.”

“Tõnu on nõudlik ja täpne. Paneb rõhku esituse kvaliteedile.”

“Tõnu on dirigendi professionaalsuselt praegu üks Eesti parimatest. Selles osas on olnud väga suur edasimineku. Suudab ka palju alla neelata ja vapralt edasi tööd rügada. On ka koori ettevõtmistel seltskonna hingeiks.”

Harald Uibo: “Mul on hea meel näha, kuidas Tõnu oma eeldusi edukalt rakendab sellise musitseerimistaseme saavutamiseks, mis rahvast rõõmustab.”

LILYAN KAIVUST – dirigent alates 1996. aastast.

“Lilyan on lootustandev noor koorijuht.”

“Lilyan on oma nooruse kohta väga kindla käega kena noor daam. Hea muusik.”

“Lilyanil on erakordne anne. Tema juhatamisel on väga hea laulda. Seniseid väheseid kogemusi arvestades – tulevane täht!”

DIRIGENDID KOORIST

Harald Uibo: “Iga kord koori proovile tulles tunnen rõõmu vanade sõpradega kohtumisest – on ju koori liikmetest vähemalt pooled need, kellega koos lauldud TPedl meeskoorist alates. Tunnen end nende isana, kuid niisama noorena nagu peaaegu pool sajandit tagasi. On tore, et neis on säilinud nooruslik tahe oma lauluga teistele rõõmu valmistada. Alati ei pruugi see kõige paremini õnnestuda, kuid olen väga rõõmus, kui see õnnestub! Olen võimaluste piires enamikul koori kontsertidel käinud.”

Tõnu Kuljus: “Koori tugevamateks külgedeks on tehatahtmise vaim ja väga hea mobiliseerimisvõime esinemiste puhul. Vokaalselt on koor keskmine, ilusamini kõlab pianos. Suur osa tööst kulub selleks, et panna koor musitseerima juba uue laulu õppimise esimestest fraasidest alates. Kurb on, kui järgmiseks prooviks on eelmisel õpitu ununenud ja tuleb alustada otsast peale... Raskuseks on vähene noodistlaulmise oskus ja proovidelt puudumine ning proovidesse hilinemine.”

Lilyan Kaiv: “Meeldiv on koori õlatunne, kambavaim. Kooriliikmete keskmist iga arvestades on vokaalne tase korralik – eriti siis, kui end kokku võetakse. Seda kokkuvõtmist peaks olema tunduvalt

rohkem proovide ajal, et dirigendid ei peaks tühja tööd tegema ja iga kord peaaegu nullist alustama. Ka puudumisi ning hilinemisi peaks vähem olema. Ise kavatsen pärast Muusikaakadeemia lõpetamist koorijuhtimise erialal võimaluse korral jätkata õpinguid sümfooniaorkestri dirigeerimise erialal. Praegustest eesti dirigentidest on mulle kõige sügavama mulje jätnud E. Klas, T. Kapten ja E. Kaarepere. Neeme Järvi dirigeerimisega ei ole seni kahjuks olnud võimalik tutvuda.”

Koori dirigentideks on aegade jooksul olnud veel Erika Parkja, Touri Saks, Tiia Peenmaa ja Aap Koha. Hääleseadega on tegelnud Paul Härm, Robert Vahisalu, Raymond Alango, Aleksander Sarapu ja Kaljo Rästas.

KUST SEE LAPS NEED LAULUD VÕTTIS?

Enamiku laulumeele kodudes oli lapsepõlves laul au sees. Laulsid isad-emad, onud-tädid, õed-vennad, vanaisad-vanaemad. Lauldi argipäevadel ja pidudel, lauldi koorides. Paljudes kodudes mängiti ka pilli.

“Kodus laulsime oma peres mitmehäälselt, sest isa ja ema käisid laulukooris. Laulsime kodus ka usupühade laule.”

“Ema laulis kodus ja kirjutas mulle kladesse laulude sõnad. Isa oli 25+5, aga oli varem mänginud puhkpilliorkestris.”

“Kodus laulis õde sopranit, ema alti, mina tenorit, isa oli ka tenor, aga kodus püüdis bassi laulda.

Ema laulis koduste tööde juures alatasa.”

“Isa-ema ja onud-tädid laulsid koorides ning vanaisa ehitatud majas oli laulu küllalt.”

“Isa ja ema on laulnud mitmetes koorides. Isa on mitme koori dirigent olnud – mängis klaverit ja viiulit. Kodus lauldi tema ettevõtmisel.”

Enamik laulumehi esines edukalt ka koolipõlves – kooris, ansamblites, duettides, solistina. Mängiti ka mitmesugustes orkestrites. Lauldi teistes koorides pärast lõpetamist ning osa mehi laulab peale EÕMi praegugi ka kohalikes koorides.

Laulmise ja muusikaarmastuse on laulumehed edasi andnud oma perele ja need omakorda oma perele.

“Kõik laulavad. Poeg laulis “Ellerheinas”, pojatütar esineb sageli telesaadetes.”

“Abikaasa on muusikakooli haridusega, pojad on lõpetanud laste muusikakooli.”

“Laulmisele lisaks mängin klaverit ja akordioni. Tütar laulab kammerkooris ja on mänginud puhkpilliorkestris. Naine laulis naiskooris ja poeg meeskooris.”

“Abikaasa on olnud nais- ja segakoori laulja. Mõlemad tütreid on lõpetanud muusikakooli ja koolipõlves laulnud “Ellerheinas”. Noorem tütar on lõpetanud Muusikaakadeemia ja on seal õppejõud. Väimees on Tallinna Filharmoonia mäenedžer ja Eesti üks tugevamaid trompetimängijaid. Nende tütar läheb sel sügisel Tallinna Muusika-keskkooli esimesesse klassi.”

Praegune koorijuht Tõnu Kuljus.

MIKS TAHETAKSE LAULDA EESTI ÕPETAJATE MEESKOORIS?

"Tahan laulda. Olen toredate meeste seltskonnas. Saab ringi sõita kontsertidel Eestis paljudes kohtades ja mõnikord ka välismaal. Tore on meeste huumor."

"Tahan laulda. Koolis on põhiliselt naised."

"Meeskoor on suur osa elust – on kujunenud elustiiliks."

"Vahelduseks igapäevasele tööle annab midagi ka hingele."

"Laul on hobby. Laul on lõõgastus ja pingete maandaja ning vaimsure toniseerija. Laulu kaudu tunnetan kollektiivi jõudu ja vajadust end sobitada ühtsesse harmooniasse. Tunnen, et oma lauluga olen üks vajalik osa tervikust."

"Olen endiselt idealist ja ohver-

dan vähemalt väikese osa oma vabast ajast Eesti kultuurimaastiku rikastamiseks, pealegi heas seltskonnas ja viisil, mis mulle naudingut pakub. Pean meie rahvuse säilimisele ja arengule esmatähtsaks haridust ja kultuuri ning EÕMil on selles oma roll, oma missioon – juba oma olemasolekuga. Pealegi on sellel kooril alati olnud väga head dirigendid!"

MILLISED KONTSERDIREISID JA MILLE POOLEST ON KÕIGE MEELDIVAMAD OLNUD?

"Igal kontserdireisil on oma võlu ja kõik on olnud meeldivad nii koorisisese kui ka koorivälise suhtlemise poolest."

"Osavõtt koos Seinajõe meeskooriga Lappajärve festivalist. Seinajõe kirikus hakkas rah-

*Stockholmi Eesti Meeskoori dirigent Heli Ojaste (vasakul),
EÕMi president Ants Eglon ja dirigent Lilyan Kaiv.*

vas traditsiooniväliselt plaksutama iga laulu. See oli eriline pingeline, mis lasus kooril ja Peebul, kuna ta pidi juhatama kogu kontserti. Kuna Eesti vabadusvõitluse lõpptulemus oli veel selgusetu, siis J. Aaviku "Hoia, Jumal, Eestit" laulmise ajal olid paljudel meestel liigutusepisarad silmis ja sama meeleolu oli tunda publiku seas..."

"Väga muljeterohked ja hästiõnnestunud olid kontserdireisid Rootsi. Kontserdireis terve koosseisuga Stockholmi 1996. a oli muusikalises mõttes meie viimaste aegade üks tippesinemisi."

Rootsi eestikeelne ajakirjandus kajastas meie 14. aprilli kontserti kõigepealt Mannj Varepi artikliga "EÕM külaliskontsert Rootsis". Mõned katkendid sellest artiklist:

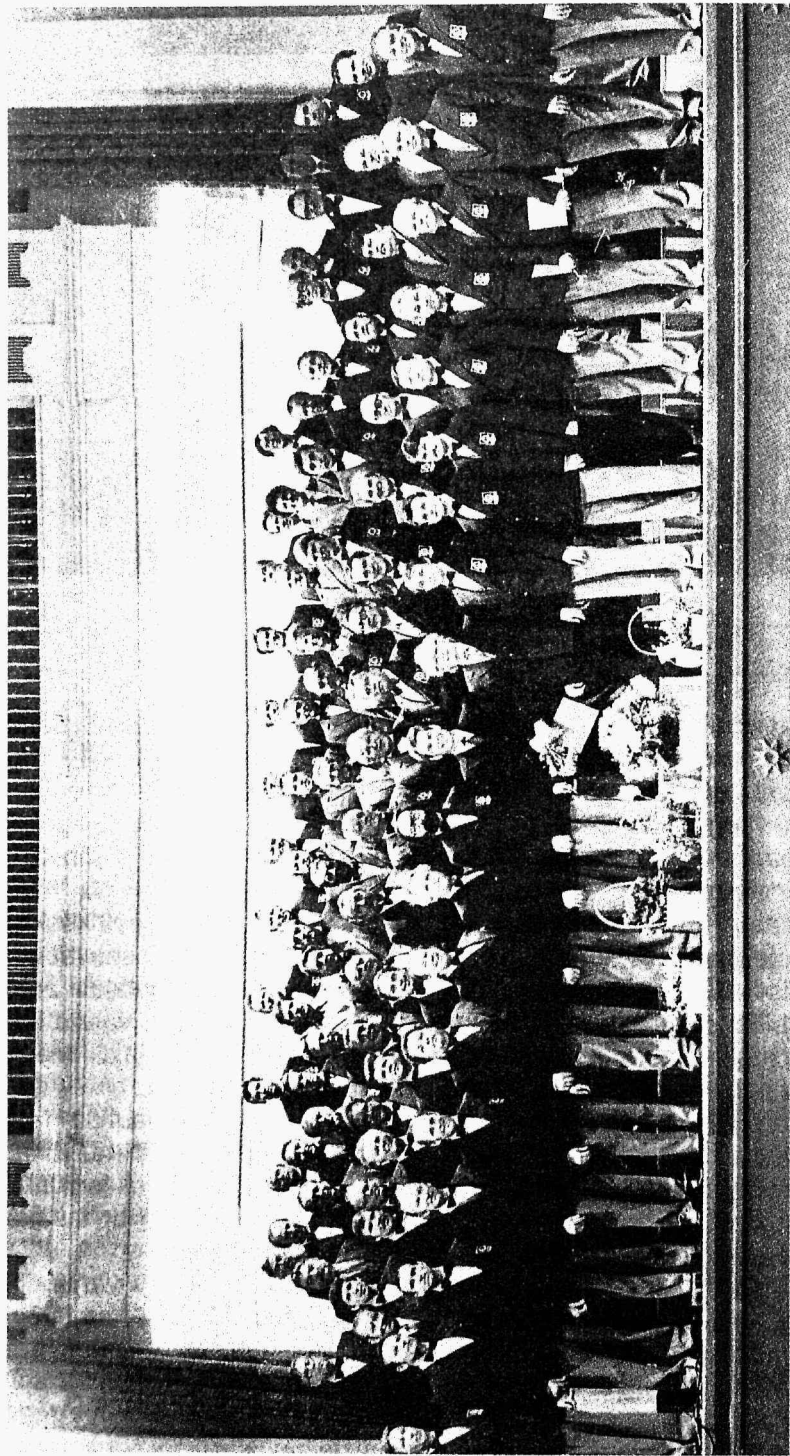
"Kuulajaid sellesse kunagise "Kroonu pagaritööstuse" (praegu-

se Stockholmi Muusikamuuseumi) katusealusesse saali oli kogunenud arvukalt ja kommentaarid pärast kontserti väljuva publiku seas olid positiivsed ja tänulikud, kohati otse ülistavad. Juba "häälematerjal" selles peamiselt keskikka kuuluvaist lauljaist koosnevas kooris oli kadestavalt võimalusi andev (siinsest olukorrast vaadatuna). Eriti tänuväärseks jäid meelde kaunikõlalised tenorid.

Kuulajad võisid nautida laulutekstide kongeniaalset muusikalist tõlgitsemist, selget diktsiooni ja häälerühmade meeldivat tasakaalu.

Võiks öelda, et eriti varjundirikana jäid meelde E. Aava "Öösse ära kadus" ja Aleksander Lätte "Pilvedele", samuti P. Sarapiku "Koduküla, kodumaa". T. Vettiku õrnakoeline "Kuu" sai sobiva poee-

1984/85. õppeaastal valmistus koor koos viiulistega regulaarsetel proovidel nädalavahetustel koori 20. aastapäevakontserdiks ja 1985. a üldfaulupeoks. Repertuaari õpiti alguses häälerühmades ja lisaks Tõnu Kujusele ning Peep Sarapikule olid laiendatud koosseisu dirigentideks Harald Uibo ja Kuno Areng. Nii esineti ühiselt „Estonia” kontserdisaalis aastapäeval 20. aprillil 1985. a.

tilise tõlgitsuse ja P. Sarapiku – Juhan Liivi “Ta lendab mesipuu poole” sai nii kestva aplausid, et seda tuli osaliselt korrata...

Ühisesinemine koos Stockholmi Eesti Meeskooriga Priit Ardna suuremõõtmelises “Loo mulle, Jumal, uus puhas süda” kujunes oodatult võimsaks ja kooriga kaasas oleva ilusakõlalise soprani Nadia Kuremi hääl kontrasteeris meeldival suure meeskooriga.”

Hilisema järelkajana ilmus (11.05.1996) “Teatajas” tuntud muusikakriitiku Harri Kiiski põhjalik kontserdi analüüs “Mõtteid äratav kontsert”. Midagi ei ole “kahe silma vahele jäänud”. Meeldiv on tõdeda, et üks meie repertuaaris olevatest nõudlikumatest lauludest on kogu artikli analüüsivast osast ligi veerandi enda alla võtnud. Toome selle analüüsi terviklikult.

“Õnneks omab koor häid kõrgeid esimesi tenoreid, mis laseb kavva võtta ka väga nõudlikke töid. Neist olgu eriti nimetatud Konstantin Türnpu laulu “Mis oli see, mis juba lapsepõlves”. See on Türnpu ainus laul Gustav Suitso sõnadele. Luuletus ilmus kogus “Elu tuli” (1905) ja on sügavalt patriootlik:

*Ja kui ka leegionid viletsusi
see-eest mind eluteel peaks tabama,
peaks sumgi vara vastu haigutama,
ei iial või sind unustada, isamaa.*

(Tekst, mida luuletaja hiljem kahjuks ümber töötas.)

Trükist ilmus laul esmakordselt kogus “Türnpu meestekoorid” I (1922) ja siis 152 lk kogumikus Türnpu “Koorilaule” (Tallinn, 1976). Laulu loomise ajal juhatas

Türnpu Tallinna Meestelaulu Seltsi Meeskoori. Türnpu oli vahepeal haigestunud ja teda asendas üks meie silmapaistvamaid koorijuhte prof August Topman. Tema juhtimisel tuli “Mis oli see” esiettekandele “Estonia” kontserdisaalis 27. apr 1923, niisiis 73 aastat tagasi. Ei mäleta, et Tallinna Meestelaulu Selts oleks seda 1930-ndate aastate lõpupoole kunagi laulnud ja ilmselt oli kõigil nüüd saalisviibijail võimalus Türnpu teost esmakordselt kuulda.

“Mis oli see” esitab koorile väga suuri nõudeid: selles on rohkesti kromatismi, järske ootamatuid modulatsioone ja häälerühmad peavad omama hääd liikuvust. Esimesed tenorid peavad saavutama ooperilaulja kõrguse – 1. oktaavi *la* ja isegi *s!* – ning kogu koor oma suurt dünaamilist jõudu.

See kõik seletab, miks laul ei leidnud oma õigustatud kohta kooride repertuaaris ja seda suuremaks auks tuleb Eesti Õpetajate Meeskoorile, et nad meile laulu nii mõjuval kujul otsekui uuele esiettekandele töid.”

Asjatundlikult on analüüsitud kogu ülejäänud programmi – toodud esile nii head kui ka vead. Osa laulude tõlgendusprobleeme on dirigendi kui interpreedi maitse küsimused. Meeldiv on, et koori diktsioon tunnistatakse eeskujulikuks. Pidevalt saavad kiita esimesed tenorid. Kogu artikkel näitab, et Eesti Õpetajate Meeskoor on tunnustatud kriitiku näol leidnud endale Rootsisis väga hea sõbra. Artikli lõpp on armastusväärne:

“Arvukas kuulajaskond aplodeeris pakutule tugevasti ja

Peep Sarapik

TA LENDAB LILLEST LILLESSE*

ja lendab lil- last lill- last ja lendab mett- püssi pöö- le **Lõpp**
 ja tõuieb kääripilu ü- les- se ja lendab mett- püssi pöö- le. ja
 lange- rad tu- le tu- handid meel- ko- ju jäa- a- vad ter- han- duse
 ja vä- rad rauer- ja hoo- le ja len- da- rad mett- püssi pöö- le.
 hing oh- hing ja ras- kel aal kuu- s- kad i- ja- ma
 pöö- le kuu- du- ja kuu- nõ- rad maarkuis- ih- la- ja- ma
 pöö- le ja pu- hi- ga raa- tes sul sur- ma tuul ja

ker-nä-kei rät-ki sul sur-ma kuul ja u-ni-tod sur-ma ja

hoo-le ring töt-tad i-sa-maa poo-le

Alguisest mõrgini s.d.s. lõpp

lõpp *pp*

Hing oh hing sa koi-keel ool kuiš žhrod i-sa-maa

pp

poo - le. koi ko-dai ja kas rööraalmaat kuiš žhrod i-sa-maa

poo - le kuiš žhrod i-sa-maa poo - le.

poco ritando *ff* *f*

* Sellel laulul on EÕMi jaoks eriline tähendus. Koori dirigendi P. Sarapiku looduna ja koorile mõelduna on laul püsirepertuaaris püsinud ja emotsionaalselt rõhutatud.

kindlasti, ootame koori uuele külaskäigule Stockholmi.”

MEELDEJÄÄVAID KONTSERTE ON OLNUD VÄGA PALJU

Igal kontserdil püüame anda oma parima. Väga meeldejäävaks kujunes koori 25. aastapäeva kontsert Tallinnas Mustpeade Majas. Muljeid sellelt kontserdilt avaldas meie koori hea sõber Kalju Leht “Õpetajate Lehe” veergudel 7. apr 1995. a artiklis “Laulsid õpetajad”. Oleme püüdnud täita artikli autori soovi “...et koor oma lauluteekonda jätkaks ja leiaks noorendamise võimalusi”. Laulame edasi ja koori on tulnud rida noori laulumehi, kes varem on laulnud teistes koorides Tõnu Kuljuse käe all!

KOORI OMAVALITSUST

on pikemat või lühemat aega juhitud Lembit Andresen, Endel Noor, Sven Sagris, Valdur Talts, Mati Palu, Ülo Pless ja Rein Mikk. Pikemat aega ja praegu on ka koori presidendiks Ants Eglon ja koorivanemaks Valdek Berendsen.

OLEME SUURED TÄNUVÕLGLASED

Eesti Haridustöötajate Liidule, kes meid finantseerib, ja Tallinna Pedagoogikaülikoolile, kelle ruume me kooriproovideks tasuta kasutame koori asutamisest alates. Oleme alati rõõmuga valmis esinema

meie heade sponsorite ettevõtmistel ja õpetajate sügisballidel.

MEIE TULEVIKUPLAANIS

on kontserdireis jõulueelsele Lapi- maale ja koostöös segakoor “Virvi- kuga” (dirigent Olev Oja) E. Griegi “Olav Trygvassoni” esitamine.

KES ME OLEME?

Põhikoosseisus, kes pidevalt koos käib, on 33 meest Tallinnast ja 12 meest üle Eesti. Suuremateks üritusteks kutsume kokku laiendatud koosseisu koori vilistlastest üle kogu Eesti. Meie vanim mees põhikoosseisus on Elmar Reier Kehrast, kes aasta lõpus peab 80. juubelit, meie kaugeim mees põhikoosseisus on Vikki Pennonen Valgast. Ja me kõik oleme elurõõmsad optimistid!

HILLAR-ENDEL PÕLDOJA on
Harju Maavalitsuse kooliinspektor,
EÕMi juhatusel liige

Koori presidendilt ANTS EGLO- NILT: EÕM on lahutamatu eesti koorimuusikast, samuti kui pedagoogilisest kultuurist. Meie pürgimuseks ei ole ilmtingimata mees- telaulu tipptase (ehkki, jah, kõrge tase pole kunagi paha). Me püüame mees- telaulu toel hoida ülal ka pedagoogilist ühtekuuluvust üle Eestimaa. Olen lõpuni tänulik diri- gentidele ja eriliselt lauljaile, kes pole kooris kaasalöömisega en- nast säästnud. Elame edasi!

RASKE ON MÕISTA, KERGE ON HUKKA MÕISTA*

SISUKORD

1. Raske on mõista, kerge on hukka mõista

- 1.1. Sissejuhatuse asemel
- 1.2. Kool, kodu, TV
- 1.3. Ainult kool?
- 1.4. Laste tegevuse laad ja eesmärgid

2. Kodu, kodulugu, loodusõpetus

3. Meri

- 3.1. Sissejuhatuseks
- 3.2. Meri on sinine?
- 3.3. Mered, saared, mererannad
- 3.4. Merelinnud
- 3.5. Laevad. Laevahukud
- 3.6. Kokkuvõte

1. RASKE ON MÕISTA, KERGE ON HUKKA MÕISTA

1.1. Sissejuhatuse asemel

"Õpetaja, tule ruttu, poisid kaklevad!" hüüab hele hääl õpetajatetoa uksest. Lähen oma klassiruumi, ja mida ma näen: kaks poissi, näod punased, juuksed higist märjad, ühel nina verine, teisel huul lõhki, silmis vihkamine, peksavad teineteist. Ülejäänud poisid ja paar tüdrukutki ümberringi ergutamas, nagu poksisaalis kunagi! Väiksem

* Tallinna Pedagoogikaülikooli täiendus-
koolituse lõputöö pisut redigeeritud kujul.

kakleja kukub, suurem jätkab tagumist jalgadega, kuhu juhtub — näkku, kõhtu...

Võiks arvata, et jutt käib erikooli teismelistest. Ei, tegemist oli aasta tagasi minu klassi 7-aastaste poistega.

Klassisisene vägivald ongi see, mis mulle kõige rohkem muret teeb. Ülekoolilise kuulsusega rusikakangelasi on minu praeguses klassis tervelt kaheksa, eranditult kõik "poolikutest" peredest. Probleemsed lapsed?

Mare Leino: "Pole olemas probleemset last, on vaid ebakompetentne täiskasvanu!" (8, 130)

1.2. Kool, kodu, TV

Vestlusest lastevanematega tundub, et nende arvates on loomulik pidadagi koolilast rohkem kooli lapseks. Kõik halb tuleb koolist — halvad sõbrad, eeskujud, teod.

Laste jutust järeldub, et üksikul vanemal on oma isikliku elu korraldamisega nii palju tegemist, et lapsed ja nende probleemid jäävad tagaplaanile. Ei osata, taheta või peeta vajalikuks kasvatada ja kujundada laste tahtemadusi ja kohusetunnet (milleks siis kool on!). Mitmes peres on väärtustatud raha, mitte haridus. Lastepsühholoog T. Niiberg toob järgmise näite: "Veelgi hullem on siis, kui kodu

teeb õppimisest äri: tood "viie" — saad viis krooni; "nelja" — neli krooni; "kolme" eest ei saa sentigi ja "kahe" eest viis krooni tagasi. Sellist süsteemi tutvustas üks äri-mehest isa, keda ümber veenda oli raske." (2) Tekkinud on teine lapsevanem — TV, kes erinevalt tööpäevast väsinud ja stressis vanematest on alati valmis reipalt meelt lahutama. Kuid alates multifilmidest kõige väiksematele ning lõpetades paljude laste lemmikute — *action*filmidega — ei olegi lastel TVst peale vägivalla eriti midagi muud õppida. (Neid lapsi, kes vaatavad looduse- või üldharivaid saateid, võib üles lugeda ühe käe sõrmedel.) Laps harjub julmusega ning vajab üha uusi ja teravamaid elamusi. Tal ei ole aega hobidele, ta võõrdub sõpradest, tekivad suhtlemisraskused, süvenevad sisepepinged, mille lahendamiseks on kõige lihtsam kasutada rusikaid.

1.3. Ainult kool?

Peale objektiivselt mõõdetavate ja võrreldavate nähtuste on koolis palju sellist, mille õpetamine ja millele hinnangu andmine on hoopis keerulisem, kui mitte võimatu. Kuidas mõõta inimese headust, empaatiat, suhtlemisoskust ja paljusid teisi psühholoogilisi protsesse, mis määravad isiksuse olemuse? Kuidas last mõjustada nii, et ka kõige kivisemasse südamesse ning alateadvusse jääks märgike, mis suunaks tema tegevust ja käitumist mitte ainult antud hetkel, vaid kogu elu?

Usun, et väga olulisel kohal on **emotsionaalne häälestatus**. Sel-

leks kasutan näiteid ilukirjanduse, kunsti või muusika vallast. Leian, et klassikalise muusika kuulamisoskusele tuleb tingimata alus panna võimalikult varases eas. Kulub paar kuud, et terve klass kuulaks mõnuga mitte ainult "vaidakloppimise" muusikat à la "Lai-ka, suure koera poeg...", vaid et nad ise soovivad joonistamise, kirjutamise või arvutamise taustaks just klassikalist muusikat. Ka kõige suurematele mürakarudele meeldivad väga kord nädalas toimuvad "vaikuse veerandtunnid", mil rääkimine on kategooriliselt keelatud. Istutakse mugavalt, silmad kinni, mõnel õpilasel pea kätel, ning lastakse mõtetel uidata oma rada, taustaks Beethoveni, Vivaldi jt muusika. T. Niiberg: "Igal inimesel, olgu ta suur kehalt või vaimult, on vaja mõtlemiseks aega, et teha vähem lollusi ja raisata vähem kallist aega nende heastamiseks." (2)

Väga oluline on saavutada, et **õpilane tahaks õppida**, sest ilma tahtmiseta ei kujune ka oskused või ei ole nad rakendusvalmid — neid pole võimalik üle kanda uutesse tingimustesse. Igal lapsel on probleeme ja vajadusi, mis on ainuomased just temale. Ja iga laps on mõningal määral ebatüüpiline või erivajadustega, sest alati on asju, milles ta on või pole kõige parem.

1.4. Laste tegevuse laad ja eesmärgid

Tundide eesmärgistamisel pööran erilist tähelepanu **tundekasvatusele** ning sellele, et mingites kokkulepitud piirides jääks lastele või-

malus valida ise meelepärane tegevuslaad, uurimisteema vms. Oluline ei ole anda lapsele valmis tõdesid ja teadmisi, peamine on, et lapsed ise need avastaksid, toetudes eelnevatele teadmistele ja kogemustele ning iseseisvale uurivale tegevusele. Nii teeb ta töö hoopis soodsamas meeolus isegi siis, kui valik ei olnudki ehk parim. (Ka negatiivne kogemus on vajalik!) Töö karmilt kohustuslikuks muutmine tekitab tõrke, kuigi isenesest ei olekski lapsel midagi selle töö vastu. Kohusetundlik laps teeb töö küll ära, kuid erilist tulu sellest pole.

Enne uue teema käsitlemist arutame koos lastega, mis võiks neid antud teema puhul eriti huvitada. Nii tekib lastes uudishimu ja soov ise uurida, analüüsida, katsetada.

■ **Rühma- ja paaristööna** arutame läbi tegevuse eesmärgid, tegevusviisid ja vajalikud materjalid — see loob eeldused koostöövalmiduseks, kus on oluline teistega arvestamine ja suhtlemisoskus.

■ **Individaalsete uurimistööde** teemad pakuvad välja lapsed ise. Algul kopeeritakse küll rohkem õpetaja ideid, kuid ajapikku hakatakse ise väga julgelt ja asjalikult oma ideid pakkuma. Kes soovib midagi uurima hakata, valib talle sobiva teema, seab endale ise eesmärgi, töö mahu ja esitusviisi ning määrab töö valmimise tähtaja — kõik see peaks viima mõistmiseni, et oma töö tulemuste eest vastutab ainult laps ise. Kui töö ei saa määratud tähtjaks valmis või hindas laps oma võimeid üle, aitab koos arutlemine ja analüüsimine,

mispärast nii juhtus, vältimaks edaspidiseid ebaõnnestumisi. Töö õnnestumise puhul saab laps uue kogemuse saajana ja edasiandjana ning stiimuli teha veel midagi sarnast ja veel paremini. Tal on võimalus rõõmustada oma edusammude üle ning saada rahuldust lõpetatud ja kordaläinud tööst.

■ **Individaalses töös teatme-kirjandusega** võib kasutada lihtsamat (sõnale tähenduse leidmine) või keerulisemat (kedagi või midagi pikemalt kirjeldada) varianti. Kuigi lugemine on mõnele lapsele veel üsna vaevanõudev, teeb ta seda uue ja huvitava teadasaamise nimel hea meelega.

■ **Projekt klassi ühistööna:** koos seatakse eesmärk, moodustatakse töörühmad ja koostatakse ajakava ning arutatakse läbi töötulemuste esitamise viis ja vorm. Siin on tähtsal kohal kollektiivne töö ja vastutus ning teadmine, et koos tekivad paremad mõtted, kui omaette nokitsedes.

■ **Iseseisev töö kirjaliku juhendi alusel** eeldab pingsat mõttetööd. Kaaslastega suhtlemine on siin keelatud. Töö toimub täiesti omaette, äärmise vajaduse korral võib paluda õpetajalt tööjuhendi täiendavat selgitamist, aga enamasti seda vaja ei lähe.

2. KODU, KODULUGU, LOODUSÕPETUS

Mida noorem on laps, seda kergem on teda mõjustada ja suunata. Kõige lähemal lapsele on tema kodu, perekond, loodus. Siit tulekski õpetajal koos lapsega tasa-

pisi liikuma hakata lähemalt kaugemale, tavaliselt tundmatule. Mitte läbi teooria ja lapsele tundmata mõistete, vaid vaadeldes, harjutades ja ergutades kõiki lapse meeli ning tunnete- ja tahteilma. Kodukoha tundmaõppimine avab lapsele kodukoha ja looduse ilu, mis jääb meelde eluajaks ning kutsub võõrsilt ikka tagasi kodukohta. Loodushoiu mõte ja tunne peaks last saatma esimesest klassist alates. Lapsed tuleks tuua loodusele lähemale; õpetama loodust vaatlema nii, et nad seda iga närvirakuga tunnetaksid. Ennast armastab igaüks, ehk armastab laps edaspidi ka loodust ning hakkab lõpuks mõistma, et ka inimene on osake loodusest; ka inimest tuleb hoida ja armastada.

Õppekavas (lk 1965 — 1966) on kirjas 20 pädevust, mis tuleb kujundada esimese kooliastme jooksul. Mõned nendest: õpilane

- * on valmis suhtlema;

- * käitub teisi arvestavalt, püüab konflikte rahulikult lahendada, ei kasuta jõudu;

- * oskab enda ümber ilu märgata ja hinnata;

- * oskab sihipäraselt vaadelda, erinevusi ja sarnasusi märgata ning kirjeldada.

Arvan, et kodulugu ja loodusõpetust tähtsustamata neid pädevusi kujundada ei ole lihtsalt võimalik. Nii olengi oma töö algklassides üles ehitanud järgmiselt: keskel kohal on ühendatud kodulugu ja loodusõpetus; ülejäänud tunnid seondan võimalikult tihedalt sama teemaga, s. t samateemalised lugemispalad, laulud, mängud, käelise tegevus, muusika kuulamine.

Iga õppeaasta lõpus vaatame tagasi aasta jooksul tehtule ning iga laps kirjutab, missugune tund, päev või nädal talle kõige rohkem meeldis ja mispärast.

Sellel aastal sai ülekaaluka võidu mere teema, siit ka minu valik käesoleva töö koostamisel.

3. MERI

Mere teema põhjalikumaks käsitlemiseks planeerisin kuus tundi kahe nädala jooksul: kaks loodusõpetuse- ja üks kodulootund nädalas, lisaks sidus sama teema ka kõiki teisi tunde.

Miks merele nii palju tähelepanu? Põhjus on lihtne: saarlastena elame ju keset merd. Iseasi, kui palju me seda merd tunneme.

Tuglas kirjutas: "Ju lapsena igatsesin merd ääretut mina..." Küllap see mereigatsus on igaühes meis olemas. Meres leidub, mida igatseda, mida imetleda. Mere rahustav toime on teadatav meile kõigile. Ja ometi on meil nii harva aega (viitsimist?) minna mere äärde, seal aeg maha võtta ja mõtiskleda. Lapsed ei tule ise selle peale, et üksinda mere ääres mõelda on üks lõpmata mõnus tegevus, kui keegi pole neid selleks juhatanud. Selle tuleb lihtsalt enda jaoks avastada. Mere ääres võib ka kangest löömamehest saada mingiks ajaks mõtlik pailaps.

1. tund. Sissejuhatuseks

Ilma pikema sissejuhatusega andsin igale lapsele paberilehe ja pa-

lusin kirjutada vähemalt viis lauset mere kohta. Minu eesmärk oli lihtne ja loogiline: näidata lastele mustvalgel, kui palju rohkem nad suudavad (teavad) kirjutada siis, kui see teema lõpetatud on, s.t kahe nädala pärast. Tööd tulid üsna ühenäolised.

Meri on sinine. Ta lainetab. Merevesi on soolase maitsega. Meres ujuvad kalad. Merel sõidavad laevad. Jne.

Järgnevalt pidid lapsed mõtlema küsimusi, mis tekivad seoses merega. Küsimusi sai palju: küll rohkem teaduslikke, küll muinasjutumaailmast. Kirjutasin need tahvlile. Mõned näited:

Kui suur on kõige suurem kala?

Mis on korallid?

Miks merevesi on soolane?

Kui vanaks kalad elavad?

Kas merineitsid on olemas?

Jaguneti rühmadesse vastavalt sellele, missugune teema kedagi huvitas. Märksõnad olid järgmised: mered; saared; laevad; kalad; linnud; loomad; taimed. Iga rühm kirjutas tahvliilt maha oma teemaga haakuvad küsimused ning jagas need ise rühmasiseselt vastuste otsimiseks kodus. Eriti agarad valisid endale väikesed uurimistööd teemadel luiged, viikingid, laevahukud, korallid.

Pärast rühmadesse jagunemist jäid kolm last siiski oma kohale istuma, suutmata teha meelepärast valikut. Pakkusin neile võimaluse koostada koos mereteemaline ajaleht. (Juba järgmisel päeval olid neil kodust vastavad materjalid kaasa võetud — küll väljalõiked ajakirjadest, pildid, ristsõnad jms. Ajaleht sai tore ja klassikaaslased

said sellest nii mõnelegi küsimusele vastuse.)

Sama päeva **muusikaõpetuse-tunnis** laulsime A. Uustulndi laulu "Väike saarepiiga", tegime ise "rahvalaulu" merest ning kuulasime muusikat Vivaldi "Aastaaegadest".

Emakeeletunnis lugesime lugemikust mereteemalise jutu ja luuletuse ning kirjutasime ümberjutustuse.

Kehalise kasvatus e tunnis mängisime mängu "Taevas-maameri" ning "Sa võta siit see kala ja anna edasi!"

2. tund — Meri on sinine?

Seadsime sammud mere äärde. Kui suurem sagimine sagitud, istusime ja püüdsime kõigi meeltega tajuda meie kodumerd. Et kõik kuuleksid mere kohinat, olime kõik koos üheaegselt paar minutit hästi vaikselt. Et kõik näeksid, mis värvi meri on, käis käest kätte kepik, mille hoidjal oli õigus rääkida, mis värve tema näeb. Ei jäänud ka merevesi maitsmata ja mere lõhn tundmata.

Emakeele tunnis lugesin ette L. Arne jutu "Üksi ei ole hea" — lugu pimedast tüdrukust, kes peab merd nägema läbi vigase poisi silmade. Lapsed pidid minu lugemist kuulama suletud silmadega. Pärast jutu lõppemist valitses klassis hiirvaikus, kuni üks tüdruk ütles: "Õpetaja, kas te teate, et Mary jääb ka pimedaks!" Jutt käis mitmel telekanalil korraga jooksva seriaali "Väike maja preerias" ühest peategelasest. Kogu klass oli filmi näinud, nii me siis arutasime

megi seda filmi, kuulnud juttu ja lõpuks jõudsid kõik arusaamisele, kuidas neil on tegelikult vedanud.

Joonistamise paaristunnis maalis igaüks neli postkaardisuurust erineva meeleoluga merepilti. Iga töö jaoks oli aega 20 minutit, mille jooksul mängis vastav muusika. Tuli maalida meri päikesetõusu ajal, keskpäeval ilusa tuulevaikse ilmaga, tugeva tormi ja vihmasajuga ning õine meri.

3. tund — Mered, saared, mere- rannad

Siin said sõna kõik need, kes olid leidnud vastuse mõnele tunni teemaga seotud küsimusele ning ka suuremate tööde tegijad. Kuulajad esitasid lisaküsimusi ning rääkisid, mis neile esineja poolt pakutust kõige enam meeldis. Nägime maailmamere ja selle osadest vana venna abiga valminud toredat skeemi; meiega jagati reisimuljeid ekskursioonilt Musta mere äärde, mida illustreerisid ümarad merekiivid, merekarbid ja fotod Sotšist; nägime fotosid Kanaari saartest jne.

Matemaatikatunniks olid agaramad õpilased kodus koostanud mereteemalisi õpetliku sisuga tekstülesandeid. Näiteks:

Jenissei jõe nelma elab 25-aastaseks. Volga sterlet elab temast kaks korda kauem ja haug elab temast neli korda kauem. Kui vanaaks elavad sterlet ja haug?

4. tund — Merelinnud

Merelinde käisime vaatlemas lossi vallikraavi ääres. Samas lugesin

raamatutest kajaka ja pardi kohta uut ja huvitavat. Kuna luige kohta olid kaks tüdrukut teinud väga põhjaliku uurimistöo, siis temast me pikemalt ei rääkinud. Tüdrukud esitasid oma töö klassis. Lisaks põhjalikule jutustusele ning fotodele näidati teistele veel ka luige tiiva- ja udusulgi ning mune.

Muusikatunnis laulsin lastele laulu "Luige truudus", rääkisime looduskaitsest, kuulasime Tšaikovski "Luikede järve" muusikat.

Kaelise tegevuse tunnis valmis kaunis rühmatöö: sillerdavale merepildile kleebiti paberist volditud mustad ja valged luiged, taustaks Saint-Saëns'i "Luik".

Emakeeletunnis kirjutati tahvlilt lünktekst kajakatest.

5. tund — Laevad. Laevahukud

Jällegi tund, milles said sõna mitmed koduse töö tegijad. Esitati järgmised tööd:

raamat "Laevad läbi sajandite";
fotod ja voldikud Tallinnast väljuvatest reisilaevadest ja praamidest;

"Viikingite raamat";
suurimate laevahukkude statistilised andmed.

Emakeeletunnis lugesime J. Smuuli "Mälestusi isast", rääkisime tormist, merehädalistest ning nendest, kes ootavad.

Muusikatunnis laulsime laulu meremehe emast, kes ootas asjata oma poega, kuni kivistus mere tuules.

Meisterdamistunnis valmistasid poisid männikoorest laevu. Tüdrukutel valmisid kaunid ehted mere- ja rannakarpidest.

6. tund — Kokkuvõte

Sellesse tundi mahtus kõik see, mis eelmistesse tundidesse ei mahtunud: lahendati klassikaaslaste koostatud ristsõnu; kolm poissi olid ette valmistanud toredate viktoriini; uuriti üksteise meisterdatud raamatuid, ajalehti, ajakirju; panime üles vahva mereteemalise näituse, mida kutsusime vaatama ka teisi koolikaaslasi.

Teema käsitlemise lõpuks said lapsed kätte esimesest tunnist tuttavate paberid ülesandega kirjutatu läbi lugeda ja täiendada. Enamik lapsi kirjutas täiesti uued jutukesed, mis näitasid, et lapsed tegid seda palju emotsionaalsemalt, mõtlikumalt, analüüsivamalt — ja see ju oligi üks minu põhieesmärkidest.

Lapsepõlv öeldakse olevat muretu. Alati ei ole, aga isegi siis, kui sündides on saanud kehvem startdipositsioon, on kõigil lastel õigus olla kaitstud, armastatud ning õnnelik. (6)

Usun, et minust paremini lõpetab minu käesoleva töö seesama lõomamees sealt minu töö algusest (see suurem!), kes kirjutas sel viimasel tunnil just nii:

Meri ei ole sinine. Meri on roheline, lilla, peaaegu must või punane. Tegelikult on meres korraga

hästi palju värve, isegi kuldset ja hõbedast. Ja meri kohiseb. Nagu sosistaks või kurjustaks. Mere kohinast sünnib muusika, mis on vaikne — vaikne või hästi vali. See on mere tuju ja helilooja tuju ka. Meri võib olla väga hea, aga mõnikord ta vihastab inimeste peale ja siis uputab ta mõne laeva ära. Kui inimesed oleksid kogu aeg head, siis vist laevaõnnetusi ei oleks. Aga inimesed ei oska kogu aeg head olla.

Kasutatud kirjandus

1. Aktiivõppe käsiraamat. Koost. S. Aher, U. Kala. Tln, 1996.
2. Eesti Naine, nr 10, 1996.
3. Esimesse klassi 7-aastaselt. Koost. M. Kraav. Tln, 1992.
4. Kooliuuenduslane: nr-d 3 (64) 1992, 4 (65) 1992, 13 (74) 1995, 17 (78) 1996.
5. Kõve, I. Tarkus tunneb rõõmu inimestest. Tln, 1994.
6. Pere ja Kodu, nr 12, 1995.
7. Pere ja Kodu, nr 8, 1996.
8. Probleemne laps tavakoolis. Koost. M. Leino, M. Männiste. Tln, 1996.
9. Õpetajalt õpetajale. Koost. E. Kuuselaan. Tln, 1983.
10. Õpetajalt õpetajale. Tln, 1989.

ENE GRASS on
Kuessaare Vanalinnakooli õpetaja

ÕPPIJA KUJUNEMINE: NARRATIIVNE LÄHENEMINE

Uurijatele ja õpetajatele, kes on kursis viimaste aastakümnete mõtlevahetusega õppimise teemal, pole kindlasti võõras ka **konstruktiivistliku õppimiskäsituse** mõiste. Hea ja põhjaliku ülevaate sellest lähenemisest on andnud nt Maijaliisa Rauste von Wright ja Johan von Wright (1994). Lühidalt võiks konstruktivismiks nimetada sellist õppimiskäsitust, kus on loobutud arusaamast, et õppimine on vaid "teadmiste siirdumine". Teadmised ei siirdu, vaid õppija "konstrueerib" need ise: ta valib, tõlgendab ja liigendab informatsiooni, "ehitades" oma kogemuste vahendusel üles pilti maailmast, kus ta elab, ja iseendast selle maailma osana. Selline konstrueerimis- ehk õppimisprotsess on alati seotud selle olukorra ja kultuuri-kontekstiga, kus see toimub, ning alati on selle taga sotsiaalsed interaktsiooniprotsessid ja viimaste vahendusel tekkinud tähendussüsteemid. (Rauste von Wright & von Wright 1994, 15.)

Konstruktivistlik lähenemine näitab meile õppimist palju avarama ja mitmetahulisema nähtusena, kui seda võimaldas palju aastakümneid domineerinud empiristlik-biheivioristlik õppimiskäsitus. Kui Marton koos oma kolleegidega (Marton *et al.* 1993) uuris fenomenograafiliselt Avatud Ülikooli tudengite õppimiskäsitusi Inglismaal, õnnestus tal intervjuude abil erista-

da kuut õppimisarusaamade tüüpi; (1) teadmiste suurenemine; (2) meeldejätmise ja meenutamine; (3) rakendamine; (4) arusaamine; (5) millegi nägemine senisest erinevalt; (6) muutumine isikuna. Autorid pidasid kahte viimast (millegi nägemine uues valguses ja muutumine isikuna) kõige arenenumateks õppimisarusaamadeks. (Berry & Sahlberg 1996, 21.)

Just need arusaamad on juhtival kohal psühhoteraapia raames tekkinud narratiivses õppimiskäsituses. Enne selle lähemat vaatlust aga paar selgitust-õigustust. Esiteks: kirjanduses, millele järgnevas tutvustuses toetun, ei rõhutata *õppimise* mõistet eksplitsiitselt. Siiski on õppimise mõiste kohalolek implitsiitselt selgelt tajutav. Psühhoteraapia ja pedagoogika eesmärgid on väga sarnased: mõlemad taotlevad psüühilisi ja käitumuslikke muutusi kasvandikus/patsiendis. Seda võiks väljendada ka neofreudistliku psühhoteraapeudi Harry Stuck Sullivani sõnadega, kes on nimetanud psühhoteraapiat ennekõike õppimisprotsessiks. "Psühhoteraapeutilistel saavutustel ja saavutustel teistes hariduse valdkondades pole tegelikult mingit vahet." (Ewen 1980, 206.) Teame, et on psühhoteraapiakoolkondi, mis on avaldanud tugevat mõju kasvatuspõhimõtetele ja -praktikale. Meenutagem kas või Sigmund Freudi psühhoanalüüsi, mis

muutis oluliselt arusaamu laste kohtlemise karmusest (Ewen 1980, 59; Hirsjärvi 1985, 180–183) või Carl Rogersi kliendikeskset teerapiat, mille edasiarendusena sündis lapsekeskne pedagoogika (Entwistle 1990, 664–665; Peterson 1992, 231–237). Freud on ise soovitanud, et kasvatusvigade vältimiseks peaks kasvatajate/õpetajate ettevalmistusse kuuluma ka psühhoanalüüsi tundmaõppimine, ja seda ka omal nahal. (Ewen 1980, 59.) Nii peaks ka kasvatusuurija huvi psühhoteraapia vastu olema kui mitte endastmõistetav, siis vähemalt andestatav.

Pedagoogika ja meditsiini seoseid on nähtud laiemaltki, mitte ainult psühhoteraapias. Õpetaja ja arsti töö sarnasusele on tähelepanu juhitud nii meditsiini kui ka pedagoogika esindajate poolt. Soome kasvatusfilosoof Reijo Wilenius (1992, 11) on kirjutanud: “Praeguses olukorras, mil lapse vahetu sotsiaalne ja kultuurikeskkond sisaldab ka kahjulikke ja ühekülgeid kasvustiimuleid, peab kasvatus oma üldsuunalt olema *täiendav, korvav ja terapeutiline*.” Samas on üks tänapäeva holistliku meditsiini põhimõtteid mõista arsti õpetajana. Muide, sõna “doktor” ongi algselt tähendanud *õpetajat*. Selles kontekstis on arsti esmane ülesanne *õpetada* patsiendile, kuidas hoida tervist ja vältida haigusi. (Marti 1992, XII.)

Mõlemad mõtteavaldused on tekkinud *mittepositivistliku maailmapildi* mõjul, tänu sellele, et nii meditsiinis kui ka pedagoogikas on mõistetud positivistliku lähenemise piiratust. Näide meditsiinist: kui ku-

lutused tervishoiule USA-s kasvavad ka edaspidi samas tempos kui seni, kuluks hiljemalt aastaks 2055 tervishoiule kogu selle riigi rahvuslik koguprodukt. Loomulikult pole mõeldav töötada vaid selleks, et end ravida. Järelikult peab meie arusaam tervisest ja selle hoidmisest põhjalikult muutuma. (Sheridan & Radmacher 1992, 4–18.) Üks võimalusi on loobuda kujutlusest, et arst on kõrgesti kvalifitseeritud tehniline töötaja, kes inimmasina osade parandamiseks ja vahetamiseks vajab üha täiuslikumaid tööriistu, ja tuletada meelde sõna “doktor” iidne tähendus: arst on pigem õpetaja, kes, arvestades iga unikaalse patsiendi bioloogilist, psühholoogilist ja sotsiaalset konteksti, *õpetab*, kuidas elada nii, et arsti-tehnika teeneid vajataks võimalikult vähe.

Samal ajal, kui meditsiinis hakkas biomeditsiiniline tervisemudel asenduma biopsühhosotsiaalsega, hakkasid ka kasvatusedlased üha sagedamini rääkima, et õpetajagi ei ole tehniline töötaja, ning rõhutamaks õpetaja töö loovat olemust, hakati õpetaja tööd võrdlema just arsti omaga. Õpetajate mõtlemisprotsesse rõhutava uurimissuuna üheks algtookeks peetakse USA rahvusliku haridusinstituudi (*National Institute of Education*) korraldatud õpetamise uurimise konverentsi ühe sektsiooni tööd.

Seda sektsiooni juhtis üks tänapäeva õppimise uurimise prominente, Lee S. Shulman Stanfordin ülikoolist, ning sektsiooni nimetus oli “Õpetamine kui kliiniline info-töötlus” (*Teaching as Clinical Infor-*

mation Processing). (Clark & Peterson 1986, 256.)

Niipalju analoogia otsimisest arsti ja õpetaja töö, meditsiini ja pedagoogika, ning pedagoogika ja psühhoteraapia vahel. Tundub siiski, et ilma täpsustusega, millise ravi- või õpetuskäsitusega on tegemist, jäävad sellised võrdlused liiga üldiseks. Arvatavasti ei ole omavahel sarnane mitte niivõrd arsti ja õpetaja töö kui selline, vaid vastavalt positivistliku suunitlusega arsti (arsti-tehnika) ja positivistliku suunitlusega õpetaja (õpetaja-tehnika) ning mittepositivistliku hoiakuga arsti ja mittepositivistliku hoiakuga õpetaja töö. Psühhoteraapia maastikul teevad praegu ilma narratiivset ja lahenduskesket lähenemist esindavad suunad. Ja nüüd järgnebki küsimus, mille selles kirjutises püstitan: milline on nende lähenemiste ja pedagoogika suhe?

Mis siis psühhoteraapia maastikul toimub? Olenevalt vaatevinklist võiks seda nimetada kas pühaduseotuseks või kvalitatiivseks nihkeks. Ning selle teotuse või nihke taga on seesama (jälle, olenevalt vaatenurgast) tont või ingel, mis revideerib praegu kõigi sotsiaalteaduste alustugesid – sotsiaalse konstruktivismi idee. Uuemad suunad, ennekõike narratiivne ja lahenduskeskne lähenemine (Friedman 1993, Rutan 1992) näitavad üles ennenägematut respektipiidust kogu 20. sajandi psühhiaatria saavutuste vastu. Nende suundade esindajaid ei huvita müstilised, sügavale alateadvusse peitunud psüühilised jõud, blokeeritud impulsid ega teadvustamata konflik-

tid. Samuti kognitiivsed dispositsioonid, emotsionaalsed probleemid, isiksuse jooned ja perekonnastruktuurid – märksõnad, mis on tooni andnud senistes teraapiates. Hüljatud on ka mõte terapeudi ja kliendi vahel seisvast barjäärist, millest ühele poole jääb objektiivsus, neutraalsus ja mõistlikkus, teisele poole aga subjektiivsus, väärvamus ja mõistuse kired. Kõige tipuks ei võlgu nende lähenemiste üle ka mingit tavapärast teooriat – ei definitsioone, protsessimudeleid ega diagramme –, millega püütaks terapeutilisi protseduure põhjendada. Seda kõike peetakse pigem vana terapeutilise käekirja juurde kuuluvaks. (Gergen 1993.)

Ja mis on tulnud kõige üle parada heidetu asemele? Uusi psühhoteraapiasuundi ühendab huvi keele vastu. Loobutud on harjumuspärasest arusaamast, mille järgi keel väljendab sisemisi mõtteid ja tundeid. Selle asemel mõistetakse keelt inimsuhete kujundaja ning inimsuhete poolt kujundatuna. Keel kujundab, loob seda maailma, milles me elame. (Gergen 1993.) Erinevaid keelelisi väljendusi kasutades võime oma elust rääkida erinevaid lugusid. Psühhoteraapeut C. Waldegrave on kasutanud väga poeetilist metafoori, rääkides *valu ja lootuse lugudest*. Psühhoteraapeudi juurde tuleb inimene, kelle on vallutanud tema valu lugu, kes on "probleemist küllastunud". Psühhoteraapeudi ülesanne on aidata kliendil "üles leida" või "meelde tuletada" oma lootuse lugu. (Freeman & Lobovits 1993.) Ja seda tehes keerab terapeut tra-

ditsioonilise arusaama teraapiast peapeale: probleemide põhjuste asemel püütakse leida *lahendusi*. Klientide vigade, ebaõnnestumiste, "haiguste" kaardistamise ja diagnoosimise asemel otsitakse uusi *jõuvarusid*. Näiteks nii, et püütakse kliendi valu loost leida (de Shazer' terminit kasutades) "positiivseid erandeid". Selle asemel et vestelda *probleemist*, ja nii vaid põlistada valu lugu ning sellega kaasnev ängistus, vesteldakse *lahendustest*, liikudes nii valult lootusele. Loobutakse *minevikus* paiknevate põhjuste otsimisest ja asutakse konstrueerima *tuleviku* tegusid. Püüdmata liigitada pat-siente mingitesse diagnostilistesse kategooriatesse, suudetakse paremini näha nende *unikaalsust*. Terapeut loobub oma "targast" keelest ja kasutab kliendi keelt; samuti ei peeta terapeudi järeldusi "targemateks" kliendi omadest. Kui traditsioonilises psühhoteraapias langes koormus peamiselt terapeudi vasakule ajupoolkerale (mõttetöö mineviku interpreteerimiseks!), siis "uus" psühhoterapeut kasutab julgelt parema ajupoolkera kujundliku keelt (lahenduste kujutlemiseks!). Ja kui "enne" arvati, et hea teraapia tähendab kõva tööd, see on valuline ja aeganõudev, siis "nüüd" usutakse, et teraapia võib olla efektiivne ka kerge, mängulise ja lühiajalisena. (Berg & de Shazer 1993, Fanger 1993, Heikkilä 1993.)

Narratiivse teraapia pioneere Michael White on kasutanud terminit "probleemi eksternaliseerimine". Selle termini taga on idee, et probleemi ei tohiks käsitleda kui

mingi inimese, tema isiksuse ja eluloo juurde kuuluvat. Arengukriisid ja probleemid on normaalne nähtus, millest ülesaamiseks on igaühes olemas jõuvarud. Et klienti selles veenda, loobub terapeut surmtõsiselt arutlemast probleemi (väga keeruliste) põhjuste üle, kasutab vaid julgelt huumorit ja toetab mõtet, et elu on absurditeater. Ka sõna "teraapia" peetakse kohatuks ja kasutatakse selle asemel väljendust "lähenemine". Arvatakse, et olukorra parandamiseks pole tingimata vaja mingit suurt, kõikehõlmavat ja tohutute pingutustega saavutatavat muutust. Targem on alustada väiksematest muutustest, mis pealegi lõbu pakuvad. Mängulisus soosib rohkem loovate lahenduste leidmist kui hambad ristas rügamine. Keerulised olukorrad ei nõua alati tingimata keerulisi lahendusi. (Freeman & Lobovits 1993; Mittelmeier & Friedman 1993.) Iga õpetaja ja kasvataja tegutseb paratamatult ka terapeudi rollis. Muide, uutes, konstruktivistlikes teraapiates antakse "argiteraapiale" üha enam eluõigust. Kui õpetaja või kasvataja astub/satub terapeudi rolli, valib ta, kas teadlikult või mitte, ka mingi terapeutilise lähenemise. Tihti on see positivistliku psühhoteraapia lähenemine, mille pedagoogilist kuju võiks hästi väljendada Ušinski poolt juba aastal 1867 väljaõeldud mõttega: "Kui pedagoogika tahab inimest igakülgsest kasvatada, siis peab ta teda enne igakülgset tundma õppima." (Jaroševski 1976, 274.) Sel juhul kulub suur osa õpetajast/kasvatajast terapeudi energiat probleemi põhjuste väl-

jaselgitamisele, ja kuna põhjuse-tagajärje seosed on reeglina väga keerulised, jääb probleemi "tõeline põhjus" enamasti leidmata. Ning kuna positivistliku arusaama juurde kuulub usk, et enne põhjuse teadmist probleemi lahendada ei saa, ei proovigi õpetaja seda teha. Teine võimalus on see, et õpetaja peab probleemi põhjuseks mõnd kergesti märgatavat asjaolu – näiteks lapse kodust olukorda. Kui tal jätkub tahtmist ja pealehakkamist, võib ta suunata oma pingutused selle muutmiseks, kuid selles ebavõrdses (ja õpetaja võimalusi ületavas) võitluses jääb ta enamasti alla. Sagedamini juhtub muidugi, et õpetaja ei proovigi muuta asju, mis ei asu tema mõjuväljas. Mõlemal juhul jääb lapse probleem lahendamata. Ning õpetaja tunneb jõuetust, pettumust ja lootusetust.

Mulle tundub, et konstruktivistliku psühhoteraapia põhimõtted võiksid oluliselt suurendada terapeudi rolli sattunud õpetaja optimismi ja võimalusi lapse probleemide lahendamisel. Võttes omaks põhimõtte, et mis ka ei oleks lapse probleemide põhjus, tal on võimalik last aidata, kuna ka lapses endas on jõuvarud kriisist väljumiseks, tunneb õpetaja end väärtusliku ja vajalikuna. Kui ta ei võitle tuuleveskitega probleemi keeruliste põhjuste leidmiseks, jääb tal üle palju loovat energiat, mis, kas või mängulisuse ja huumori kujul, võib last tema probleemis oluliselt aidata.

Mõndagi oleks õpetajal üle võtta ka konstruktivistlike psühhoteraapeutide igapäevasesest tööpraktikast. Seal peetakse tavaliseks kli-

endiga peetud vestluste lindistamist, mida enne järgmist kohtumist kuulatakse ja analüüsitakse, sageli koos kolleegidega. Mõnda vestlust jälgivad ja kuulavad (kliendi teadmisel ja nõusolekul) kolleegid pealt kõrvalruumist; ning terapeut võib teha vestlusse pause, et kolleegidega nõu pidada. Just sellise koostöö kaudu õpitakse juhtima vestlust nii, et kõige paremini jõuda kliendi peidetud jõuvarudeni. Tavaline on seegi, et terapeut küsib enne järgmise sammu astumist nõu kliendilt ning arvestab tema eelistustega. Konstruktivistliku psühhoteraapia artiklikogumikes on ära toodud autentsed dialoogid koos asjatundjate kommentaaridega. Ka iga õppetund on mingis mõttes teraapiaseanss, kus õpetaja (õnnestumise korral) õhutab õpilasi oma jõuvarusid kasutama. Kuidas, millist keelt, milliseid väljendusi kasutades ta seda teeb? Kuidas teevad seda teised õpetajad? – Neile küsimustele võiks leida kergemini vastust, kui üht-teist psühhoteraapeutide kogemustest loovalt üle võtta.

Kuigi konstruktivistliku psühhoteraapia rakendused pedagoogikas on kõige ilmselgemad mingite kasvatuses/õpetuses esile kerkivate "probleemide" puhul, oleks see siiski liiga kitsas vaatenurk. Koolitus aitab kaasa maailmapildi kujunemisele. Maailmapilt on õpitav: see muutub ja kujuneb kogu inimese elu jooksul ühelt poolt argikäsituste kaudu, teiselt poolt koolituse vahendatud teaduslike käsituste najal. Koolituse ülesanne on aidata kaasa sellise maailmapildi kujunemisele, mis on mitmekülg-

sem ja avaram kui see, mida inimene võib kujundada argielu pakutud stiimulite põhjal. Kui koolitus ei lähene inimpildile problematiseerivalt, jääb kergesti valitsema argikäsitlus. See puudutab täiel määral ka individuaalset minapilti, inimese käsitust iseendast ja oma suhetest ümbritseva tegelikkusega. Inimese suhetes keskkonnaga on näiteks eriti tähtis see, mil määral ta arvab end olevat oma tegevust juhtiv subjekt ja mil määral väliste, temast sõltumatute seikade poolt juhitud. (Rauste von Wright & von Wright 1994, 95–96.) Üldist usku, et inimene suudab tal- le olulisi sündmusi mõjutada, *personaalse kontrolli* tunnet on peetud (Peterson 1992, 453) just selleks oluliseks teemaks, mida meie päevil on vaja esmajärjekorras uurida. Tõesti, ka *õppima õppimine, iseseisva õppija kujunemine* jt kasvatuses aktuaalsed küsimused on sellega tihedalt seotud.

Narratiivne õppimiskäsitlus pakub selles valdkonnas meie teadmiste olulisi lisanüansse; võimalusi, kuidas passiivse äraõppija loost võiks kirjutada uue, iseseisva õppija ja oma identiteedi kujundaja loo.

Viited

Berg, I., de Shazer, S. 1993. Making Numbers Talk: Language in Therapy. – Friedman, S. (Ed.) The New Language of Change. The Guilford Press.
 Berry, J., Sahlberg, P. 1996. Investigating Pupils' Ideas of Learning. – Learning and Instruction. Vol. 6, 19–36.

Clark, C., Peterson, P. 1986. Teachers' Thought Processes. – Wittrock, M. (Ed.) Handbook of Research on Teaching. Macmillan.
 Entwistle, N. 1990. Changing Conceptions of Learning and Teaching. – Handbook of Educational Ideas and Practices. Routledge.
 Ewen, R. 1980. An Introduction to Theories of Personality. Academic Press.
 Hirsjärvi, S. 1985. Johdatus kasvatustilosophiaan. Kirjayhtymä.
 Fanger, M. 1993. After the Shift: Time-Effective Treatment in the Possibility Frame. – Friedman, S. (Ed.) The New Language of Change. The Guilford Press.
 Freeman, J., Lobovits, D. 1993. The Turtle with Wings. – Friedman, S. (Ed.) The New Language of Change. The Guilford Press.
 Friedman, S. (Ed.) 1993. The New Language of Change. Constructive Collaboration in Psychotherapy. The Guilford Press.
 Gergen, K. 1993. Foreword. – Friedman, S. (Ed.) The New Language of Change. The Guilford Press.
 Heikkilä, L. 1993. Terapiasta tarinoita. – Psykologia 6, 488.
 Jaroševski, M. 1976. Istorija psihologii. Mösl.
 Marti, J. 1995. The Alternative Health & Medicine Encyclopedia. Visible Ink Press.
 Marton, F., Dall'Alba, G., Beaty, E. 1993. Conceptions of Learning. – International Journal of Educational Research, 19(3), 277–300.
 Mittelmeier, C., Friedman, S. 1993. Toward a Mutual Understanding: Constructing Solutions with

Families. – Friedman, S. (Ed.) The New Language of Change. The Guilford Press.

Peterson, C. 1992. Personality. Harcourt Brace Jovanovitch, Inc.

Rauste von Wright, M., von Wright, J. 1994. Oppiminen ja koulutus. WSOY.

Rutan, S. (Ed.) 1992. Psychotherapy for the 1990s. The Guilford Press.

Sheridan, Ch., Radmacher, S. 1992. Health Psychology. Challenging the Biomedical Model. John Wiley & Sons, Inc.

Wilenius, R. 1992. Kasvatuse eeldused. Visand kasvatusfilosoofiast. Tallinna Pedagoogikaülikool.

MERI-LIIS LAHERAND
on TPU kasvatusteaduse õppejõud

Anu Pärnpuu

ÕPPEMATERJAL TERVISEÕPETUSE ÕPETAJALE 5., 6. ja 9. klassis

SISSEJUHATUSEKS

Meedikud räägivad-kirjutavad Eestimaa laste tervisest ühemõttelise murega, sedasama võivad kinnitada pedagoogid: kolmandik sõjaväkke kutsutud poistest ei anna kehalises arengus ja tervises mõõtu välja... See on tõsine hoiatus: rahvuse täisväärtuslik edasikestmine on ohus. Ka koolil tuleb mõelda, mida laste-noorte tervise parandamiseks ette võtta. Muidugi ei ole laste tervisekaitse ainuüksi kooli ega ka haridussüsteemi probleem. Kui paljud lapsed kannatavad alatoitluse all, siis on see siiski selgelt sotsiaalne probleem. Üks asi on siiski esijoones kooli lähendada: kasvatada kooliea kestel õpilasi oma tervise eest teadlikult hoolt kandma. Seda nõuab riiklik

õppekava programmilise terviseõpetuse kaudu.

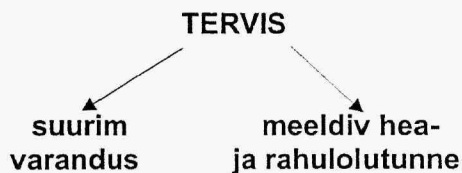
Mõiste "terviseõpetus" üle tasub lähemalt arutleda. Kui õpetaja piirub sellega, et programmi sisu (mõisted, tervishoiu põhitõed) lihtsalt "teadmiseks võetakse", on ta saavutanud väga vähe, õigemini — mitte midagi. Eesmärgiseadelt tähendab terviseõpetus ikkagi tervisliku eluviisi kujundamist ja omaksvõtmist, vastavat harjumuste kompleksi. Seesugune taotlus aga eeldab juba järjepidevust, ka praktilist harjutamist. Ja siis oleks õigem rääkida tervise**kasvatusest**. Tõepoolest, võrreldagu teiste kasvatusaladega, nt kunstikasvatust, kehaline kasvatus, veel enam tunde- ja tahtekasvatus. Ühelgi puhul pole esiplaanil mäletöö, teoreetiline omandamine, vaid sihipe-

rane **tegevus**, mille käigus kujunevad hoiakud (veendumused) ja teatud oskused, lõppeesmärgiks teadlik tervisehoid, tervisehoidlik elulaad **vajaduse** tasemel. Muidugi, jäägu õppekavasse pealegi "terviseõpetus", aga olgem siis mõiste sisu suhtes avaramal arusaamal. Ja veel midagi. Terviseõpetus ei ole siin esitatud vaates tulemuslik, kui ta jääb episoodiliseks, suletud tsükliks. Tulemuseni jõutakse üksnes järjepidevas töös ja **koostöös** (integratsioonis) **loomulike-loogiliste liitlastega**. Kes on terviseõpetaja loomulikud liitlased õppeaineti? Muidugi inimese anatoomiat, looduslugu, kodulugu ja nn eluõpetust õpetavad õpetajad. Ja endastmõistetavalt kehaline kasvatus, mis on ju õieti tervisliku seisundi lakmuseks. Ja siis veel klassijuhataja, kellel oma õpilastega on kõige mitmekesisemaid kokkupuuteid ja kes on (peaks olema) tervisehäirete esmane märkaja. Iga pedagoog teab, et õpilase mis tahes suunas mõjutamisel määrab palju kodu hoiak. Nii ka terviseõpetuses. Asotsiaalselt perelt pole üldjuhul abi loota, pigem vastupidi. Mida õpetaja (*resp.* klassijuhataja) sel puhul suudab, on juba tema hea tahte ja vaevanägemise asi. Kokkuvõtteks: töökava koostamisel tuleks terviseõpetajal võimalikud ja kasulikud seosed arvele võtta ja ennast häälestada positiivseks koostööks.

Nende kaalutluste alusel ja toel olen korraldanud terviseõpetust Tartu Kroonuuaia Koolis. Tegemist on küll abikooliga, ent arvan, et terviseõpetuse seisukohast ei ole

sel asjaolul põhimõttelist tähtsust. Psühhosomaatiliste talitluste poolest erineb abikooli kontingent tavakoolist vahest sellepärast, et abikooliõpilased on psüühiliselt labiilsemad ja tõrjutumad. Järelikult peaks ka õpetus-kasvatus vastavalt suunduma. Kummatigi võiks rahumeeli lähtuda ka tavakooli terviseõpetuse plaankavast, mida teemade "Tervis", "Mälu ja tähelepanu", "Kuidas saada ilusaks" 9. klassis ka tegin.

Järgnevas töös proponeeritud õppematerjal on mõeldud abiks õpetajale tundide ettevalmistamisel (mitte töövihikuna õpilastele). Olen esitanud mängu, ülesandeid, vahelugemisi, mida kasutasin tundide mitmekesistamiseks. Muidugi on see n-ö esmane lähendus, edaspidises töös kavatsen ühelt poolt temaatikat avardada ja teisalt — vahest õnnestub leida ka tulemuslikke töövõtteid.

Et säilitada ja parandada oma tervist, on vaja vastavaid teadmisi:

1. Inimese keha ja selles toimivatest protsessidest.
2. Erinevate elundite vastastikusest mõjust ja koostööst.
3. Inimorganismi seostest ümbritseva keskkonnaga (loodus, ühiskond).
4. Sagedamini esinevatest haigustest — nende põhjustest, olemusest, kulust, võimalikest tagajärgedest ja vältimise võimalustest.

5. Tervise tugevdamise võimalustest ja tervist kahjustavatest faktoritest.

(Laste tervise-entsüklopeedia 1983)

TERVIST MÕJUSTAVAD TEGURID

TERVIS

vaimne

käitumine
elustiil
mõtlemislaad
kultuur
võimekus
isiksus
haridus
toitumine
väärtushinnangud
eakaaslaste surve
ohutus
vanemate ja lähisugulaste haigused
jne

füüsiline

vanemate ja lähisugulaste haigused
elustiil
info
pere sotsiaalmajanduslik seisund
ohutus
toitumine
organismi bioloogilised iseärasused
füüsiline ja sotsiaalne keskkond
tervishoiuolud
geneetilised omadused
keskkonna üldine seisund, kvaliteet
jne

TERVIST JÄLGIVAD

inimene ise
kaaslasted
arstid
sensitiivid
sugulased

TERVIST KAHJUSTAVAD

haigusi tekitavad pisikud
valesti võetud arstirohud
väärad ravimismeetodid
organismi kurnav elustiil
ohutuseeskirjadest mittehoolimine
pärilikkus

HAIGUSED

etteaimamatud

taudid
traumad
väärast ravist tingitud

ennustatavad

nakkushaigused
ilmastikust tingitud
kroonilised haigused
organismi nõrkusest tingitud
hoolimatusest tingitud
pärilikud haigused

MEDITSIIIN ei tähenda mitte ainult arstirohtude võtmist, vaid ka inimeste igakülgset ravimist ja haiguste vältimist.

RAVI

ravimitega
nõelravi
sensitiivid
massaažid
organismi karastamine
loobumine suitsetamisest
alkoholist
narkootikumidest
ravimtaimed
psühhoteeraapia
tervislikud eluviisid

ESMAABI on inimese kohene abistamine. Esmaabi peaks suutma ja oskama anda iga inimene.

JÄRELRAVI määrab arst ja arsti nõuete täitmist jälgivad haige ning tema lähedased.

VAHELUGEMISI

KUIDAS KAITSTA END REISIDEL HAIGUSTE EEST

Puhkuste aegu istuvad paljud inimesed meelsasti lennukisse, et nautida kusagil lõuna pool päikest, rannamõnusid ja merd. Ent ettevaatust: Aafrikas, Aasias ja Lõuna-Ameerikas, Kariibi mere saartel ja Lõunamere saartel varitsevad põhjajeurooplasi meile tundmatud ohud!

Hepatiidi (maksapõletik) ja teiste **nakkushaiguste** eest kaitsmiseks laske end enne reisi vaktsineerida.

Arengumaadesse reisides kontrollige, kas olete vaktsineeritud **lastehalvatustõve** vastu.

Kõhulahtisusest saab hoiduda, süües vaid kooritud puuvilja ja keedetud toiduaineid. Peale selle võib sisse võtta parkaineid sisalda-

vaid tablette (neid kirjutab teile välja arst).

Eeskätt just Aasias, Ida- ja Lääne-Aafrikas, Brasiilias ja Egiptuses ärge ujuge järvedes ja jõgedes! Seal varitsevad parasiidid, mis nakatavad teid **bilhartsioosi**. Tagajärjeks on veritsus, paised, põiepõletikud, neeruhädad, südame- ja kopsuhaigused, aju- ja seljaajukahjustused. Kui teil siiski oli kokkupuudet mageveekogudega, laske pärast reisi uurida oma verd, uriini ja rooja.

Malaaria vastu (seda levitavad sääsed, eriti Keenias, Põhja-Tais, Lääne-Aafrikas ja Amazonase aladel) on abi moskiitovõrkudest, pikade varrukatega riietusest ning mitmesugustest nahale hõõrutavatest vahenditest (eeterlikud õlid nelgist, kaneelist, tüümianist, sandlipuust või lavendlist), ka spetsiaalsetest tablettidest (küsi nõu arstilt). Igaks juhuks võtke kaasa mõnd tõhusat malaariavastast ravimit ning minge palaviku korral kohe arsti juurde.

Kaitseks **sooleparasiitide** (amööbide) vastu ärge silitage loomi, ärge sööge toorelt tigusid või kala ning ärge käige paljajalu (parasiidid tungivad organismi ka läbi tallanaha). Kiheluse korral pära- või kõhuhädade puhul laske laboris uurida oma roojaproovi.

Kui teil on kusagil kaugel maal tarvidus arstiabi järele ja te seda juba ette teate, võtke kaasa süstlaid ja infusioonitarbeid, sest seal ei pruugi kõik steriilne olla. Õnnetuste korral on Euroopast võimalik tellida konservverd (arutage see võimalus läbi reisikindlustusega, ka kulutuste kandmise osas).

HARJUTUSED JA ÜLESANDED

1. Leia ja paranda viga!

Inimese tervist jälgivad õpetajad.
Haigusi ravivad nõiad ja šamaanid.
Esmaabi on esmaspäeval tehtud ravi.

2. Nimeta 3 ravimtaime. Mida nendega saab ravida?

3. Leia loetelust liigne:

angiin, kollatõbi, kiskja, düsenteeria
süstal, side, lilled, jood
kopsuarst, röntgenoloog, farmatseut, zootehnik

4. Nimeta tunnuseid, ilma mille-ta poleks haiglat

_____ palat, _____, _____ .
apteeki, _____ ravimid, _____ ,
_____ .

5. Kirjelda tervet ja haiget inimest.

VAIMNE TERVIS — STRESS

Vaimse tervise tagab terve ja tugev närvisüsteem. Pinge ja stress kahjustavad nii töövõimet kui tervist. Mida teha, et olla vaba pingetest?

ÄRA KAMANDA END LIIGSELTI!

Kui on vaja midagi teha väga vastumeelselt:

- leia selles tegevuses head küljed,
- ära kiirusta,
- koolita ennast,
- julgusta ennast.

LEIA AEGA ENESE JAOKS!

Kuidas endale rohkem aega võita?
1. Kavalus — jäta tegemata liigsed asjad.

LIHTSUSTAMINE: tee seda, mis endale midagi pakub.

2. Kavalus — ära kogu endale materjali.

MINEMA VISKAMINE: "hilisemaks läbivaatamiseks", parem viska kohe ära, kui seda parasjagu ei vaja.

3. Kavalus — sorteeri asjad 3 virna.

SORTEERIMINE: kiire, edasilükatav, ebaoluline.

4. Kavalus — kirjuta õhtul järgmise päeva toimingud üles.

ETTEMÖTLEMINE: pane valmis järgmise päeva riided.

5. Kavalus — ära võta korruga liiga palju töid ette.

HINGETÖMBEAEG: tee ainult hädalisemad.

6. Kavalus — kõik, mis toimub automaatselt või alati ühtmoodi, säästab aega.

RITUAALID: asjad ühte kohta, toimingud kindlas järjekorras.

7. Kavalus — kui leiad, et tegevus on liiast, ütle "EI!"

"EI" ÜTLEMINE

8. Kavalus — jagage meeskonnaga tööd.

MEESKOND

9. Kavalus — asjad kindlas kohas.
LIHTSUSTAMINE: masinad kasutusele, tee rohkem või suuremates kogustes.

10. Kavalus — alusta päeva meeleolukalt.

OPTIMISM (hea muusika, naljad jne).

VALETAMINE — PÄIKESEPAISTE HINGELE!

Igaüks vajab väikesi hellitusi. Me soojendame end komplimentide paistel ja meelitame oma kaaslasi väikeste sõbralike valedega. Valetab see, kes väidab, et räägib kogu aeg ainult tõtt.

Viisakusavaldused, komplimentid või süütu luiskamine (“Sa ei näe üldse haige välja”) ei tee kellelegi paha. Kuid ka komplimentides peab peituma terake tõtt, muidu kõlavad nad lamedalt.

SAGEDASEMAD VALED

MEHED:

- auto — kiitlemine sõiduuskuse ja tehniliste teadmistega
- töö — tähtsusega töökohal
- sport — suured saavutused
- seks
- vanus ja kehakaal väiksemaks
- pikkus suuremaks

NAISED:

- kehakaal ja vanus väiksemaks
- suhted — oma mehe truuduse osas illusioonid
- sisseostud — odavus ja nutikad leiud
- töö — hinnatus
- seks — armuõnn
- lapsed — tublimaks ja andekamaks

VAHELUGEMISI

NÕUANDEID STRESSI VASTU

Stress võib olla selle märgiks, et oma eluga ei saada enam päriselt hakkama, et seate endale näiteks

liialt kõrgeid nõudmisi. Ent kuidas aru saada, kas teie puhul on tegu stressiga?

Kui viis konstateeringut kehtivad ka teie kohta, siis on mõistlik midagi ette võtta.

Ma ei suuda end kuidagi välja lülitada. * Mul on tunne, et probleemid kasvavad mul üle pea. * Ma olen alati väsinud. * Ma olen sageli haige. * Olen harva endaga rahul. * Norin sageli oma kaasini-meste kallal. * Vajan iga päev alkoholi. * Mul on tunne, et olen kuidagi üksik. * Liigutan end väga vähe. * Mul on probleeme unega.

Reeglid stressi vastu

1. Koostage endale igapäevane tööplaan.
2. Töötage ja tegutsege aeglase-malt, kui teil on pidevalt kiire ja kui te tahate alati kiiresti oma ülesan-netega valmis jõuda.
3. Ärge ärrituge sellepärast, mida te ei ole jõudnud ära teha.
4. Lubage endale rahu. Õppige nautima täielikku tegevusetust.
5. Pange tähele oma stressisignaale. Kas teil on õlad pinges, pea- või maovalud? Omandage lõdvestumistehnikaid juhuks, kui täheldate oma stressisignaali.
6. Mõelge elujaatavalt!
7. Veetke piisavalt palju aega arm-sate inimeste seltsis (perekond, sõbrad).
8. Toituge mõistlikult. Valgud on peaga töötavatele inimestele kõige tähtsamad.
9. Liikuge rohkem, näiteks käige treppidest jalgsi.
10. Võtke võitlust stressiga rahuli-kult. Ärge hakake kohe küsitavaks pidama kogu oma tegevust.

ÜLESANDED JA HARJUTUSED

1. Koosta tänaste tegemiste plaan. Järjesta tähtsuse järgi. Kustuta mittevajalikud.
2. Sinu ülesandeks on 30 minutit jooksul muretseda toiduained lõunasöögiks ja see valmistada. Abiks on sulle 6-aastane vend ja 13-aastane õde. Jaga ülesanded.
3. Jutusta kaaslastele üks naljakas lugu.
4. Kirjuta 10 komplimenti õpetaja, ema või vanaema jaoks.
Mitu ja missuguseid komplimente täna tegid?

FÜÜSILINE TERVIS

Füüsilise tervise tagab terve ja tugev organism. Mida teha, et olla füüsiliselt tugev?

KARASTA ORGANISMI!

Hommikused dušid, niiske rätikuga keha ülehõõrumised, lihtne võimlemine — mitte ainult ei tugevda sinu keha, vaid annab päevaks reipuse.

TOITU ÕIGESTI!

Toitumisel arvesta oma tööd (vaimne või füüsiline), kehakaalu, vanust ja kellaaega. Söömiseks peab olema piisavalt aega.

ARVESTA OHUTUST!

Ohutu ja läbimõeldud tegevus säästab su aega ja tervist.

VAHELDUVUST!

Sinu päev peab olema vaheldusrikas. Sisusta seda ka mängude või spordiga.

SA VAJAD KA PUHKUST!

Puhkuseks on uneaeg, aga ka tegelemine hobiga, päevitamine, mäng.

HINDA ÕIGESTI OMA JÕUDU!

Kunagi ei tohi häbeneda abi palu-

da. Abi pakkumisel pead samuti oma võimekusele mõtlema!

ÄRA MÜRGI TA END!

Mürgiks sinu organismile on suitsetamine, alkohol ja narkootikumid.

VAHELUGEMISI

NII PÜSITE PAREMAS VORMIS

“Ma olen nii väsinud!” ohkavad iga päev miljonid naised. Ent väsimuse vastu on alati võimalik midagi ette võtta.

Et olla rõõmsam ja reipam, tuleks vähem televiisorit vaadata: nimelt on teleri ees istumine halvim võimalus end värskendada.

Iga päev tuleks vähemalt 30 minutit kõndida, treppe mööda käia, end sirutada, istudes sügavalt hingata.

Vahel maksaks töötades teha veerandtunnine paus ja silmad sulgeda.

Vähem tuleb suitsetada, vähem juua alkoholi, samuti kohvi ja lahjaid kokteile. Need ja šokolaad annavad küll korra energiast juurde, ent seejärel langetakse seda suuremasse “musta auku”.

Lõuna-Itaalias Bari linnas töötav psühhiaater väidab, et ta on saavutanud naiste depressiooni ravimisel üsna ebatavalise meetodiga suurt edu. Psühhiaatri sõnul aitab naistel kõige paremini depressioonist vabaneda see, kui nad saavad oma abikaasale või armsamale paar sõnkatki vastu kõrvu anda. Bari ülikooli psühhiaatriaprofessori Piero de Ciacono sõnul tunnevad depressiivsed naised end võimukate meeste ohvritena.

HARJUTUSED JA ÜLESANDED!

1. Koosta ja esita hommikuvõimlemise kava.
2. Kuidas väldid järgmisi ohtlikke olukordi?
  - a) toit satub hingetorru,
  - b) auto-alla jäämine kooliteel,
  - c) ninaverejooks.
3. Koosta lemmikmängude nimistu. Õpeta ka klassikaaslastele üks mäng.
4. Mängige koos mängu "teater". Iga õpilane saab sõnadeta rolli. Kaaslased arvavad ära rolli ja etenduse nime. Näiteks punamütsike, hunt, vanaema, jahimees.

MÄLU

1. Nägemismälu — meelde jäävad näod, riietus, värvid, kujud jne.
2. Kuulmismälu — meelde jäävad kuulnud jutud, sõnad, meloodiad, hääletsused jne.
3. Kirjutamismälu — tekst ja sõnad jäävad meelde läbikirjutatult.
4. Lugemismälu — meelde jääb kirjapilt.
5. Jutustamismälu — kui loo kohe edasi jutustad, jääb hästi meelde.
6. Seostemälu — moodustad seosed, kas kõlalised, kujundilised vms.

MÄNGUD JA ÜLESANDED

1. "TELEFONIMÄNG"

Esimesele mängijale loeb õpetaja ette raske, kuid lühikese teksti. Sama teksti räägib õpilane edasi järgmisele jne. Lõpuks toimub võrdlus algtekstiga. Näiteks: "Kroonuaia kooli aktsepteerisid Supilinna parmude suurimad kon-

ventsioonid, kes parlamentaarselt ahistasid koolilapsi."

2. "MIS PUUDUB?"

Klassikaaslased vaatlevad ühe õpilase riietust. Ukse taga võetakse ära näiteks kingapael, tõstetakse kraeserv üles jne. Nüüd mõistatavad kaaslased, mis puudub või muutus õpilase riietuses.

3. "ANEKDOOT"

Õpetaja räägib anekdoodi. Vahepeal tegeldakse muude asjadega ja siis palub õpetaja õpilastel see anekdoot taastada.

4. "TESTID"

Lapsed vaatavad pilti lepatriinust. Küsimus — mitu täppi? Õpetaja loetleb 10 asja. Lapsed kirjutavad mälu järgi need asjad üles.

TÄHELEPANU

Teadvus keskendub mingile objektile. Tähelepanu puudub täielikult magajal ja teadvuseta seisundis.

Tahtmatu tähelepanu tekib pingutuseta, ettekatsetsematult. Tavaliselt paneme tahtmatult tähele tugevat, uudset või huvitavat ärritajat.

Tahteline tähelepanu tekib teadlikult ja tahtepingutuse abil. Inimene sunnib end selleks mingi kaugema eesmärgi nimel. Tahteline tähelepanu on ainult inimesele omane.

Hajameelsus ehk tähelepanu puudulikkus on tingitud kas mingi vähemtähtsa objekti tahtmatu jälgimisega või suutmatusega mingit objekti tähelepanelikult jälgida.

Tähelepanu suhtlemises on kompliment.

VAHELUGEMISI

KAS TEID KÖIDAVALD TAVATUD ASJAD?

Psühhotest

Aeg-ajalt võiks igaüks meist lubada endale midagi ekstravagantset, et nõnda endale rõõmu valmistada. Ainult üle pakkuda ei maksaks, muidu muutub ka eriline millalgi harjumuspäraseks. Ja sellest oleks ju kahju. Või kuidas?

A

1. Mis maa inimeste vaimulaad teid kõige rohkem huvitaks?

- a) Tulemaa 3
- b) Hiina 5
- c) Gröönimaa 1

2. Millised vead teid kõige enam ärritavad?

- a) Enda omad 1
- b) Teiste omad 5
- c) Võrdselt mõlemad ... 3

3. Mitu korda suudate järjest kuulata muusikapala, mis teile tõesti meeldib?

- a) Kaks korda 1
- b) Viis korda kindlasti 3
- c) Üha uuesti ja uuesti, kuni tean kõiki helikäike peast 5

A-punktid: .....

B

1. Kas need elusuurused nukud meeldivad teile?

- a) Jah, väga ... 3
- b) Ei, üldsegi mitte 1
- c) Käivad kah 2

B-punktid: .....

C

1. Kumb kahest fotost väljendab suuremat üksindust?

- a) Parem all 0
- b) Vasakul all 4

2. Kumb pilt neist mõjub romantilisemana?

- a) Parem all 0
- b) Vasakul all 4

C-punktid: .....

HINDAMINE

Kokku A-, B- ja C-punkte:

Kuni 10 punkti:

Ei, kalduvusi tavatusteks — vähemalt igapäevaelus — teil ei ole. Äärmisel juhul lubate endale väikesi “ekstraid” puhkuse ajal või teistes erandlikes olukordades — ja märkate, kui hästi see teile mõjub. Hellitage end ometi teinekord ka argipäeviti.

11—20 punkti:

Väikesed ekstravagantsused on teile värvilaikudeks hallis argipäevas. Tavatud asjad pakuvad teile lõbu ja teil on ka julgust seda tunnistada. Sellele kõigele vaatamata jälgite hoolega, et te millalgi üle ei pakuks. Kõik eriline peab teile eriliseks jäämagi.

21 ja enam punkti:

Peate väärtuseks vaid tavatuid asju, kõik normaalne tundub teile igav ja tüütu. Niisiis, te mitte ainult ei luba endale aeg-ajalt midagi erilist, vaid see peab olema ka õige eriskummaline. Loomulikult peitub siin oht, et jõuate väga kiiresti kõigi võimaluste piirideni.

HARJUTUSED JA ÜLESANDED

1. Õpetaja palub tähelepanelikult kuulata jutukest, samal ajal mängib poplugu.

Õpetaja palub jälgida objekti, samal ajal jookseb klassi võõras.

2. Missugused riided on täna õpetajatel seljas?

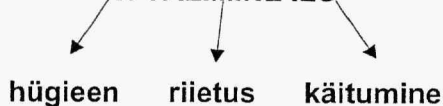
3. Kuula, millised seriaalide nimed on peidetud teksti?

Emajõe kaldal jalutades kohtasin kodus ja võõrsil ringiliikuvaid välismaalasi. Giidiks oli Rosangeli-

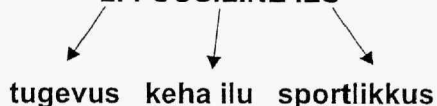
ca. Turistid olid sel reisiril vaprad ja ilusad, sest käia läbi meie Emajõe-linn väsimust ilmutamata on nagu päästemeeskonna igapäevane töö. Enamik külalisi oli Santa Barbarast ja Beverly Hillsist. Einestati M-klubis ja mindi siis E-täna hoteelli.

KUIDAS SAADA ILUSAKS?

1. VÄLIMINE ILU

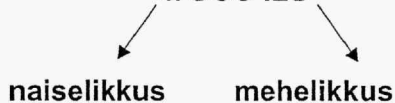

2. FÜÜSILINE ILU

3. TERVIS — ilu pant

4. SOO ILU

õrnus	vastutustunne
peenetundelisus	õiglustunne
headus	ausus
osavõtlikkus	julgus
eneseväärikus	enesevalitsemine
tundmused	distsipliin
kannatlikkus	aktiivsus

VÄLINE ILU

I. Ilu alus on puhtus — hügieen. Nägu ja kaela pesen seebitatud käte ja leige veega. Loputan jahe-da veega.

Kergelt niisket nahka kreemitan.
Saunas käin 1 x nädalas (aur puhastab nahka sügavamalt).

Hambad puhtad ja terved, siis pole ebameeldivat lõhna.

Higilõhn on kergesti eemaldatav.

Puhtad korrastatud juuksed on ilusad nii meestel kui naistel.

Õige rüht seismisel, istumisel, kõndimisel.

Maniküür.

Pediküür.

II. Õige, sobiv, moodne ja puhas riietus.

Leia oma stiil.

Arenda maitset matkimisega.

Lihtsus — vähesed lisandid.

Värskus — puhtus, triigitud, nõõpidega, plekkide ja aukudeta.

Riietus sobigu kokku ümbrusega.

Arvesta moodi.

Arvesta värvust.

Arvesta oma keha (tüsedus, pikkus, varjatavad iluvead).

Arvesta oma vanust.

Mis võib olla tõukeks enese ilusaks tegemisele?

■ arenenud ilumeel,

■ ühiskonna traditsioonid,

■ töö ja perekonna surve,

■ kadedus,

■ enesekehtestamise soov.

Ilmu mõiste erinevatel rahvustel, erinevatel ajaperioodidel on erinev.

Näiteks: vanem eesti aeg — käsitsi loodud ilu;

vene aeg — tehnika tundmise ilu.

Ilmu mõiste erineb vanusest, vaimsest arengust, kasvatuses sõltuvalt.

ÕIGE KÄITUMINE IGAS OLUKORRAS

- käitumine võõras olukorras
tutvumine
kohanemine
vestlus
matkimine
- käitumine teadaolevas olukorras
viisakusreeglite ja käitumisnormide täitmine
- käitumine kodus
traditsioonid
- käitumine tänaval
asutuses
transpordis
- käitumine tööl
alluvussuhted
kollegiaalsuhted
- käitumine pidulikel juhtudel
vastuvõtul
tantsupeol
- abistamine

VAHELUGEMISI SÕPRUSE 10 KULDSET REEGLIT

1. Sümpaatiata sõprust ei ole. Vastake endale ausalt: kas ta tõepoolest meeldib mulle kogu südamest? Kui ei, siis pole tegu õige sõprusega.

2. Iga sõprus on individuaalne. Selgitage välja oma soovid ja vajadused (mida ma tahaksin? mida on mul vastu anda?). Muudatustest (näiteks uus armusuhe) tuleb juttu teha võimalikult kiiresti.

3. Ärge kunagi rääkige oma sõbrast või sõbratarist halba. Astuge tema kaitseks välja, kui keegi teda mustab või süüdistab.

4. Valed teevad sõprusele lõpu, sest sõpruse kõige olulisemaks aluseks on absoluutne usaldus.

5. Pidage kokkulepetest ja lubadustest kinni. Teid takistavatest, teist mitteolenevatest põhjustest tehke ise juttu, ilma et sõber teilt küsima peaks.

6. Soove ja nõudmisi ärge kunagi esitage valikut võimaldamata. Küsimus: "Kas sul oleks aega ja tahtmist...?" annab sõbrale vabaduse vastata jaatavalt või eitavalt.

7. Ärge otsustage sõbra elu üle, sõrm püsti. Küll aga ei maksa maha vaikida oma seisukohta ("Mina arvan nõnda..."). Sellest võib kaudselt olla abi otsuste tegemisel!

8. Kõnelge avameelselt mõtetest, tunnetest ja ootustest, mis on seotud sõprusega. Nii hoiate ära väärarvamusi. Kriitika esitage heatahtlikul toonil.

9. Sõbra probleemide, murede või hirmude suhtes olge osavõtlik. Küsige talt peenetundeliselt: "Kas sa tahaksid mulle sellest rääkida...?", kuid ärge korraldage pealetükkivas vormis "intervjuusid".

10. Olge oma sõbra jaoks lihtsalt olemas — näiteks aidake tal last hoida, korterit remontida, kolidada. Vältige kõhklevat küsimust:

"Kas ma saaksin kuidagi aidata...?" Sest siis vastaks sõber nangunii peenetundeliselt: "Täna, küll ma saan ise hakkama."

6 SOOVITUST ÄRRITUJALE

Ära jää oma muredega üksi.

Usalda heatahtlikule ja arusaajale inimesele ebameeldivused, mis sind vaevavad, — see toob kergendust. Uskumatult suur abi võib olla sellest, kui keegi sind ära kuulab.

Viska mure mõneks ajaks peast välja.

Pole mingit kasu, kui sa probleemi upud, nii et enam midagi muud ei näe. Luba endale kasvõi üürrike hetk puhkust — ja oma pere liikmetele samuti. Väga halva mulje jätab inimene, kes igast tühistestki ebameeldivusest teeb tohutu probleemi!

Öpi ennast valitsema!

Harjuta end ootama, enne kui vihahool ennast pimestada lased. Selle aja jooksul püüa olukorda hinnata. Siis ehk jõuad tõdemuseni, et asi polegi jalgade trampimist ja kõva kisa väärt.

Mõnikord on tark järele anda.

Jonnakalt oma õigust tagaajav inimene on nagu kapriisne laps. Kuula ära vastase seisukoht ja pea sellest samavõrd lugu kui enda omast.

Keegi ei ole täiuslik.

Tahta igas asjas parim ja esimene olla toob enamasti kaasa valusa läbikukkumise. Igal andel, teadmisel ja oskusel on piir, tunnistada seda endale.

Ära esita ülemääraseid nõudmisi.

Võta inimesi sellistena, nagu nad on; meil kõigil on õigus indivi-duaalsusele.

Püüa teistes näha nende pari-maid omadusi ja ära hõõru nende vigu kogu aeg nina alla. Pole mõtet hakata kaaslasti endale mu-gandama.

Kui soov kedagi muuta on vas-tupandamatu, siis alusta kõige läh-emast, alusta iseendast.

ETTEVAATUST:NII MUUTUTE EBAPOPULAARSEKS

"Kolleegid ei armasta mind," kurdetakse sageli. Kui te ei saa päris hästi aru, miks see nii on, siis lugege läbi siinne loetelu. Kui mis-ki teile siin tuttav tundub, siis teete ilmselt ebateadlikult vigu, mis teis-tele närvidel käivad.

1. Kas te kõnelete meelsasti ja sageli oma mõjukatest sõpradest?

2. Kas te olete mõnikord kur-divõitu — eriti siis, kui kolleegid teilt midagi paluvad?

3. Kas käite oma kolleegidele närvidel, sest teil on igale prob-leemile lahendus varnast võtta?

4. Kas te oskate vestluse tuule-kiirul oma lemmikteemale viia?

5. Kas teile meeldib hirmsasti rääkida oma viimase aja kallitest ostudest või oma kodu superuh-kest sisustusest?

6. Kas lasete sageli endale tüki kooki või klaasi veini välja teha, ent unustate hiljem kolleegidele samaga vastata?

7. Kas lobisete kolmandate isi-kutega asjust, mis teile on usalda-tud palvega neist vaikida?

8. Kas hoidute väljasõitudel või pidudel pidevalt oma ülemuse lähedusse?

9. Kas nõustute alati ülemuse jutuga (kuigi töökaaslaste vestlus-ringis olete väitnud hoopis muud)?

10. Kas unustate sageli laena-tud asju tagasi anda?

TEST

Kas oled osav suhtleja?

Vasta igale küsimusele kas JAH, EI või VAHETEVAHEL

1. Sul on ees tavaline kohtumi-ne. Kas see võtab sind jalust nõr-gaks?

2. Kas lükkad arsti juurde mine-kut edasi seni, kuni see mööda-pääsmatuks muutub?

3. Kas oled paanikas, kui pead esinema ettekandega?

4. Pead ootamatult üksi võõras-se linna sõitma. Kas see on sulle vastumeelt?

5. Kas sulle meeldib oma üle-elamistest rääkida suvalistele tut-tavatele?

6. Kas oled ärritatud, kui võõras tänaval mõne küsimusega sinu poole pöördub?

7. Kas arvad, et eri põlvkonda-de inimesed ei suuda kunagi üks-teist päriselt mõista?

8. Kas häbened tuttavale öelda, et ta võlgneb sulle 10 krooni, mille laenas juba mitu kuud tagasi?

9. Kui sulle pakutakse kohvikus kõlbmatut kohvi, kas lepid vaik-selt?

10. Kas väldid vestlust tundma-tuga ning oled tõrjuv, kui ta sind kõnetab?

11. Sulle on vastumeelt igasu-gused järjekorrad. Kas loobud oma soovist, et mitte sabas seis-ta?

12. Kas kardad vaidluses osale-da?

13. Kas oled, näiteks, mõne raamatu hindamisel oma arvamuses kinni ega arvesta teiste omi?

14. Kas eelistad vaikida ja mitte sekkuda, kui kuuled sulle hästi teadaoleva asja kohta täiesti vale hinnangut?

15. Kas palve arutada mõnd töö- või õppeküsimumust kutsub sinus esile meeolehäarmi?

16. Kas eelistad oma arvamusi esitada pigem kirjalikult kui suuliselt?

Hinda vastuseid nii:

JAH - 2 punkti

VAHETEVAHEL — 1 punkt

EI — 0 punkti

TULEMUSED

30—32 punkti

Oled suhtlemises tagasihoidlik. See on puudus, mille tõttu sa ise kõige enam kannatad. Ent ka su lähedastel pole kerge. Sinu peale ei saa lootma jääda asjades, mis nõuavad paljude inimestega suhtlemist.

25—29 punkti

Oled enesesesulgunud ja kidaeelne, seetõttu on sul vähe sõpru. Uus tegevusala ja uued kaaslased ei vii sind küll lausa paanikasse, ent tasakaalust välja löövad küll. Oled sellest ka ise teadlik ning pole endaga rahul. Tegelikult võid asja parandada üsna hõlpsasti: leia kõitev teema. Siis muutud justkui iseenesest väga heaks vestluskaaslaseks.

19—24 punkti

Oled keskmisel määral seltsiv ning tunned end ka võõras olukorras täiesti talutavalt. Uus ümbrus ei vii sind rööpast välja, kuid uute

tuttavatega lävid ettevaatlikult. Kohati on sinu ütlustes liiga palju pilget — kas see pole märk peidetud ebakindlusest? Lase end vabaks ja sa näed, et pole põhjust vestluskaaslast "hammustada".

14—18 punkti

Oled tavaline suhtleja: kuulad meelsasti huvitavat vestluskaaslast. Teistega lävimisel oled kannatlik ning oma arvamust kaitsed keevaliseks muutumata. Kohtumist uute inimestega talud suuremate vapustusteta, ent sa ei armasta kärarikast seltskonda ega paljusõnalisust. Ekstravagantsed inimesed on sulle aga ilmselt vastu meelt.

9—13 punkti

Oled üpris vilgas suhtleja (ehk ülearugi) — uudishimulik ja vestlusaldis. Ütled sõna sekka paljudes küsimustes; see ärritab teisi. Suhtled meelsasti ka võhivõõras-tega. Sulle meeldib olla tähelepanu keskpunktis. Sa ei keeldu ühestki palvest, kuigi ei suuda neid alati täita. Kui juhtub, et ägestud, tõmbud tavaliselt üsna kiiresti tagasi. Sul napib kannatlikkust ning püsivust, samuti oskust tõsiste probleemidega toime tulla.

4—8 punkti

Sinust lausa kiirgab seltsivust. Oled alati kõigega kursis. Meelsasti osaled vaidlustes, kuid tõsisemad teemad kipuvad sind tüütama. Võtad sõna ükskõik mis teemal, kui seda kasvõi pinnapealselt valdad, ning tunned end igal pool sõiduvees olevat. Võtad küll üsna palju asju ette, ent sageli ei suuda neid lõpuni viia. Küllap seetõttu suhtuvadki sõbrad sinusse mõningase ettevaatusega.

3 punkti ja vähem

Sinu suhtlemisvajadus on lausa haiglaslik. Oled jutukas ja sõnaoh-ter ning sekkud pahatihti asjadesse, millega sul ei ole mingit pistmist. Kipud otsustama asjade üle, millest sul pole õrna aimugi.

Tahes-tahtmata oled tülide põhjustaja: äkiline, pirtsakas ja kannatamatu. Eelkõige peaksid endas arendama lugupidamist teiste vastu.

ANU PÄRNPUU
on Tartu Kroonuaia Kooli õpetaja

Signe Bachman

ÕPILANE — ÕPETAJA — LAPSEVANEM

*Ma endalt pärin, minnes üle läve,
kas oli siin ka päris minu jagu?
Kas lastesülem? Töö? Või hingepiin?
Või vaksa võrra mõttekännivagu?*

E. Niit

Töö eesmärgiks valisin uuest õp-pekavast järgmise mõtte: õpilase, õpetaja, lapsevanema koostöö eesmärgiks peaks olema niisuguste tingimuste loomine, mis soodustab moraalse, igasse elusolendis- ja looduskeskkonda lugupidamisega suhtuva inimese kujunemist.

Milleni ja kuidas peaks jõudma?

1. Kes mida peaks tegema selleks, et püstitatud eesmärgini jõuda?
2. Millised takistused tulevad ette?
3. Kuidas neid ületada?
4. Kui koolis loetakse kasvatuks õpitingimuste loomist, siis mis on kasvatus enne kooli?
5. Kas see on lapsevanema poolt arengutingimuste loomine

kodus? Kui jah, siis millised need tingimused peaksid olema?

KODU...

*Nelja tähte mahub kurbust, igatsust ja rõõme,
nelja tähe seest võib maitsta muresid
ja õnne sõõme.*
V. Osila

Kas sellised peaksid olema kodud?

* Minu esimesse klassi tuli Kristiina. Kristiinal on suur ilus kodu; tal on kaks vanemat õde, kes temast hoolivad; tal on oma tuba; tal on kallid ja arendavad mänguasjad; kooli tulles oskas Kristiina lugeda; perekond teeb ühiseid väljasõite; vanemate ja vanaemaga koos töötatakse köetavas kasvu-

hoones... On loodud tingimused lapse igakülgseks arenguks.

* Minu klassi tulid vennad Timar — 7 a ja Roman — 8 a. Nad elavad nüüd väljailmunud omaniku majas, millest nad peavad lähemal ajal lahkuma; neil on kaks venda, kellest üks on täiskasvanud ja töötu, teine õpib meie kooli 5. klassis. Poisid elavad kõik ühes toas; nende mänguseltsiliseks on olnud üks kits, kellest nad räägivad ja keda nad joonistavad ja kellest ladus Roman sügisvaheajal esimese iseseisva lause: "Kits situb." Kooli tulles tundis Timar küll tähti, aga Roman ei teadnud kõiki tähti; vanemad on hooajatöölised; kodu on kakskeelne (isa on venelane); väikesel aiamaal saavad poisid koos vanematega põllutööd teha; *Timmu* ja *Rommi* arengule on kaasa aidanud naabritädi, kus nad käivad tihti mängimas.

Nii võikingi jätkata.

Nüüd nõuetest esimese õppeaasta lõpuks, mille seab meie ette riiklik õppekava:

- * laps on valmis suhtlema,
- * käitub teisi arvestavalt,
- * tunneb kombeid, oskab viisakalt käituda,
- * tunneb kodu ja kodukoha loodust,
- * oskab enda ümber loodust märgata,
- * oskab õppida üksi ja teistega koos klassis ja kodus.

Eraldi on loomulikult veel see, mida laps peab oskama ainete kaupa.

Eelnevast võib järeldada, et õppekavas püstitatud eesmärkide täitmisel on üheks takistuseks juba õpilaste lähteprintsioon. Selle

probleemi lahendamiseks võiksid haridusorganid või vallavalitsused leida vahendeid laste eelkoolituseks kodus kas või poole aasta vältel. Teiseks takistuseks osutub õppematerjali vähene diferentseeritus. Ühes aabitsas, töövihikus võiks olla rohkem erineva raskusastmega ülesandeid.

Taas on väga teravalt päevakorral liitklasside tekkimine.

Inimesed, kes tegelevad raha eraldamisega, võiksid ise tulla väikestesse maakoolidesse, tutvumaks siinsete probleemidega. Ehk siis muutuks midagi.

Kui linnakoolid võtavad lapsi kooli katsete alusel, siis meie seda teha ei saa — kuhu siis läheb see nõrgem laps, mis saab temast kodus, kus vanematel on raskusi eluga üldse toime tulla. Tõin näitena vaid kaks peret, aga nende aastate jooksul on olnud neid ju palju rohkem.

Võidakse küsida: miks ei ole teil koolis tasandusklassi (kord on seda minult juba küsitud)? Vastus on lühike: pole raha.

Milline on õpetaja roll nende laste võrdsemale tasemele viimisel? Kas õpetaja üksi suudabki seda saavutada? Kes, kus, millal ja kuidas peaks teda abistama?

Õpetaja roll on muutunud. Oluliseks on saanud suhtlemise edendamise õpetamise käigus, lugupidamise äratamine teiste, ka "varestimõtlejate" suhtes. Tuleb tajuda ja arvestada õpilaste erinevaid vajadusi.

Ma teadsin, et mind ootab ees suur hulk lisatööd (*Timmu*- ja *Rommi*-suguseid õpilasi tuli klassi veel). *Timmu* ja *Rommi* ema aga

teatas, et õpetamine olevat kooli mure, tema seda oma mureks küll ei võta.

Kuna õppematerjal on (kahjuks) kõigil ühesugune, tasanusklassi maal ei ole, kodule loota ei saanud, nii jäigi üle minul endal otsustada, kuidas ja mida teha edasi. Kõigepealt tekkis probleem, millist aabitsat pruukida. Pean Viivi Luige aabitsat sellise tasemega laste jaoks raskeks, aga paraku antakse esimesel koolipäeval just need aabitsad. Nii olingi sunnitud need kõrvale panema ja kasutusele võtma lihtsama variandi.

Tublimate õpilastega õnneks probleeme ei ole olnud, nemad lugesid minu näpunäidete järgi juturaamatuid, jutustasid loetut teistele ja olid lugemaõppimisel abiks nõrgematele. (Näiteks Kristiina ja Rommi kooslugemine meeldis mõlemale.)

Nõrgemate õpilaste vanematelt palusin, et nad aitaksid koduse pala selgeks õppida. Vanemaile tuli selgitada, et ei piisa sellest, kui laps enam-vähem loeb sõna kokku, vaid tähtis on lugeda nii palju, et laps mõistaks teksti sisu, mitte ainult sõnu. (Tavaliselt piisab kuuest korrast lugemisest.) Nägin oma rolli laienemist õpilastelt lapsevanematele. Algul pelgasin Rommi ema, karakteriga ja ropu suuga maanaist, kes on lõpetanud Kaagvere Erikooli, kuid poiste edasijõudmise nimel surusin hirmu maha ja sõitsin poiste koju. Poisid jooksid vastu, natuke kohmetunud (olin eelnevalt oma tulekust teatanud). Sellest ajast vestlesime tihhti emaga telefoni teel, ta ise helistas mulle koju. Mina rääkisin iga

kord poiste headest külgedest (emal puudus usk, et poisid üldse koolis edasi jõuavad). Rommi on heasüdamlik, tagasihoidlik; Timmul on väga head kehalised võimed. Saavutasin mingisuguse usalduse, et ema hakkas poiste vastu huvi tundma. Juba enne poolt aastat tõdes ema, et oleks pidanud poistega juba varem tegelema hakkama.

Olen korraldanud eraldi lahtiste uste päevi emadele ja isadele. Seda seepärast, et esimest korda tulevad tavaliselt emad ja isadepäeval kutsusin isad, sest kasvatuses peavad osalema nii isa kui ka ema. Ma tahan, et vanemad näeksid lapse igapäevast tegevust koolis ise, laste jutud võivad olla segatud fantaasiaga.

Paljudes algkoolides nõutakse lastelt veel ikka tingimusteta allumist autoriteedile ja surutakse õppe-eesmärke peale, vanemaid aga ei haarata kooliellu kaasa.

Soovitus lapsevanematele:

- 1) uurige välja, mida oodatakse 1. klassi astujatelt,
- 2) arutage oma mureküsimumi spetsialistidega,
- 3) võtke ise ühendust kooliga, klassijuhatajaga.

Nüüd on kooliaasta läbi ja võin rahuldusega mõelda tehtule. Tulemused olid minu arvates head.

Kristiina lõpetas klassi kiituskirjaga, millele vald lisas 50 krooni. Romanil oli tunnistusel kaks "kolme": keeleõpetus ja matemaatika, Timaril üks "kolm" (kirjatehnika). Nii et lugemine oli mõlemal poisil hea. Romani puhul olin veidi murelik, et äkki hindasin tema lugemist üle. Kuid nägin, et poiss külastab

korrapäraselt raamatukogu ja iga kord jutustab mulle mõne loo, mida oli lugenud. Laps oli õnnelik oma saavutuse üle. Keeleõpetuses, lugemises ja ka matemaatikas tegime suure töö tunniväliselt. Rommile meeldis individuaalset tööd teha ja vestelda ka muudest asjadest.

Kevadel küsitlesin lapsevanemaid, et saada nende arvamust möödunud õppeaastast. Ka see oli üllatavalt positiivne. Rõõmustasime üksmeelselt, et ka Roman ja Timar nii tublid olid. Roman oli klassi lemmik oma heatahtlikkuse tõttu. Timari aga valisid tüdrukute emad meie klassi "misteriks '97".

Minu kui õpetaja rõõm oli eriti suur, kui Romani ja Timari ema tuli ja tänas mind kauni lillekimbuga nähtud "vaeva" eest.

Järeldused, milleni olen jõudnud.

1. Ära kunagi tõlgenda lapse kunstiteost või klotsiehitist ise, vaid küsi lapselt. ("Räägi mulle, mis sa tegid?") Las laps räägib.

2. Nõrkade lastega tuleb teha individuaalset tööd.

3. Iga last tuleb võtta kui oma last.

4. Lapsevanemasse ei tohi suhtuda eelarvamusega.

5. Püüa jääda rahulikuks.

Abi ootan haridusorganitelt õp-
pematerjali osas. Ideaalne oleks, kui saaks mahajäävaid õpilasi õpetada individuaalse õppekava

järgi, millega käiks koos vastav õp-
pematerjal.

Haridusministeeriumi osakon-
nad peaksid appi tulema, senisest
suuremat tähelepanu pöörama
väikestele maakoolidele, et püsiks
elu maal, et ka vaesest maaperest
julgeks laps kooli tulla, et oma esi-
mesi samme rajaks tallata.

*Igal on oma rada, mida mööda ta käib,
igal oma rada teistest keerukam näib.*

*Kanda ja kannatada mõndagi tuleb
teel,
raske on armastada... vihata raskemgi
veel.*

*Igal oma rada, keegi ei tea kui pikk...
minnes võib komistada ja olla ikkagi
õnnelik.
V. Osila*

Kirjandus, mida olen sagedami- ni oma töös kasutanud:

1. Valik Johannes Käisi töid (1989).
2. Kristin Carlsson. Kui sa lapsest hoolid (1996).
3. Mary Nash-Wertham, Jean Hunt. Aeg maha (1995).
4. T. Rummo, M. Rute, A. Valgma. Kodulooline lugemik koolile ja kodule (1995).
5. L. Kaljuste, J. Siirak, L. Tungal. Päevaviisid (1994).
6. Kooliuuenduslane (1996/1997).
7. Sylvia Herman. Laps vajab sinu armastust (1989).

SIGNE BACHMAN
on TPU õppejõud

MARI PEDAKULT
"KOOLIUENDUSLASELE"*

*Mari Pedak on Siseministeriumi kohaliku omavalitsuse
ja regionaalarengu osakonna juhataja*

---

* M. Pedaku tekst ei kõla otsesõnu pedagoogiliselt. See ometi ei tähenda, et tal puuduks pedagoogiline tähendus. Regionaalpoliitika tuleb oma tähenduses tõlkida pedagoogika keelde, ja siin on igale pedagoogile mõeldud oma õppeülesanne. See on tõsine teema, arvab toimetus. – K.L.

Viimasel ajal räägitakse palju regionaalpoliitikast, kuid jutust selgub, et sageli ei räägita üldse ühest ja samast asjast. Levinud on arusaam, et kõik, mis toimub Tallinnast väljaspool, või kõik, milles osaleb kohalik omavalitsus, on regionaalpoliitika. Üsna ohtralt on ka väidetud, et Eesti riigil ei olegi regionaalpoliitikat.

Järgnevalt on lühidalt selgitatud regionaalpoliitika olemust ja analüüsitud Eesti riigi tegevust regionaalpoliitika valdkonnas.

REGIONAALPOLIITIKA 1990–

Regionaalpoliitika Eestis sai alguse 1990. aastast, kui üleminekuga turumajandusele hakkasid suurenema regionaalsed erinevused eelkõige majanduses.

90-ndate aastate alguse regionaalpoliitika sisuks oli ettevõtluse arendamine majanduslikult vähemarenevates piirkondades, mis üldjoontes ongi jäänud riigi regionaalpoliitika prioriteediks. Teine põhiline regionaalsete erinevuste vähendamise abinõu on olnud mitmesugused transporditatsioonid.

Eesti regionaalpoliitika areneb 1994. aastal väljatöötatud **regionaalpoliitika kontseptsioonist**¹ lähtudes, mis seadis eesmärgiks luua kõigi piirkondade majanduse arenguvõime, kõigile elanikele turvalised elutingimused, sh võimaluse saada tööd, rahvastuse ja asustuse arengu piirkondlik tasakaalustatus, säästev areng ja riigi territoriaalne tasakaalustatus.

Eestis kas kasutatakse või on kasutatud selliseid **regionaalpoliitilisi meetmeid** nagu diferentseeritud krediidid ja maksusoodustused, ettevõtluse stardi-, arendus- ja koolitustoetused, ettevõtlus- ja arenduskeskuste võrk, toetused kohalikele arendusliikumistele, kohaliku ühistranspordi subsiidiumid, saarte ja mandri vahelise transpordi ja elekterside subsiidiumid, subsiidiumid kohalikele omavalitsustele ja asundustegevus.

EESTI ON EBAÜHTLASELT ARENENUD

Sisult saab eristada kolme põhilist riiklikku tähelepanu vajavat probleem-ala:

- restruktureerimist nõudvad piirkonnad;
- põllumajanduslikud perifeersed maapiirkonnad (ääremaad);
- kiiresti kasvav Tallinna regioon.

Restruktureerimist vajavate piirkondade (Kirde-Eesti, monofunktsionaalsed tööstusasulad, vene sõjaväe poolt mahajäetud objektid) probleemid on suur tööpuudus, kvalifitseeritud tööjõu alarakendus ja väljaränne, hoonete jm ressursside alarakendus, elanikkonna madal innovaatilisus ja ettevõtlikkustase.

¹ Riigi Teataja Lisa 1995, nr 44, lk 1504.

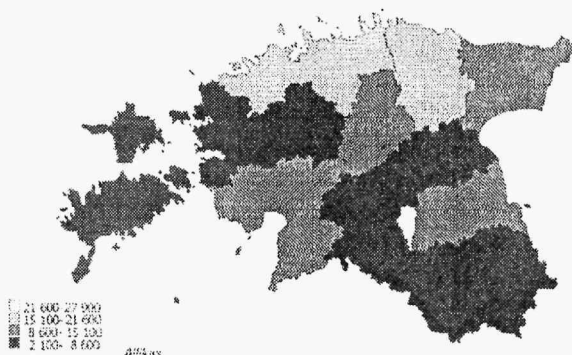

Mahajäänud piirkondi (piiriäärsed alad, raskesti läbipääsetavad alad (väikesaared), etnilise omapäraga piirkonnad (Setumaa, Peipsi-äärne)) iseloomustab madal tulubaas, kõrge tööpuudus, halb vanuseline ja hariduslik struktuur, madal innovaatus, nõrk sotsiaalne ja ettevõtlik aktiivsus, põllumajandusliku tööhõive edasine langus ning halvas olukorras teed, kommunikatsioonid ja avalikud teenused.

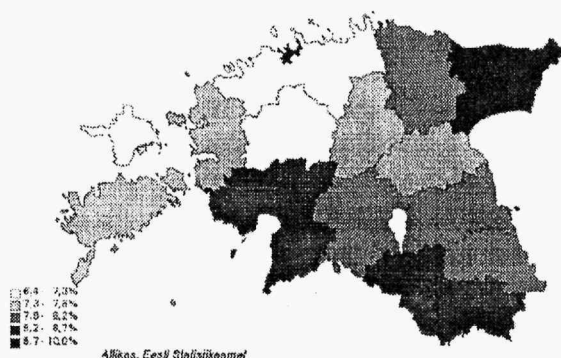
Pealinnaregiooni kiire kasvuga tekkivateks peamisteks probleemideks on kommunikatsioonide ja teede ülekoormamine, keskkonna liiklus- ja tööstussaastatuse kontsentreerumine, kuritegevuse kasv.

Igal regioonil on oma nägu. Vabariigis väljakujunenud **keskus-perifeeria** suuna iseloomulikuks jooneks on investeringute koondumine Tallinna ja selle lähiümbrusesse (joonis 1).

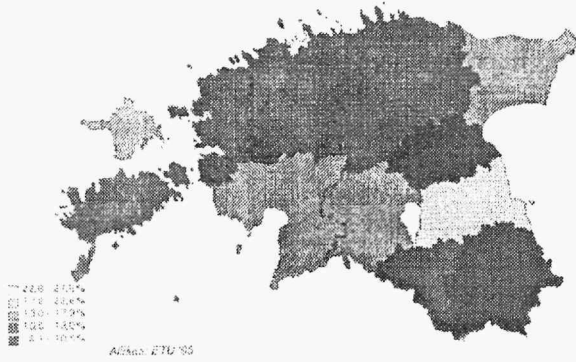
Paljustest piirkondadest toimub ulatuslik noorte väljaränne, mille tulemuseks on elanike kõrge keskmine vanus (joonis 2), väike kõrgharidusega inimeste osakaal aktiivses tööeas olevas rahvastikus (joonis 3) ja inimeste madal majanduslik aktiivsus (joonis 4). Piirkondi eristavate näitajatenäiteks võib veel näiteks välja tuua tööpuuduse (joonis 5), avaliku sektori osakaalu tööhõives (joonis 6) ja vaeste osakaalu rahvastikus (joonis 7).

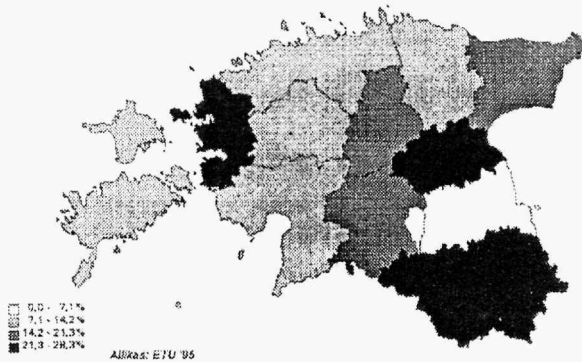
Joonis 1. Investeeringud ettevõtlusesse 1997. a alguse seisuga (tegutsevate ettevõtete aktsiakapital kroonides elaniku kohta).

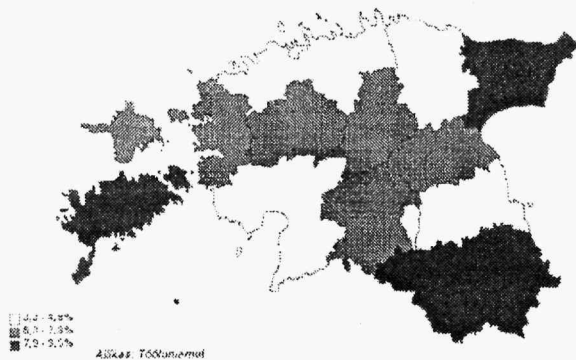
Joonis 2. Pensioniealiste (60/65 ja vanemad) osakaal kogurahvastikus 01.01.97.a (protsentides).

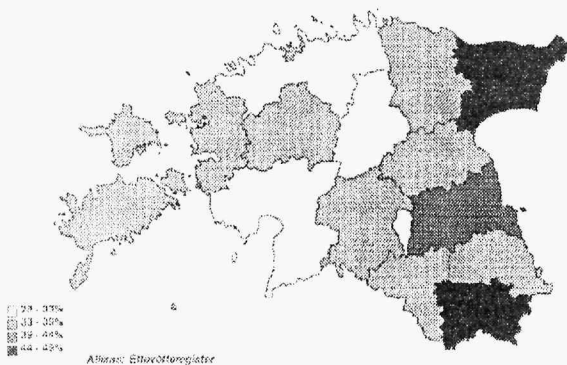
Joonis 3. Kõrgharidusega inimeste osakaal aktiivses tööeas (24–56/61) olevas rahvastikus (protsentides).

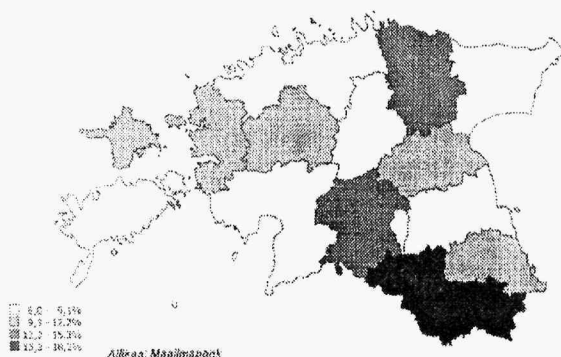
Joonis 4. Rahvastiku majandusliku aktiivsuse vähenemine 1989.–95.a (protsentides).

Joonis 5. Ametlik tööpuudus I kv. 1997.a (registreeritud töötuid ja tööotsijaid tööealise (15–59/64) elanikkonna suhtes).

Joonis 6. Avaliku sektori osakaal tööhõives 31.12.96.a (protsentides).

Joonis 7. Vaeste osakaal rahvastikus III kv. 1995.a (protsentides).

Omaette probleemide ring on seotud eelkõige saarte, aga ka teiste raskesti ligipääsetavate aladega, kus esimeses järjekorras tuleb lahendada transpordi jm esmaste avalike teenuste osutamise seotud küsimusi.

ANNA MULLE ÕNG, MITTE KALA

Regioonide arengutaseme ühtlustamiseks rakendatavad abinõud jagunevad kaheks gruppiks: kompenseerivad ja stimuleerivad meetmed.

Kompenseerivad meetmed on iseloomulikud rikastele (põhjus: palju raha) või totalitaarsetele (põhjus: ümberjagamismehhanismide olemasolu) riikidele.

Eelistatumad peaksid olema **stimuleerivad** meetmed, mis on suunatud piirkonna isearenemisvõime loomisele (anna mulle õng, mitte kala...). Seda seltskonda esindavad eelkõige kõik ettevõtluse arendamisele suunatud tegevused.

90-ndate aastate algul alustati maksusoodustustega uutele ettevõtetele. Sõltuvalt, millise omavalitsusüksuse territooriumil ettevõtte oma tegevust alustas, võis ta saada kuni 100% tulumaksusoodustusi. Süsteem, mis kestis kolm aastat, ei andnud aga erilisi tulemusi, mispärast see lõpetati. Kahjuks ei ole seda kogemust analüüsitud. Ühe läbikukkumise põhjusena nimetatakse tulude puudumist uutel ettevõtetel, mistõttu äri maailmal ei olnud selle soodustusega midagi peale hakata.

Alates 1992. aastast on **ettevõtluskeskuste** kaudu riigi ja välisabi toetusel pakutud ettevõtjatele koolitust ja konsultatsioone ning vahendatud väliskonsultante. Alates 1995. aastast pakutakse ettevõtjatele ka **regionaalpoliitilist laenu**.

Samal aastal alustati regionaalsete toetuste andmist piirialadele ja saartele ning alates 1996. aastast tegutsevad **kuus regionaalse arengu programmi**, mida juhivad ministeeriumidevahelised töögrupid ja kus on esindatud ka omavalitsused ning maavalitsused. Käesoleval aastal toimib eraldi Setumaa programm ning Vabariigi Valitsuses on arutelu all Kagu-Eesti programmi loomine.

ETTEVÕTLUSE TUGISÜSTEEM

Ettevõtluse tugisüsteem on loodud riigi, kohalike omavalitsuste ja välisabi programmide toetusel.

1992. aastal käivitunud Eesti Siseministeeriumi ja Rootsi NUTEK'i ühisprogrammi raames loodi 3 ettevõtluskeskust 4 harukontoriga – Võrus, Valgas ja Põlvas (Kagu-Eesti Ettevõtluskeskus), Viljandis ja Jõgeval (Viljandimaa Ettevõtluskeskus) ning Jõhvis ja Rakveres (Virmaa Ettevõtluskeskus). Majandusministeeriumi algatusel ja Euroopa Liidu PHARE programmi toetusel rajati ärinõuandlad Tallinnas, Pärnus, Tartus ja Narvas. Maavalitsuste algatusel on loodud ettevõtluse nõustamise keskused Kuressaares, Kärdlas ja Keilas ning 1996. a sügisel Paldemes, Raplas ja Haapsalus.

Ettevõtluse toetamise regionaalse tugisüsteemi korrastamise eesmärgil on loodud **Eesti Regionaalarengu Sihtasutus**. Ettevõtluskeskuste ja regionaalpoliitilise laenu ühtse võrgu loomisega viidi tugisüsteemi rajamine lõpule.

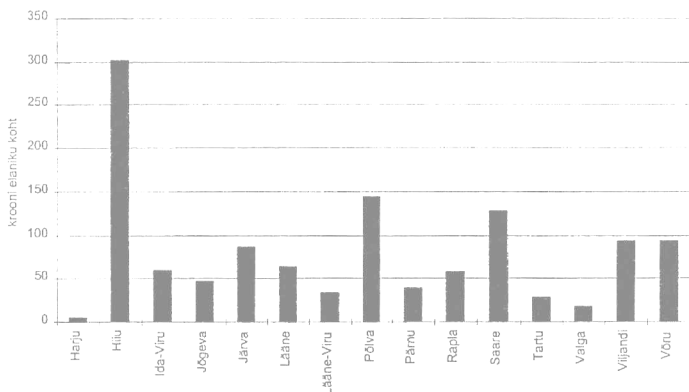
“VÄIKE REGIONAALPOLIITIKA”

Eesti riigi regionaalpoliitika võib tinglikult jagada kaheks osaks. Regionaalpoliitikat sõna otseses mõttes võime nimetada “väikeseks regionaalpoliitikaks”. See tähendab tegevust, mis on suunatud teatud piirkonna arendamisele ja mida teostatakse kas **ainult või peamiselt** regionaalpoliitilisel eesmärgil. Eesti riigi eelarves on selleks umbes 50–250 miljonit krooni. Suurem summa kehtib siis, kui me arvame sinna sisse ka transpordidotatsioonid.

“Väike regionaalpoliitika” (miljonites kroonides)1996	1997	
külaliikumise toetamise programm	1,1	2,0
ääremaade programm	7,0	8,0
monofunktsionaalsete asulate programm	4,0	4,0
Ida-Virumaa programm	4,0	4,0
saarte programm	6,0	7,0
piirialade programm	1,0	3,0
Setumaa regionaalne areng		10,0
ettevõtluse tugisüsteem	5,0	4,5
regionaalpoliitiline laen	9,5	12,0

Ääremaade programmist toetatakse asundustegevust ja maainfrastruktuuride parandamist. Saarte programm on suunatud saarte, eeskätt väikesaarte püsielanikele vajaliku infrastruktuuri loomisele. Piirialade programmi abil parandatakse olmetingimusi piiriäärsetes asulates ning arendatakse piirivaldade riigipiire ületavat koostööd. Monofunktsionaalsete asulate programmi abil püütakse luua uusi töökohti taandarenguga tööstusasulates. Ida-Virumaa programm on eeskätt suunatud uute töökohtade loomisele ja muulaste integreerimisele. Külaliikumise toetamise programm toetab omaalgatuslikku tegevust külatasandil.

Kui vaadata regionaalse arengu programmide rahaliste vahendite geograafilist jagunemist (joonis 8), siis ilmneb, et vahendeid on elaniku kohta kõige enam läinud Hiiu-, Põlva-, Võru-, Viljandi- ja Saaremaale. Mahult on kõige enam vahendeid kulutatud Ida-Virumaal. Oluliselt vähem kui mujale on vahendeid läinud Harju- ja Valgamaale. Harjumaa puhul on see ootuspärane, arvestades regionaalpoliitilisi prioriteete. Kuid suured erinevused on suhteliselt suuri toetusi saanud Põlva-, Võru- ja vähe abistatud Valgamaa vahel. Valgamaa näitel võib väita, et ka kõige prioriteetsemat piirkonda ei ole võimalik toetada, kui ei leidu küllalt projekte, mis toetust väärivad.

Joonis 8. Regionaalse arengu programmide 1996. a ja regionaalpoliitilise laenu 1995.–1996. a vahendite kulu maakonniti ühe elaniku kohta.

Analüüsist selgub, et meie regionaalarengu suurimaks probleemiks ei olegi alati vahendite nappus, vaid hoopis rahastamist õigustavate ideede nappus, seda mitte ainult Valgamaal, vaid ka Ida-Virumaal, väikesaartel ja maapiirkondades üldiselt. Regionaalpoliitikat kohalikul tasandil tehakse **projektipõhimõttel**, mis tähendab: pole ideid, pole projekte, pole raha...

“SUUR REGIONAALPOLIITIKA”

“Suurt regionaalpoliitikat” teevad **harukondlikul põhimõttel** kõik ministeeriumid, kelle tegevus mõjutab regionaalset arengut vägagi oluliselt, parandades või ka mõnel juhul nõrgendades arengutingimusi kohtadel. Ministeeriumide poolt tehtavad **investeeringud** mõjutavad piirkondade arengut sageli rohkem kui “väikese regionaalpoliitika” raames tehtavad jõupingutused.

Suurim tegija on Teede- ja Sideministeerium. Investeeringud maanteed, raudteede, lennunduse või telefonside valdkonda on määrava tähtsusega mistahes regiooni arengule. Samuti ei saada lähiaastatel hakkama ilma reisijateveo dotatsioonideta ei õhu-, mere- ega bussiliikluses. 1997. aasta eelarves on transpordidotatsioonidele kavandatud 190 miljonit krooni, tegelik number kujuneb tunduvalt suuremaks.

Teiselt poolt vaadatuna on kõik infrastruktuurilased investeeringud piirkonda mõttetud, kui seal puudub võimalus lastele eelkõige algharidust anda: noored kolivad ära niikuinii. Nii sõltub elu olemasolu väikesaartel suuresti kooli olemasolust. Pearaha rakendamine ilma kaasnevate regionaalpoliitiliste meetmeteta ongi tekitanud väikesaartele lisapingeid. Teatud piirkondade (Ida-Viru, Setumaa, väikesaarte) kooliõpetajatele makstakse nn regionaalpoliitilist lisa.

Põllumajandusministeeriumi kaudu finantseeritakse üle kümne regionaalse projekti, Kultuuriministeeriumi eelarve kaudu toimib näiteks regionaalne raamatukogude ja muuseumide võrk.

REGIONAALPOLIITIKA JA RIIGIEELARVE

1998. aasta eelarvele on kavandamisel uus lisa – regionaalpoliitika. See looks aluse regionaalpoliitika ühisele käsitlemisele ja võimaluse võrrelda erinevate aastate tegevust. Ettevalmistustööd koordineerib minister Peep Aru, kelle juhtida on ka ministeeriumidevaheline komisjon – riigi regionaalpoliitika nõukogu. Regionaalpoliitikat kui **poliitikat** tehaksegi eelkõige läbi eelarve, ametnikud tegelevad regionaalse arenguga.

Eesti regionaalpoliitilisi meetmeid on käsitletud ka Euroopa Komisjoni arvamuses (avis's). Seal on välja öeldud, et olemasolevad regionaalpoliitilised meetmed on piisavalt mitmekülgsed, et nende baasil oleks võimalik tagada erinevate regioonide senisest ühtlasem areng, kuid nad on piiratud rahaliste vahendite poolest.

Kuigi regionaalpoliitika valdkonnas ei ole kohustuslikku harmoniseerimist, on vajalik jätkuv töö regionaalpoliitiliste meetmete ja institutsioonide arendamiseks, et nad oleksid valmis koostööks Euroopas.

REGIONAALPOLIITIKA TULEVIK

Tugevama regionaalpoliitika väljakujundamisel tuleb kindlasti arvestada majandusliku arengu tegelikkusega. Olulisem siinjuures on, et turumajandus on põhiliselt isereguleeruv süsteem ja riiklik sekkumine peaks seega olema erand.

Niisuguse erandi tegemise põhjenduseks võiks olla esiteks olukord, kus turumajandus ei toimi (s.t ei ole toimima hakanud ja vajab käimalükkamist), teiseks, et riiklikud huvid, nagu riigi julgeolek, riigi terviklikkus jne, nõuavad teatud piirkondade toetamist ning kolmandana võib nimetada olukorda, kus tööturu seisund ei ole sotsiaalselt talutav. Nimetatud eeldustel peaks riiklik sekkumine regionaalsesse arengusse olema õigustatud.

Teiseks oluliseks momendiks regionaalpoliitilises tegevuses on kindlasti kohaliku algatuse ja kaasvastutuse olemasolu. Ei ole otstarbekas toetusi jagada sinna, kus puudub ettevõtja ja tasuv projekt.

Edasi tuleb rõhutada, et piirkondlik erinevus on paratamatu nähtus, mis on eriti omane arenevas ühiskonnas. Seega peame taluma, et mõned piirkonnad arenevad kiiremini kui teised ning samuti seda, et piirkonnas, kus loomulikud arengueeldused puuduvad, on vaevalt võimalik arengut ka väga suure riikliku panuse puhul tekitada.

KOKKUVÕTTEKS

Alused regionaalpoliitiliseks tegevuseks on olemas ja käivitumas on Eestile jõukohane süsteem, mis võrdlemisi hästi vastab oma meetmete ja korralduse poolest arenenud maade omale. See on omakorda aluseks piireületavale regionaalsele koostööle. Euroopa Liidu PHARE piireületava regionaalse koostöö programm on Eestis edukalt käivitunud. Ettevalmistamisel on Euroopa Nõukogu piiriäärsete kohalike omavalitsuste koostöö konventsiooniga ühinemine.

Järgnevate aastate regionaalpoliitika peaeesmärgid peaksid olema: ettevõtluse, eriti väikeettevõtluse arendamine igas maakonnas, uute võimaluste leidmine taandarenguga tööstuspiirkondades, asustuse tugevdamine saartel ja piirialadel ning teede- ja sidevõrkude väljaarendamine, et luua paremaid töö- ja elamistingimusi maapiirkondades.

Maailmas propageeritakse rohelist, punast, sinist jm mõtteviise. Eesti riik tasakaalustab oma arengu seda kiiremini, mida rutem nii poliitikute kui ka ametnike mõtteviisi üheks aluseks kujuneb oma tegevuse regionaalsete tagajärgede hindamine, s.t mida rutem levib **regionaalpoliitiline mõtteviis**.

SISUKORD

Toimetajamõtisklus (K. Leht)	3
F. Eisen. Omaaegsest heitlusest originaalõpikute ümber	4
O. Prinits. Koolimatemaatika iseseisvuspüüdlusi Eestis (1950.—1960. aastad)	7
A. Undusk. Elmar Etverk — õpetaja ja eesti koolimatemaatika arendaja	15
E. Pajumaa. Sunnitud muutuste keerises... (August Raielo elu ja tööd meenutades)	19
H. Põldoja. Eesti Õpetajate Meeskoor (Minevik-olevik-tulevik)	28
■	
E. Grass. Raske on mõista, kerge on hukka mõista	39
M.-L. Laherand. Õppija kujunemine: narratiivne lähenemine	46
A. Pärnpuu. Õppematerjal tervishoiu õpetajale (5., 6. ja 9. klass)	52
S. Bachman. Õpilane-õpetaja-lapsevanem	66
Mari Pedakult “Kooliuuendustlasele”	70

